

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

TER ADVISERING

11.1

Aan de Minister

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur
10.2.e
T 06.10.2.e
10.2.e @minez.nl

Datum
23 januari 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19013581

Bhm: 19015406

Kopie aan
10.2.e

10.2.e 10.2.e

Bijlage(n)
2

nota

Bouwstenen voor speech Staat van de Economie

Parafenroute

Wvd Directeur AEP
Frans Suijker

Wvd MT-Ild AEP
10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Maandag 28 januari van ^{16⁰⁰ - 16³⁰} 10.00-10.30 uur heeft u een voorbespreking over de speech voor de Staat van de Economie. Vanuit AEP zijn 10.2.e 10.2.e 10.2.e en Frans Suijker aanwezig.

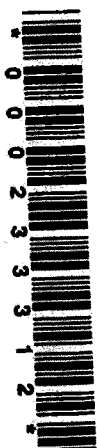
Advies

U kunt kennis nemen van de nota en de bijgaande bouwstenen en deze bespreken tijdens de voorbespreking.

Kernpunten

- Bijgaand vindt u inhoudelijke bouwstenen voor de speech voor de Staat van de Economie. Deze bouwstenen gaan in op het huidige economische beeld, het belang van groei en mogelijkheden voor verdere welvaarts groei.
- We nemen graag met u door hoe de bouwstenen het verhaal rondom welvaarts groei en productiviteit verder kunnen versterken. Ook bespreken wij graag de mogelijke nieuwsitems (bijv. noodzaak groei-agenda, actieplan onderwijs, belang R&D-doelstelling, China-strategie).
- Aanvullend vindt u bijgaand een verslag van de brainstormsessie over potentiële groei van 17 januari jl. Deze input is ook gebruikt voor de bouwstenen.

Ontvangen BBR

Inhoudsopgave

Bouwsteen 1: Hoe staat onze economie ervoor?	p 1
Bouwsteen 2: Waarom is welvaartsgroei belangrijk?	p 3
Bouwsteen 3: Hoe kunnen we ons potentiële verdienvermogen vergroten?	p 4
- <i>Blok 1: Arbeidsmarkt, vaardigheden en onderwijs</i>	p 4
<i>Arbeidsmarkt</i>	p 5
<i>Vaardigheden</i>	p 6
<i>Onderwijs</i>	p 7
- <i>Blok 2: Digitalisering en innovatie</i>	p 11
<i>Digitalisering</i>	p 11
<i>Innovatie</i>	p 14
- <i>Blok 3: Globalisering en internationaal speelveld</i>	p 17
Bijlagen	p 20

Bouwsteen 1: Hoe staat onze economie ervoor?

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

- ①
- ②
- ③
- ④
- ⑤
- ⑥
- ⑦
- ⑧

Bouwsteen 2: Waarom is welvaartsgroei belangrijk voor ons allen?

Buiten reikwijdte

- We moeten ons met name richten op versterking van de potentiële groei.

Bouwsteen 3: Hoe kunnen we ons potentiële verdienvermogen vergroten?

Buiten reikwijdte

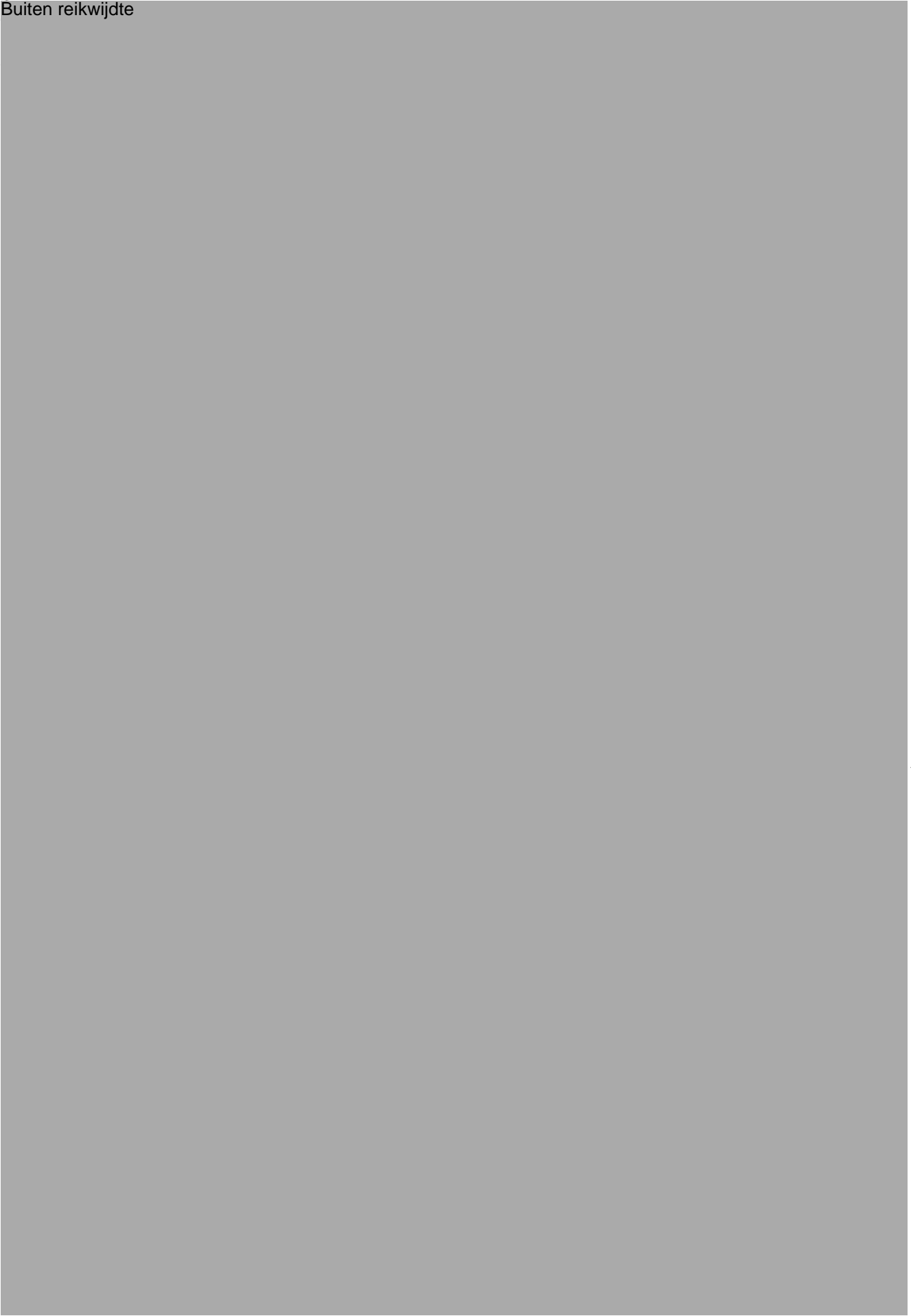

Blok 1: Arbeidsmarkt, vaardigheden en onderwijs

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

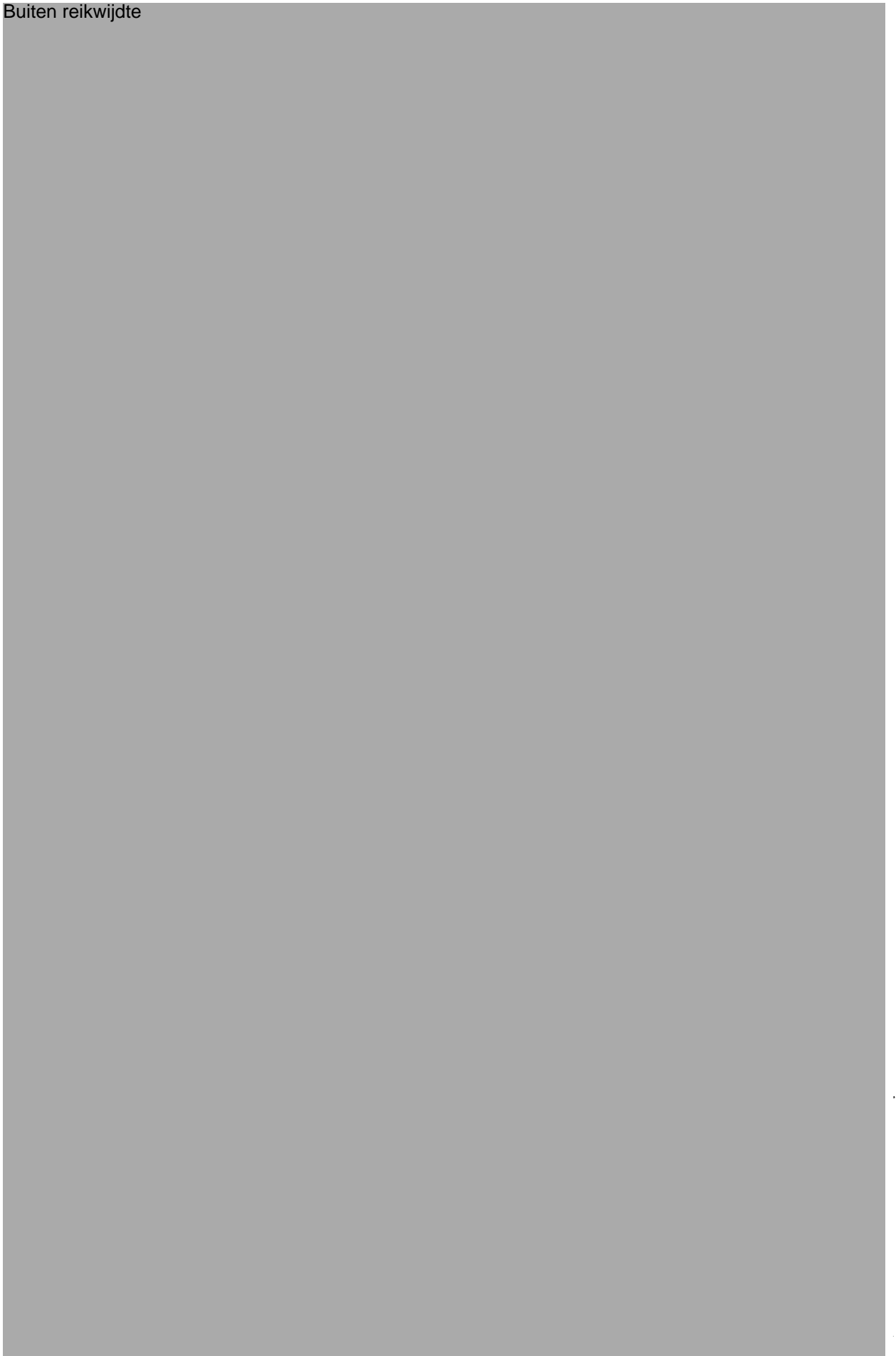

Buiten reikwijdte

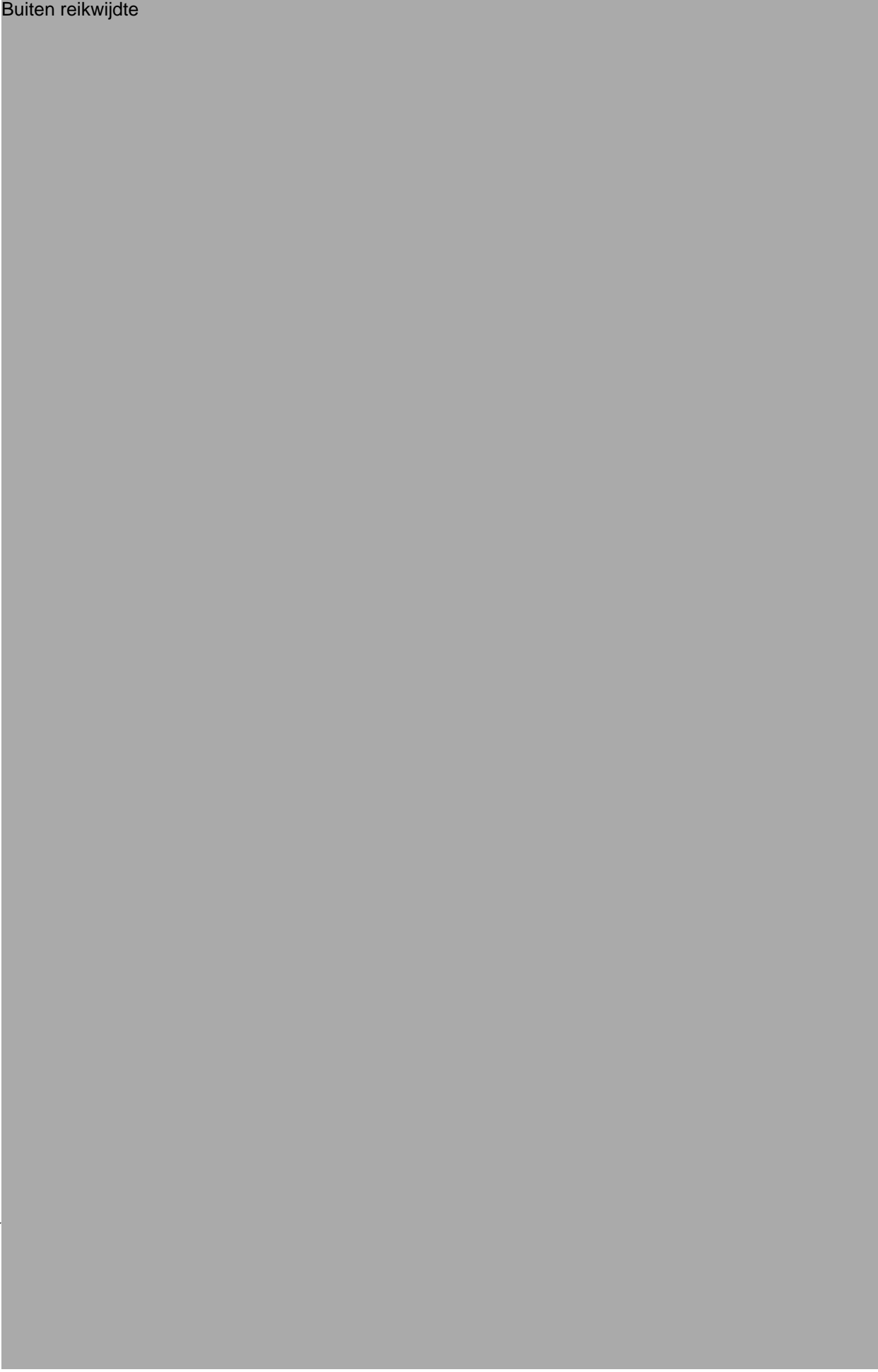

01
1
12
1
15
03
13
03

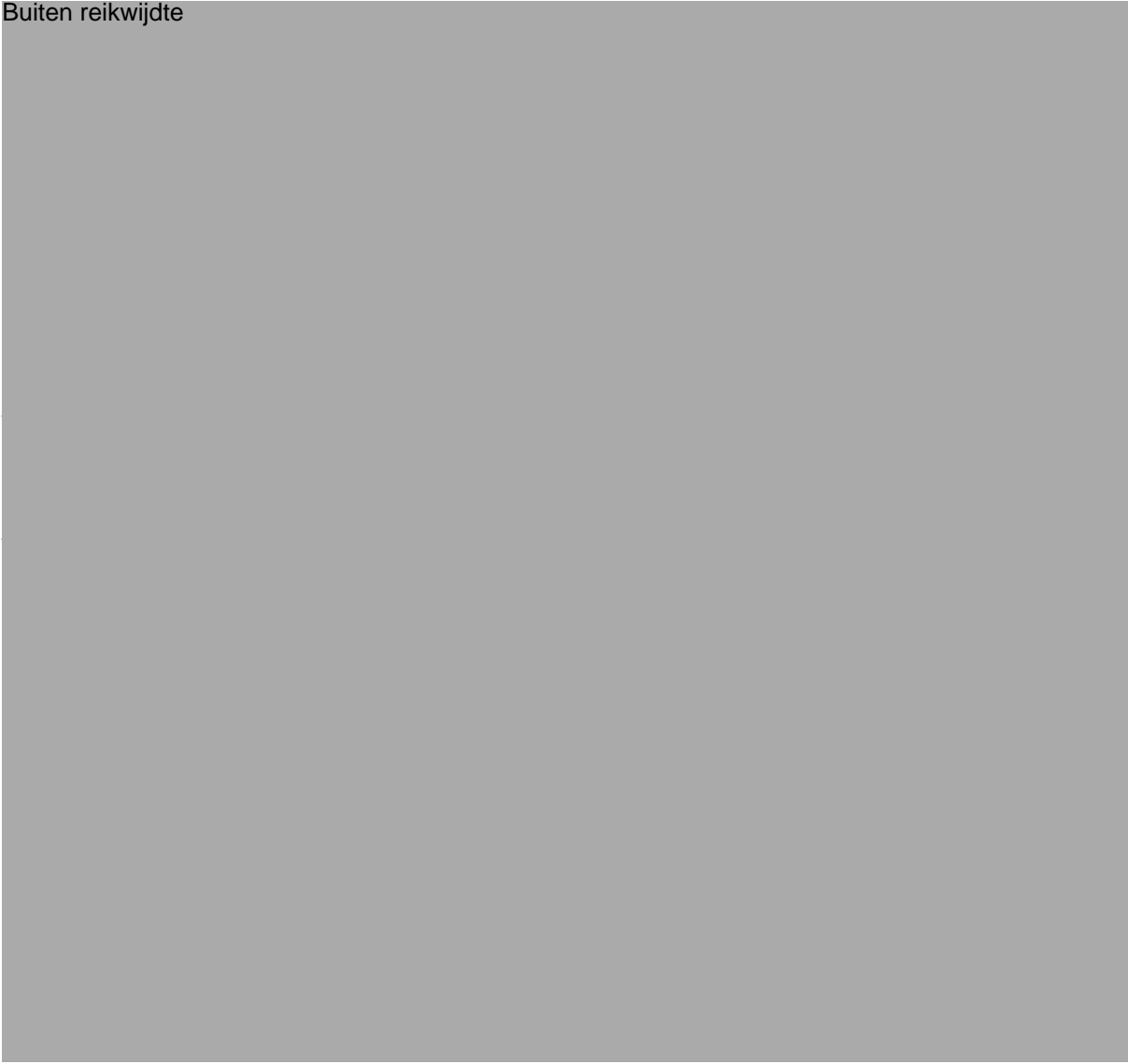
Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

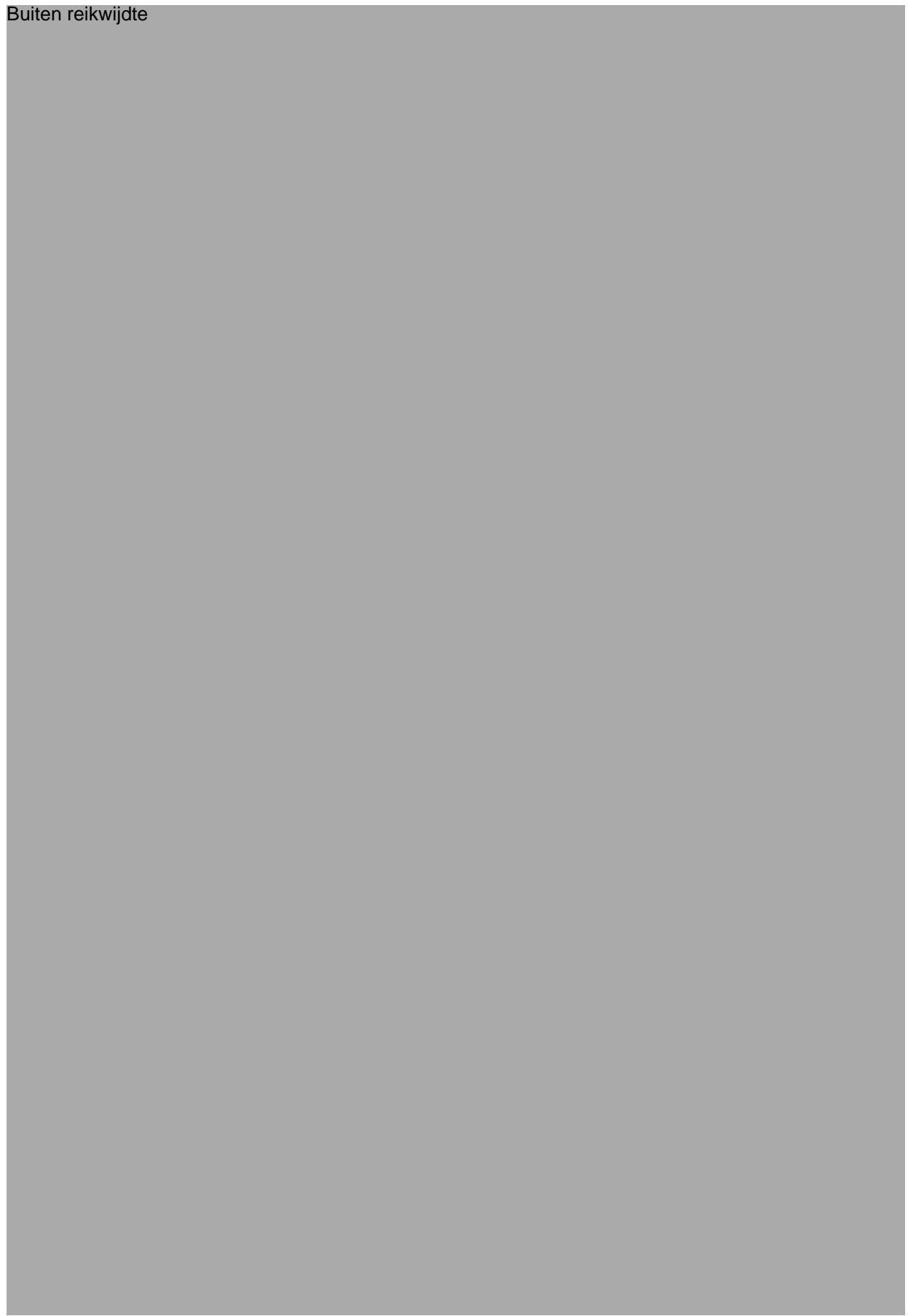
Blok 2: Digitalisering en innovatie

Digitalisering

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

0
1
10
11
12
13
14
15

Buiten reikwijdte

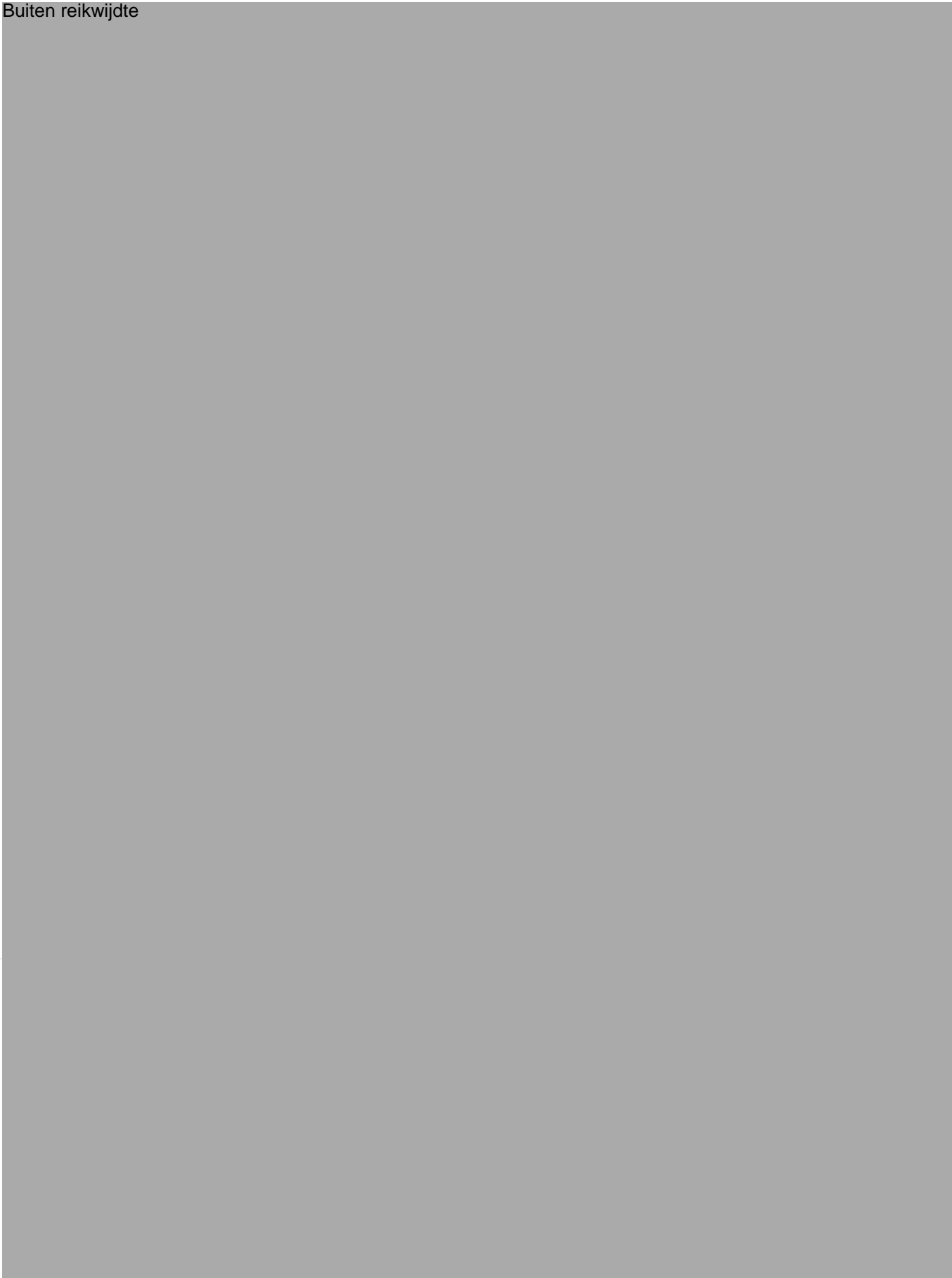
- Om de productiviteitsgroei te vergroten moeten we méér in onderzoek en innovatie investeren (van 2% naar 2,5% van het bbp)
- Maar meer input van financiële middelen is niet de enige manier om tot meer output te komen. Ook bestaande middelen kunnen effectiever worden ingezet. Voor NL vereist dat:
 - Het aanbrengen van focus. Doen we met het Missiegedreven Topsectoren- en innovatiebeleid, door een sterkere focus op de economische kansen van maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën aan te brengen door het opstellen van missies en meerjarige programma's voor sleuteltechnologieën. Sluit ook goed aan bij missiegedreven EU-beleid dat is ontwikkeld door Mazzucato.
 - Een overheid die zorgt voor de juiste randvoorwaarden, zoals: het aanpassen van wet- en regelgeving om belemmeringen op te heffen, marktcreatie d.m.v.

innovatief aanbestedingsbeleid, normstelling, en subsidies (bijv. SDE+).

- Het breder verspreiden, benutten en toepassen van innovaties ("valorisatie"). Vraagt o.m. van kennisinstellingen en bedrijven dat ze al in een vroeg stadium nadenken over de toepassing, en potentiële eindgebruikers betrekken bij de ontwikkeling.
- Meer aandacht voor niet-technologische innovaties, ook wel sociale innovatie genoemd. Denk aan nieuwe businessmodellen (platformen zoals Uber en Blendle), managementvaardigheden en innovatieve organisatievormen (slimmer werken), marketing en sociale innovaties.
- Kabinet heeft de publieke investeringen in R&D weliswaar verhoogd (+ €0,4 mln), maar het streven om in 2020 2,5% van ons bbp aan onderzoek en innovatie te besteden is nog ver weg
 - Totale R&D-investeringen van universiteiten, kennisinstellingen en bedrijven was in 2017 €14,7 mld. Uitgedrukt als percentage van het bbp is dat 2,0% (Rathenau, 2018). [Ter vergelijking: EU 2,0%; OECD 2,3%; VS 2,7%; CHN 2,1%; DUI 2,9%; SWE 3,3%; DNK 2,8%; FIN 2,7% (OECD, 2016)]

Blok 3: Globalisering en internationaal speelveld

Buiten reikwijdte

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

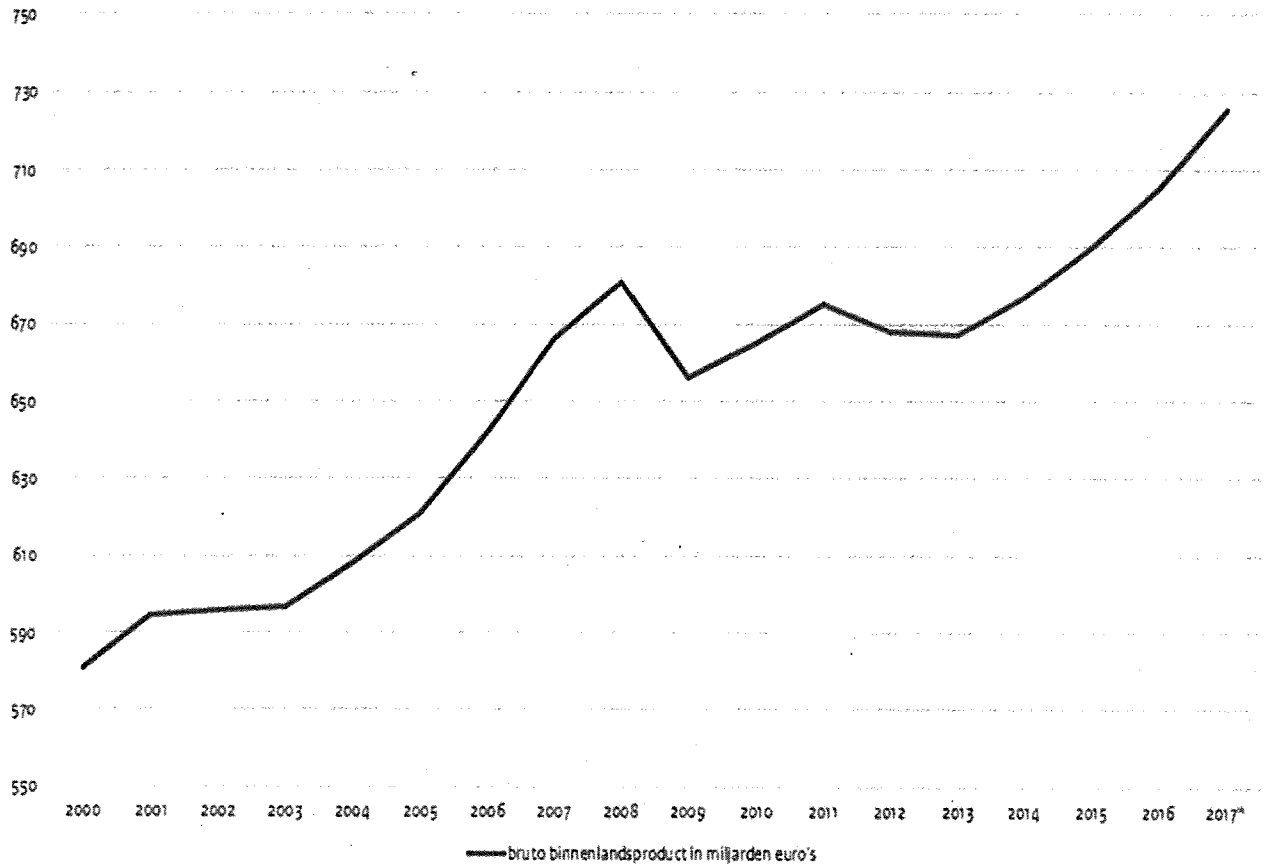
Buiten reikwijdte

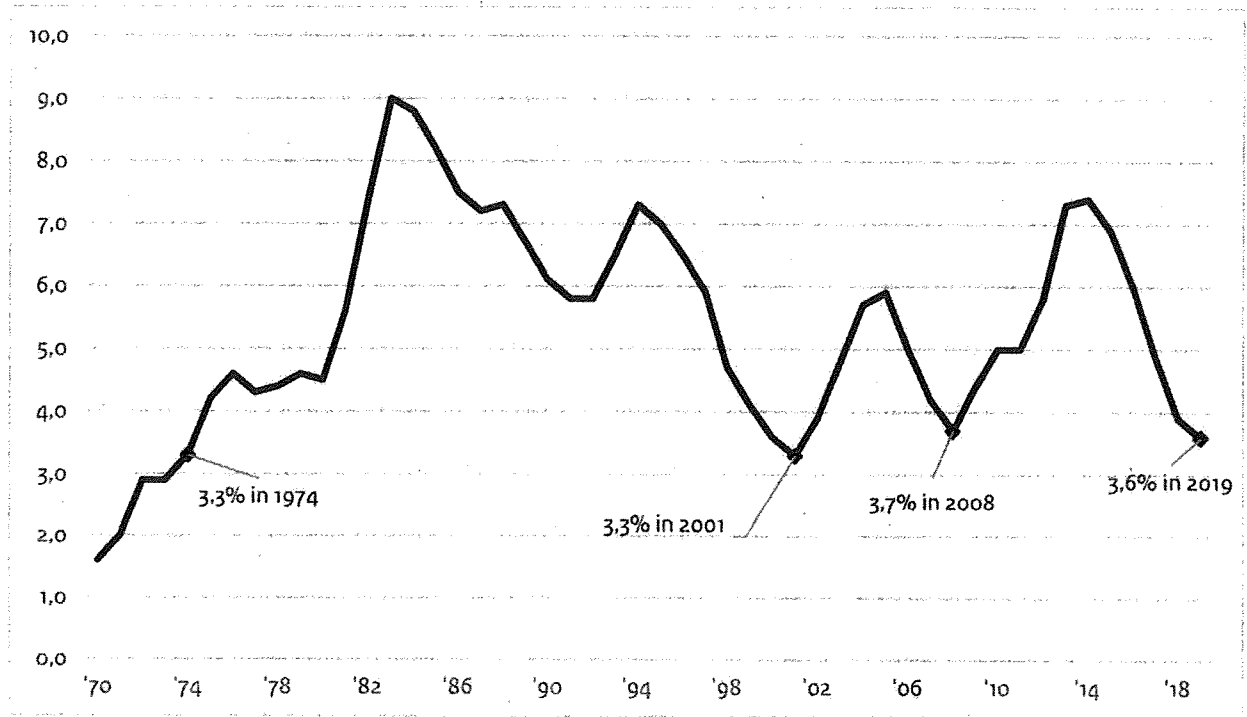
Bijlagen

Bijlage 1. Bbp is hoger dan ooit, ook gecorrigeerd voor inflatie hoger dan voor de crisis

* waarde prijsniveau 2015

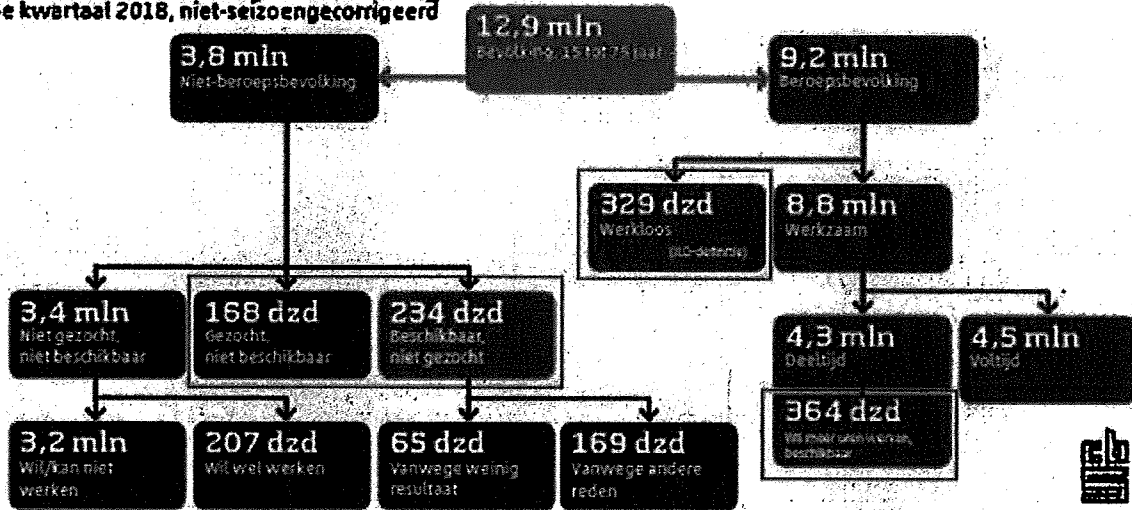

Bijlage 2. Werkloosheid lager dan voor de crisis

Bijlage 3. Onbenut arbeidspotentieel: 1,1 miljoen personen (bron: CBS)

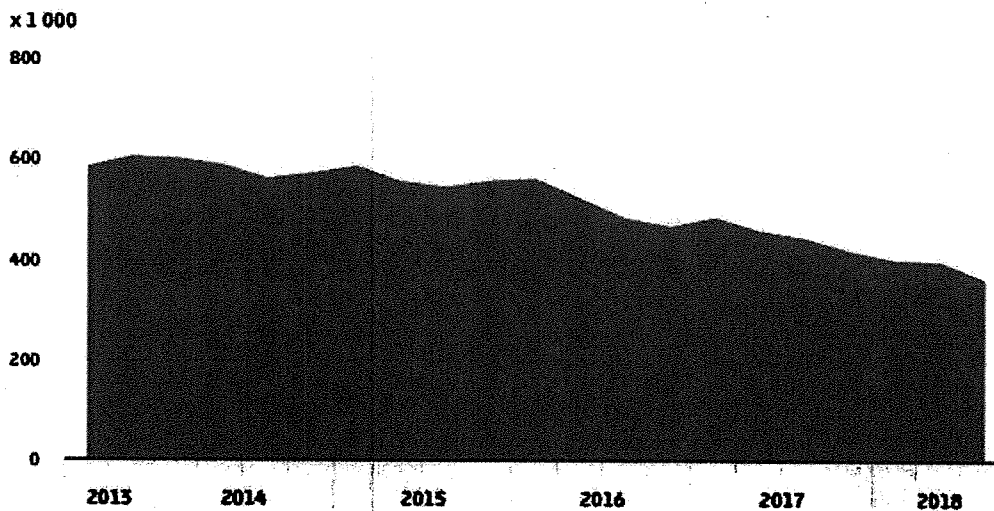
Dashboard beroepsbevolking
3e kwartaal 2018, niet-seizoengecorrigeerd

- 364.000 deeltijdwerkers die meer uren willen werken
- 402.000 personen zonder baan die wel willen werken, maar niet direct beschikbaar (168.000) of niet recent gezocht naar een baan (234.000).
- 329.000 werklozen

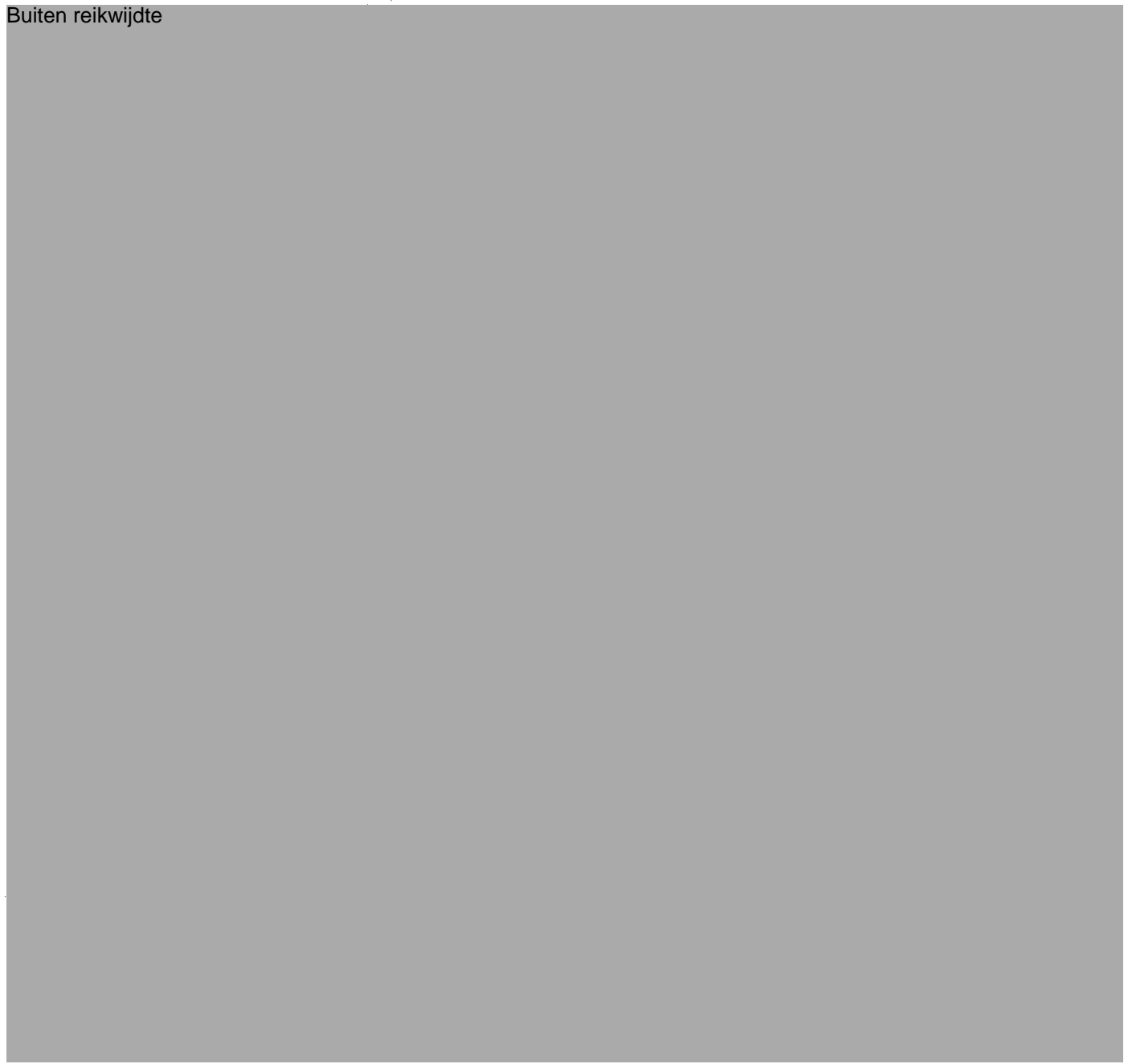
Aantal deeltijdwerkers dat meer uren wil werken neemt wel af van 600.000 in 2013 tot 364.000 in 2018.

Deeltijders die meer uren willen werken en hier direct beschikbaar voor zijn

Bijlage 4. Strikte ontslagbescherming vergroot onzekerheid van mensen over hun positie op de arbeidsmarkt

Buiten reikwijdte

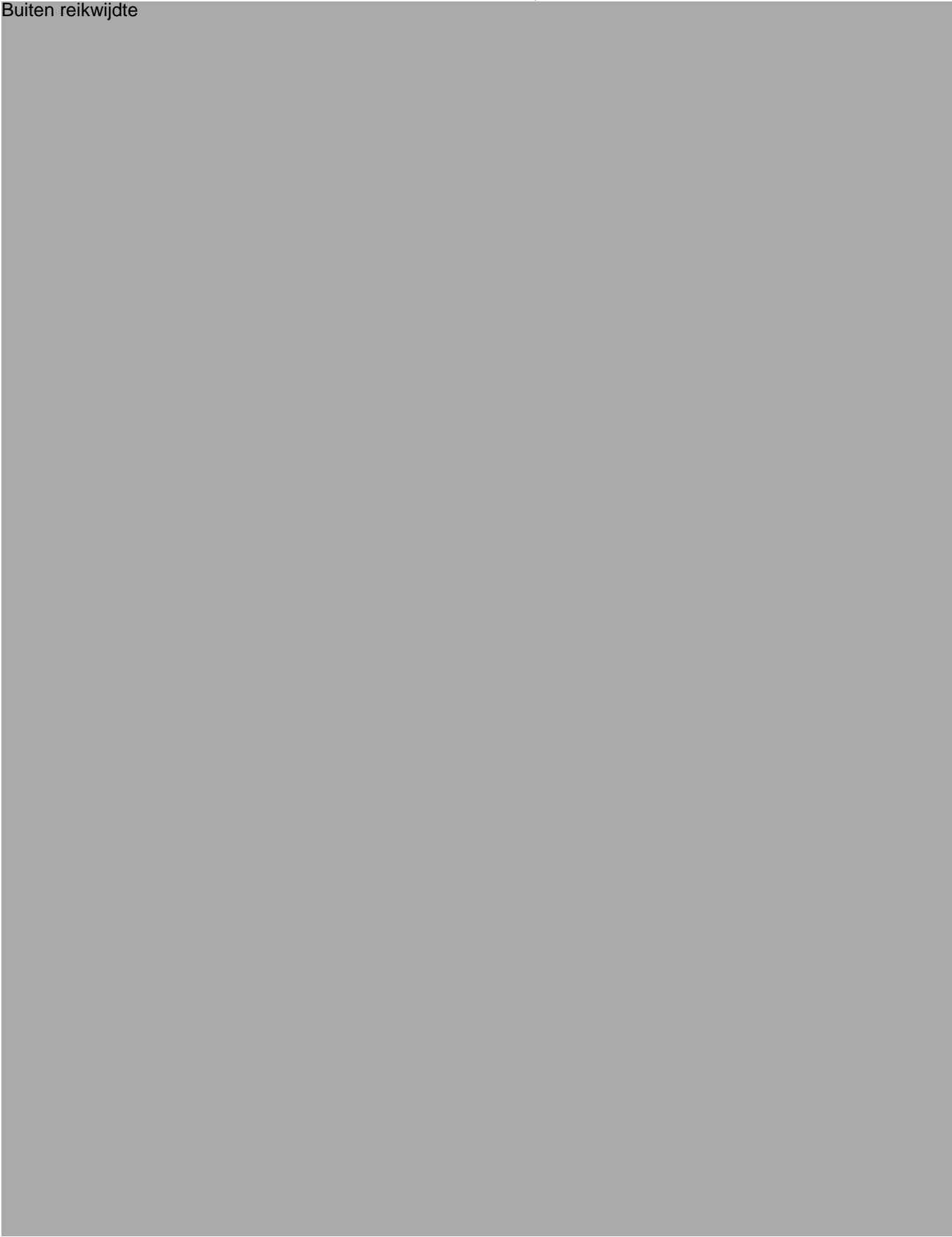
Bijlage 5. Percentage afgestudeerden dat aangeeft achteraf spijt te hebben van de keuze opleiding

Buiten reikwijdte

Bijlage 6. Bijdrage digitalisering aan economische groei

Buiten reikwijdte

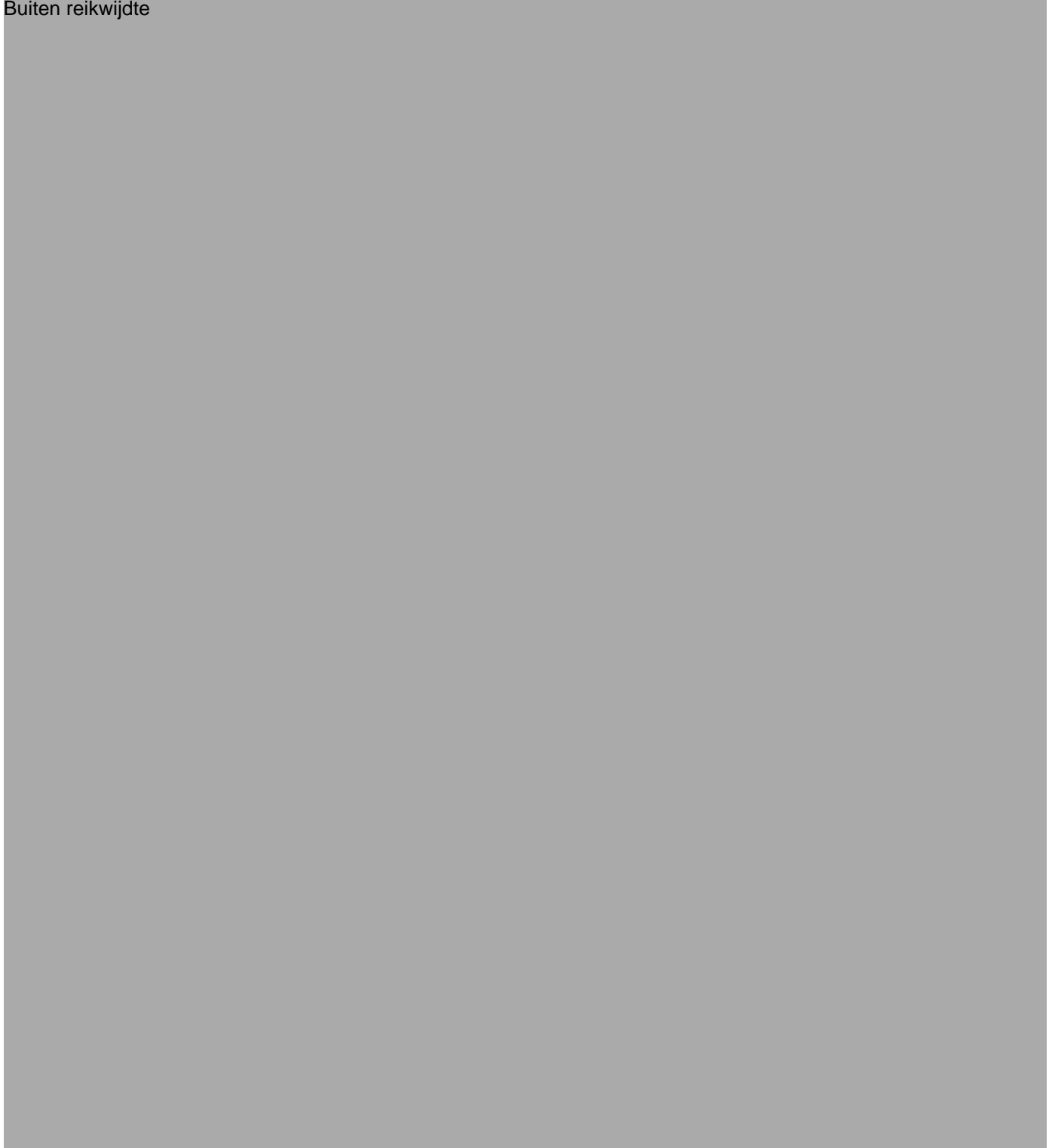
0
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Buiten reikwijdte

*Bijlage 7. Globalisering heeft ons als open economie veel welvaart
gebracht door toegenomen internationale handel*

Buiten reikwijdte

Bijlage 8. Gini-coëfficiënt van besteedbaar inkomen is nagenoeg constant.

Buiten reikwijdte

Bijlage 9. Een mondiaal perspectief op inkomensongelijkheid (olifant)

Buiten reikwijdte

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Buiten reikwijdte

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Bijlage 10. Vertrouwen in regering t.o.v. buitenland

Buiten reikwijdte

03
1
0
1
0
0
0
1
2

Bijlage 11. Vermogensverdeling Nederland over tijd

Buiten reikwijdte

Verslag met hoofdpunten uit Brainstormsessie Potentiële groei
Donderdag 17 januari 2019

Blok 1: Arbeidsmarkt, vaardigheden, onderwijs

Buiten reikwijdte

m
r
na
r
to
o
na
e

Blok 2: Technologie en digitalisering

Buiten reikwijdte

00
1
10
1
10
00
10
00

Blok 3: Globalisering en internationaal speelveld

Buiten reikwijdte

TER INFORMATIE

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur
10.2.e
T 070 10.2.e
10.2.e @minez.nl

Datum
4 april 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19090915

nota

Implicaties van lage rentes voor begrotingsbeleid

Bhm
19091263

Kopie aan
10.2.e

Parafenroute

AEP, wnd. directeur
Frans Suijker

AEP, wnd. MT-lid
10.2.e

BBR
10.2.e

Bijlage(n)

Aanleiding

De rente op Nederlandse staatsschuld nadert de nul. Dit geeft aanleiding de vraag te stellen in hoeverre het verstandig is om de staatsschuld verder te verlagen. Deze nota informeert u hier nader over. Dit kan ondersteuning bieden bij budgettaire discussies.

Kernpunten

- De rente daalde de afgelopen jaren sterk. Op dit moment betaalt de Nederlandse Staat weliswaar nominaal nog rente op nieuwe staatsschuld (momenteel 0,18% op 10 jaarschuld) maar rekening houdend met inflatie is de reële rente op Nederlandse staatsschuld al langer negatief (zie figuur 1). Tegelijkertijd laat de Nederlandse staatsschuld als percentage van het bbp een gestage daling zien en heeft Nederland in vergelijking met andere Europese landen een relatief lage staatsschuld (zie figuur 2).
- Bij een lage rente worden overheidsinvesteringen aantrekkelijker dan verdere verlaging van de staatsschuld. Investeringskansen kennen lagere rentelasten, waardoor ze eerder rendabel worden, en het alternatief om de staatsschuld af te lossen is minder rendabel omdat de rentelasten van de overheid zelf ook lager zijn.
- Investeringskansen die de economische groei bevorderen hebben als bijkomend voordeel dat de terugverdien capaciteit van de overheid toeneemt, waardoor de houdbaarheid van de schuld verder versterkt. Voor de komende jaren raamt het CPB een afzwakking van de potentiële groei als gevolg van een krimpende arbeidsaanbod en een dalende arbeidsproductiviteitsgroei.
- Mogelijke overheidsinvesteringen kunnen zich richten op het verbeteren van menselijk kapitaal (bijv. investeren in onderwijs, zoals begeleiding voor leraren), fysiek kapitaal (bijv. investeren in infrastructuur voor duurzame energie) en innovatie (bijv. intensiveren in publiek onderzoek).

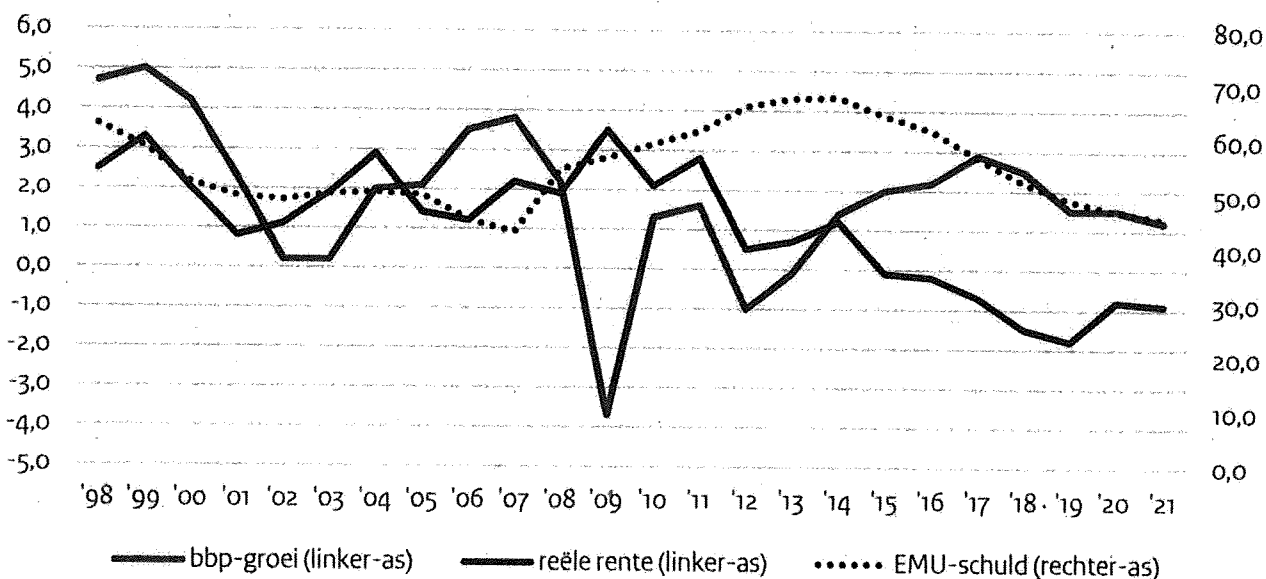
Ontvangen BBR

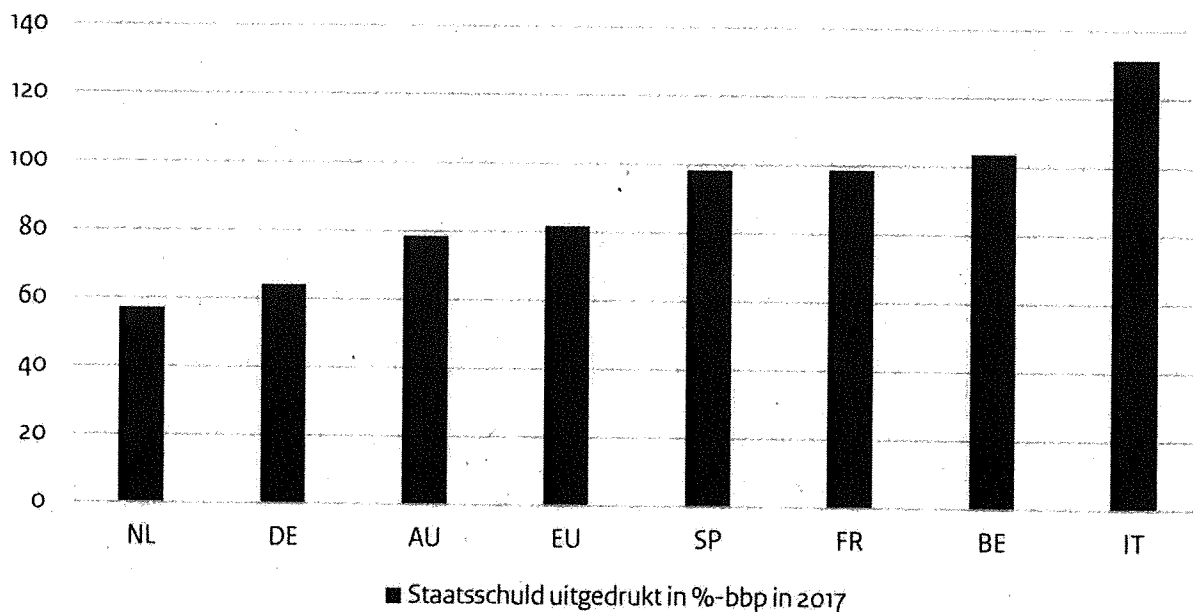
Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Figuur 1: De staatsschuld en de reële rente dalen in recente jaren

Kenmerk
CE-AEP / 19090915

Figuur 2: Nederland heeft relatief gezien een vrij lage staatsschuld

Toelichting

Huidigé beleidsgedachten over overheidsschuld

In beleidsdebatten over overheidsschulden in binnen- en buitenland was de afgelopen jaren een consensus dat deze schulden te hoog zijn en verder moeten worden afgebouwd. De literatuur noemt verschillende kosten die het aangaan van overheidsschuld kan teweegbrengen. De belangrijkste zijn:

1. *Toekomstige lasten*: Het aangaan van overheidsschuld impliceert een hogere lastendruk in de toekomst. Tegenover elke uitgaven horen namelijk (belasting)inkomsten te staan.
2. *Verstoring opbouw kapitaal*: Het aangaan van overheidsschuld verstoort de kapitaalaccumulatie binnen een economie. Doordat de overheid meer middelen naar zich toetrekt daalt de private kapitaalvoorraad wat groei op lange termijn kan beperken.

Daarnaast heeft MFIN nog twee andere invalshoeken belicht in de media:

3. *Lagere rentebetalingen*: Door het hebben van een lage staatsschuld is Nederland minder kwijt aan rentebetalingen.
4. *Buffers opbouwen*: Door nu niet te toornen aan de uitgaven en inkomsten kan er voorkomen worden dat er moet worden bezuinigd in tijden dat het minder goed gaat met de economie.

Implicaties van de lage rente op de beleidsgedachten m.b.t. overheidsschuld

Als de rente lager is dan de economische groei heeft dit gevolgen voor de huidige beleidsgedachten over overheidsschuld en de maatschappelijke kosten die hiermee gepaard gaan:

1. *Betaalbaarheid - geen reële kosten van schuld*: Doordat de rentes lager zijn dan economische groei heeft publieke schuld op dit moment geen reële kosten. Voorbeeld: De rente op een Nederlandse staatsobligatie met een looptijd van tien jaar is op het moment van schrijven 0,18%¹. Met een prijsontwikkeling van het bruto binnenlands product rond de 2% betekent dat de reële rente ongeveer -1,82%² bedraagt. De overheid krijgt geld (in reële termen) als het schuld aangaat.
2. *Verbeterde houdbaarheid van overheidsschuld*: Normalitér beperkt de rente de mate waarin iemand bereid is toekomstige consumptie op te geven in ruil voor extra consumptie nu. De lage rente zorgt ervoor dat de overheid vandaag meer investeringen kan uitvoeren, en relatief weinig middelen ervoor hoeft op te geven in de toekomst. Kortom: de overheid kan meer uitgeven zonder dat de houdbaarheid van de staatsschuld in gevaar komt.

Het lijkt erop dat wij in staat zijn onze overheidsinvesteringen te intensiveren zonder reële kosten. Drie andere argumenten tegen het vasthouden aan de huidige koers luiden als volgt:

3. *Geen verstoring van kapitaalopbouw*: Het verhogen van publieke schuld leidt niet tot een kleinere kapitaalvoorraad in Nederland. Door het open karakter van de Nederlandse economie gaat een verhoging van de publieke schuld grotendeels in schuld aan het buitenland zitten en verdringt het geen kapitaal in Nederland die gebruikt wordt voor de vorming van de kapitaalgoederenvoorraad. Hierdoor zijn er geen negatieve welvaartseffecten

¹ Stand 4 april 2019

² Reële rente = nominale rente - inflatie

te verwachten via dit kanaal. Voor relatief gesloten economieën zoals die van Italië is dit een groter probleem.

4. *Negatieve reële rente*: Als het financieren van overheidsinvesteringen kosteloos kan, weerlegt dit tevens het argument dat lagere overheidsschuld gepaard gaat met lagere rentebetalingen. De overheid laat nu namelijk geld op de plank liggen doordat er een negatieve reële rente is.
5. *Groeivriendelijke investeringen*: De vrees bestaat dat het verhogen van de overheidsinvesteringen kan leiden tot een scenario dat er moet worden bezuinigd als het slechter gaat met de Nederlandse economie. Rendabele overheidsinvesteringen verhogen echter de potentiële groei en daarmee ook de terugverdien capaciteit van de overheid en hoeft niet te leiden tot bezuinigingen ten tijde van een conjuncturele neergang.

Aanleidingen voor verdere overheidsinvesteringen

Om tenminste twee redenen is er op dit moment aanleiding voor verdere overheidsinvesteringen:

1. *Afzwakking potentiële groei*: Volgens het CPB³ zwakt de potentiële groei de komende jaren af door twee ontwikkelingen. Ten eerste is er sprake van een krimpende arbeidsaanbod door vergrijzing. Ten tweede daalt de arbeidsproductiviteitsgroei structureel de afgelopen decennia. Het CPB voorziet voor de periode 2021-2023 een potentiële groei van 1,2% per jaar, in de periode 2018-2021 lag dit nog op 1,5% per jaar.
2. *Meer investeringen zijn rendabel*: Bij een lagere rente zijn meer overheidsinvesteringen die voorheen niet rendabel waren rendabel. Met andere woorden, de kosten van een investering nemen af terwijl de potentiële baten overeind blijven. Het effect op welvaart van deze investeringen kan nog groter zijn wanneer indirecte effecten worden meegenomen, zoals de verbetering van de concurrentiepositie door infrastructuurinvesteringen. Daarnaast kan er ook sprake zijn van crowding-in. Publieke investeringen kunnen complementair zijn aan private investeringen. Door bepaalde publieke investeringen kunnen private investeringen rendabeler of mogelijk worden. Dit biedt mogelijkheden voor een investeringsagenda die inzet op het versterken van de potentiële groei.

Begrotingsregels en een investeringsagenda

De uitrol van een omvangrijke investeringsagenda wordt bemoeilijkt door de begrotingsregels 2018-2021. Voor de uitgavenkant van de begroting worden aan het begin van een kabinetsperiode afspraken gemaakt over het maximale uitgavenniveau: het uitgavenplafond. Als er een omvangrijke investeringsagenda wordt uitgerold, moet het uitgavenplafond worden aangepast om de investeringen mogelijk te maken.⁴ Andere belemmeringen voor een investeringsagenda zijn er op dit moment niet. Nederland voldoet momenteel aan de Europese regels van het Stabiliteits- en Groeipact (ook de preventieve arm).

³ Centraal Economisch Plan, CPB, 2018

⁴ In een nota ramingen overheidsfinanciën 2019 en ruimte onder het uitgavenplafond van 15 maart 2019 wordt de ruimte onder het uitgavenplafond na het meenemen van de opgaven (zoals, gaswinning, klimaatakkoord, migratie & asiel en NAVO) geschat op 135 mln. voor 2019 en 333 mln. voor 2020. Dit is gedaan op basis van cijfers van FIN. CPB stelt dat er veel meer ruimte onder het uitgavenplafond is voor deze jaren.

Overheidsinvesteringen die de potentiële groei kunnen bevorderen

De potentiële groei van een land wordt gedreven door twee factoren: productiviteit en arbeidsaanbod. De productiviteit kan in een land verhoogd worden middels drie kanalen:

1. **Menselijk kapitaal:** Werkenden met relevante vaardigheden zijn productiever. Het niveau van relevante vaardigheden kan meestal worden bevorderd via scholing en werkervaring. Investeringsmogelijkheden binnen dit domein zijn bijvoorbeeld: (1) Het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en de arbeidsmarkt, (2) Investeren in het verbeteren van de begeleiding van startende leraren en (3) investeren in leven lang ontwikkelen voor risicogroepen.
2. **Kapitaal:** De kwaliteit van de kapitaalgoederenvoorraad van een land kan ook ~~doorwerken~~ op de productiviteit. Bij kapitaal kan gedacht worden aan verdere (1) investeringen in fysieke infrastructuur of betere benutting van bestaande infrastructuur (zoals het versnellen van de uitrol van het ERTMS⁵), (2) investeringen in duurzame energie-infrastructuur en (3) verdere investeringen in digitale infrastructuur, zoals een 5-G netwerk.
3. **Innovatie:** Innovaties kunnen ervoor zorgen dat er efficiënter gebruik gemaakt kan worden van bestaande machines en werknemers. Investeringsmiddelen kunnen zich bijvoorbeeld richten op het intensiveren van publieke R&D-middelen en het opzetten van digitale proeftuinen voor ondernemers zodat digitale toepassingen kunnen worden getest voordat zij worden uitgerold.

Daarnaast kan beleid zich ook richten op het bevorderen van de match tussen werknemer en werkenden om zo tot een hogere productiviteit te komen. Hierbij kan gedacht worden aan het versterken van actief arbeidsmarktbeleid bij het UWV om mensen sneller aan een baan te helpen en de kans op langdurige werkloosheid te verkleinen.

⁵ European Rail Traffic Management System

Van: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)
Verzonden: donderdag 11 april 2019 08:37
Aan: Sweers, drs. P.M. (Michiel)
CC: Vijselaar, F.W. (Focco); Suijker, drs. F.W. (Frans); 10.2.e [redacted] Teijssen, drs. C.M. (Cas); 10.2.e [redacted]
Onderwerp: Re: Interview sleuteltechnologie

Prima. Gisteren is in het begrotingsoverleg afgesproken dat we over dit thema een aparte sessie beleggen met in ieder geval onze bwl en minfin. Min heeft suggestie gedaan van een investeringsfonds om dit alles te financieren. Ik zal met Frans contact opnemen om hier een analyse over te maken, iom I&K en Ondernemerschap. De organisatie van zo'n sessie moeten we even goed over nadenken. Ik zal dat eerst met Focco bespreken.
Maarten

> Op 10 apr. 2019 om 12:01 heeft Sweers, drs. P.M. (Michiel) 10.2.e [redacted] @minez.nl> het volgende geschreven:
>
> Maarten, Focco,

Buiten reikwijdte

> Michiel
>
> -----Oorspronkelijk bericht-----
> Van: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)
> Verzonden: vrijdag 5 april 2019 14:07
> Aan: Sweers, drs. P.M. (Michiel) 10.2.e [redacted] @minez.nl>; Vijselaar, F.W. (Focco) 10.2.e [redacted] @minez.nl>
> CC: Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e [redacted] @minez.nl>; 10.2.e [redacted]
< 10.2.e [redacted] @minez.nl>; Teijssen, drs. C.M. (Cas) <10.2.e [redacted] @minez.nl>
> Onderwerp:
>
> Michiel, Focco,

11.1

11.1 Cas Teijssen, 11.1 Michiel. 11.1
11.1
> Maarten

10.2.e

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: vrijdag 12 april 2019 14:19
Aan: 10.2.e
CC:
Onderwerp: Verzoek SG: FES 2.0

Allen,

In het bilateraal van MFIN en MEZK heeft MEZK gepleit voor investeren in economische ontwikkeling/technologie: minimaal 100 mln per jaar voor innovatie, maar liever FES2.0 van 2 mld.

MFIN toonde zich voorstander van een Sovereign Wealth Fund. 11.1

11.1

Daarom het verzoek van SG voor notitie per uiterlijk 24 april.volgende punten:

1. Intro met belang hogere potentiële groei en meer R&D/innovatie tegen de achtergrond van lage staatschuld en lage rente (10.2.e)
2. Overzicht van opzet/doel en voors en tegens van verschillende instrumenten: INVEST NL, Sovereign wealth fund, FES 2.0 en jaarlijkse begrotingsimpuls. Inzichten in positieve effecten FES zijn daarbij behulpzaam (10.2.e heeft ooit iets van een evaluatie uitgevoerd)

Wat betreft 2. Moet er al veel liggen in de archieven van AEP, omdat we al eerder hebben gekeken naar optie sovereign wealth fund en ook naar een innovatiefonds. 10.2. en 10.2.e kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Maandag in MT gaarne even bespreken wie dit klusje en coördinatie op zich nemen.

Groet,
Frans

Plaatsvervangend directeur Directie Algemene Economische Politiek (AEP)
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Bezuidenhoutseweg 73, B Zuid 2e etage, 2594 AC Den Haag
Postadres: Postbus 20401 2500 EK Den Haag
T: 070 - 10.2.e

TER INFORMATIE

11.1

Aan de Minister
Aan de StaatssecretarisChief Economist
Directie Algemene Economische
PolitiekAuteur
10.2.e
T 070 10.2.e
10.2.e @minez.nlDatum
24 april 2019Kenmerk
CE-AEP / 19107691

Bhm: 19107839

Kopie aan
10.2.e (AEP)
10.2.e
10.2.e (FEZ)
Michiel Sweers (I&K)Bijlage(n)
1

nota

Sovereign Wealth Fund en versterken investeringen in
onderzoek en innovatie

Parafenroute

AEP, Wnd, Directeur
Frans SuljkerAEP, Wnd, MT-Lid
10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

In het recente begrotingsgesprek met MFIN heeft u gepleit voor extra investeringen in economische ontwikkeling en nieuwe technologie. MFIN toonde zich in het gesprek mogelijk voorstander van een Sovereign Wealth Fund (SWF). Deze nota biedt een nadere analyse hiervan. Er wordt getracht eind mei een vervolgoverleg in te plannen tussen u en MFIN (hiervoor ontvangt u nog een separate voorbereiding).

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

Er lijken vooralsnog weinig inhoudelijke gronden voor Nederland om een Sovereign Wealth Fund (SWF) gericht op financieel rendement op te zetten. Een aantrekkelijker alternatief is om vanuit een fonds direct te investeren in onderzoek en innovatie – gericht op maatschappelijk rendement. Bijgevoegde notitie gaat nader in op het intensiveren van bestedingen in onderzoek en innovatie via een SWF of alternatieve varianten. De kern van de notitie is:

- o Intensivering van de middelen voor onderzoek en innovatie (O&I), met name rondom sleuteltechnologieën, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van het Nederlandse verdienvermogen. Tegelijkertijd kan hiermee de eventuele afhankelijkheid van landen van buiten de EU worden verkleind. In vergelijking met andere landen investeert Nederland weinig in de ontwikkeling van sleuteltechnologieën.
- o Een SWF kan met een brede beleggingsportefeuille een financieel rendement realiseren. Op basis van dit rendement kan dan een constante financieringsstroom worden geboden voor O&I. Voordeel van deze constructie zou kunnen zijn dat er extra middelen ter beschikking komen voor O&I zonder dat het begrotingssaldo verslechtert.

11.1

Ontvangen BBR

11.1

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Kenmerk
CE-AEP / 19107691

Er lijken op dit moment echter geen inhoudelijke gronden om een dergelijk SWF op te zetten in Nederland. De staatsschuld is laag, maar nog niet te laag en er lijkt ruimte te zijn voor saldoverslechtering.

- o Een aantrekkelijk alternatief is om vanuit een fonds direct te investeren in innovatie (dat kan worden gezien als een SWF gericht op maatschappelijk rendement, o.a. in de vorm van hogere toekomstige economische groei). Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden denkbaar: uitbreiding van het Toekomstfonds, een nieuw innovatiefonds (FES 2.0) 10.2.g
- o 10.2.g
- o In plaats van een fondsstructuur kan er ook voor worden gekozen om een intensivering voor innovatie jaarlijks te besteden via bestaande of nieuwe instrumenten (jaarlijkse begrotingsimpuls).
- o Intensivering via een fondsstructuur is aantrekkelijker dan een reguliere begrotingsimpuls omdat geld dat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren. Dit vermindert druk om de middelen al direct volledig te besteden en er blijft daardoor meer flexibiliteit.
- o 10.2.g

- o Een logische vervolgstap is om de twee andere fondsopties - uitbreiden van het Toekomstfonds en opzetten van een nieuw innovatiefonds - verder uit te werken. Hierbij moeten de lessen over het originele FES en de ervaringen met het huidige Toekomstfonds ter harte worden genomen.

11.1

Versterken investeringen in economische ontwikkeling en innovatie

Inleiding

De potentiële groei van de Nederlandse loopt terug. Waar de groei van de Nederlandse economie in de afgelopen decennia voor een belangrijk deel werd bepaald door een grotere arbeidsinzet, moet deze in de komende jaren vooral komen uit de groei van de arbeidsproductiviteit. Het verhogen van de arbeidsproductiviteit is van groot belang voor het toekomstige verdienvermogen.

Intensivering van de middelen voor onderzoek en innovatie (O&I), met name rondom sleuteltechnologieën, kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Daarnaast zijn dergelijke technologieën van groot belang voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Door vroegtijdig in te spelen op grote transities kan Nederland een koploperspositie verwerven, hetgeen kansen biedt voor het exporteren van deze kennis.

Tegelijkertijd kan hiermee de eventuele afhankelijkheid van landen van buiten de EU worden verkleind. Het is belangrijk dat de EU voor sleuteltechnologieën en technologie die gebruikt wordt voor het borgen van onze nationale veiligheid niet (eenzijdig) afhankelijk wordt van andere landen.

De hoogte van Nederlandse investeringen in R&D staan in schril contrast met die van een opkomende economie als China. Ook in vergelijking met andere EU-landen blijven met name de private investeringen in R&D in Nederland achter bij het gemiddelde. De 2,5%-doelstelling waar Nederland zich in Europees verband aan heeft gecommitteerd is nog lang niet in zicht. En in vergelijking met andere landen investeert Nederland relatief weinig in de ontwikkeling van sleuteltechnologieën.

Bovendien worden door de lage rente overheidsinvesteringen aantrekkelijker dan verdere verlaging van de staatsschuld. Overheidsinvesteringen zijn sneller rendabel, terwijl het alternatief om de staatsschuld af te lossen minder aantrekkelijk is vanwege de lage rentelasten. De nominale rente op de Nederlandse staatsschuld (voor een looptijd van 10 jaar) is nagenoeg 0% en de reële rente is zelfs negatief. Bovendien heeft de Nederlandse overheid ten opzichte van veel andere EMU-landen een relatief lage staatsschuld (naar verwachting onder de 50% BBP in 2019).

Een bijkomend voordeel van investeringen die de groei bevorderen is dat de terugverdien capaciteit van de overheid toeneemt, waardoor de houdbaarheid van de schuld verder verbetert. Een belangrijke voorwaarde is wel dat de overheidsinvesteringen de welvaarts groei op de lange termijn verhogen. Investeringen in O&I, die de welvaarts groei via de arbeidsproductiviteit verhogen en bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, voldoen aan dit criterium.

Extra middelen voor ontwikkeling sleuteltechnologieën

Gezien de huidige verhouding tussen generiek en gericht innovatiebeleid, en de grote maatschappelijke uitdagingen waar Nederland voor staat, lijkt er met name behoefte aan extra middelen voor gerichte investeringen die meer sturingsmogelijkheden bieden (IMF, 2019; EC, 2019; OESO, 2017). Het ligt voor de hand om die investeringen te richten op het ontwikkelen van sleuteltechnologieën, omdat die gepaard gaan met substantiële positieve externe effecten. Dit betekent dat de publieke baten de private baten van investeringen naar verwachting flink overstijgen en er een verhoogd risico is op onder-investeringen. Bovendien is de kwaliteit en impact van het onderzoek dat in Nederland gedaan wordt naar sleuteltechnologieën in vergelijking met andere landen hoog (Elsevier Research Intelligence, 2018).

Uit onderzoek van Technopolis (nog te verschijnen) blijkt dat de publieke investeringen die geormerkt zijn voor sleuteltechnologieën (zogenaamde *up front* investeringen) in Nederland beperkt zijn in vergelijking met andere landen (onderzochte landen zijn Denemarken, Duitsland, Vlaanderen, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Singapore, Zuid-Korea en Japan en de EU). Hoewel de omvang van de publieke up-front investeringen in sleuteltechnologieën sterk verschilt per land, besteden de meeste landen enkele tienden procenten van hun bbp aan sleuteltechnologieën. De investeringen variëren daarmee van enkele honderden miljoenen euro's

tot enkele tientallen miljarden euro's per jaar. De aankomende jaren zullen naar verwachting deze investeringen in veel landen toenemen. Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen in deze technologieën zou steken zou het volgens Technopolis gaan om publieke investeringen van minimaal €750 mln per jaar.

Via publiek-private samenwerking binnen het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid wordt in Nederland (bottom-up) al geïnvesteerd in sleuteltechnologieën (RVO analyse, nog te verschijnen). Vanuit deze aanpak worden meerjarige programma's opgesteld waar gezamenlijk (publiek-privaat) in geïnvesteerd wordt. Ook het generieke Instrumentarium draagt bij het ontwikkelen van sleuteltechnologieën.

Het ontbreekt in Nederland op dit moment echter aan voldoende middelen voor publieke *up front* investeringen, waarmee meerjarige programma's ondersteund kunnen worden. Daarom heeft EZK een claim ingediend voor een Intensivering van 100 mln. per jaar in sleuteltechnologieën. Een dergelijk intensivering kan op relatief korte termijn worden besteed aan zinvolle investeringen op dit terrein.

Voor het verhogen van de Nederlandse welvaart op de lange termijn zijn voldoende investeringen in sleuteltechnologieën cruciaal, maar niet voldoende. De brede toepassing van dergelijke technologieën op allerlei terreinen bepaalt uiteindelijk of de investeringen zich uitbetalen. Daarom is het van belang dat extra investeringen in sleuteltechnologieën gepaard gaan met beleid om de brede toepassing ervan zeker te stellen. Dat vraagt om maatwerk per toepassingsgebied (bijv. de zorg, het onderwijs, de energiesector, etc.).

Sovereign Wealth Fund (financieel rendement)

De Minister van Financiën heeft de suggestie gedaan dat Nederland een Sovereign Wealth Fund (SWF) zou kunnen opzetten. Doordat de staat lagere kapitaallasten heeft dan private partijen kan via een brede beleggingsportefeuille langjarig een rendement worden gegeneerd op het vermogen in het SWF. MFIN maakt in dit kader de vergelijking tussen het rendement dat ABP maakt op zijn beleggingen (gemiddeld 7%, maar met grote fluctuaties jaar-op-jaar)¹, terwijl de Staat op dit moment voor nagenoeg 0% kan lenen.

Vanuit het SWF zou een constante financieringsstroom (onafhankelijk van het daadwerkelijke jaarlijkse rendement) kunnen worden toegevoegd aan de EZK-begroting, die kan worden ingezet ten behoeve van O&I. Het voordeel van een dergelijke constructie – extra middelen voor O&I via een SWF – zou kunnen zijn dat er geen directe verslechtering van het begrotingssaldo hoeft op te treden. De initiële kapitaalsstorting in het SWF zou namelijk ten laste kunnen komen van de overheidsschuld.

Overwegingen bij een SWF

Een staatsvermogensfonds (*sovereign wealth fund*) is een beleggingsfonds dat in principe gericht is op vermogensopbouw. Het doel is dus niet om specifieke marktfaalens aan te pakken. Het beleggen in een brede beleggingsportefeuille kan in de Nederlandse context dan ook niet gezien worden als een publieke taak. Andere landen die een groot SWF hebben, doen dit of vanwege spreiding van inkomsten over de tijd en behoud van vermogen (Noorwegen), diversificatie van hun economie op de lange termijn (verschillende olielanden) of om valutarisico's beter te kunnen ondervangen (Singapore, China).

Dat de nominale rente waartegen de staat kan lenen op dit moment nagenoeg 0% is, betekent niet per definitie dat het op dit moment financieel aantrekkelijker is om een SWF te starten dan in het verleden. De Nederlandse overheid leent namelijk altijd tegen een lagere rente dan marktpartijen. (*risk premium* tussen kapitaallasten voor overheden en marktpartijen). Er zijn geen aanwijzingen dat deze *risk premium* in de laatste jaren (bijvoorbeeld als gevolg van het ruime monetair beleid) gestegen is waardoor het opzetten van het SWF rendabeler zou zijn geworden.

¹ Zie <https://www.abp.nl/over-abp/duurzaam-en-verantwoord-beleggen/resultaten.aspx>

Een steeds verder dalende staatsschuld kan wel een reden zijn om een SWF op te zetten. Dit stelt de overheid namelijk in staat om de netto-schuld te verlagen, terwijl er wel voldoende overheidsschuld verhandeld wordt op de financiële markten. Voldoende overheidsschuld is van belang voor een goed functionerend financieel stelsel en om de financieringsbehoeften van de overheid flexibel genoeg te kunnen invullen.² Zo heeft de Noorse overheid nog altijd een staatsschuld van circa 36% BBP, terwijl het SWF enkele malen groter is. De Nederlandse staatsschuld lijkt echter nog voldoende omvangrijk - ook als deze de komende jaren verder daalt - waardoor deze reden voor een SWF in Nederland vooralsnog niet lijkt op te gaan.

Hierbij dient ook te worden aangetekend dat de overheid naar verwachting een lager rendement zal maken dan het langjarig rendement van het ABP. Dit heeft verschillende oorzaken: (i) omdat er volgens het voorstel geld wordt onttrokken uit het fonds is geen sprake van rente op rente; (ii) het portfolio waarin geïnvesteerd mag worden zal naar verwachting door de politiek beperkt worden; (iii) het geld moet langjarig (20-jaars) op de kapitaalmarkt worden aangetrokken en de rente daarop is hoger dan 0%; (iv) er zijn waarschijnlijk relatief hogere beheerskosten door de kleinere omvang van het fonds.

Het daadwerkelijke rendement binnen het SWF hangt af van het startmoment en de gekozen beleggingsmix (obligaties, aandelen en overige beleggingen). Rendementen op de financiële markten zijn zeer volatiel; dit kan betekenen dat het SWF in de eerste jaren (zeer) tegenvallende resultaten boekt wat zowel in politiek als in financieel opzicht tot problemen kan leiden voor het SWF.

Kader: SWFs in Noorwegen

Het grootste SWF is het Noorse Government Pension Fund Global (GPF-G), met een vermogen iets onder de 1000 miljard euro. Hierin worden alle Noorse olie-inkomsten gestort, die vervolgens wereldwijd worden belegd.

Het langjarig reëel rendement van het fonds ligt rond de 3,6%. De Noorse staat onttrekt jaarlijks maximaal 3% van de waarde van het fonds (het verwachte langetermijnrendement). Het fonds zorgt voor inkomensspreiding van de oliebaten over generaties, heeft een anticyclische werking doordat de overheid een stabiele inkomensbron heeft en voorkomt een sterk verlies van concurrentiekracht van de reële economie (*Dutch disease*). Het fonds investeert ongeveer 5% van haar kapitaal in vastgoed, 30% in vastrentende waarden en 65% in aandelen en vergelijkbare producten.

Naast het GPF-G bestaat een veel kleiner Government Pension Fund Norway (GFG-N) met een vermogen van circa 25 miljard euro. Het grootste deel van het vermogen van dit fonds wordt geïnvesteerd in Noorse aandelen- en obligatiemarkten. Hierdoor is het een belangrijke speler op de Noorse kapitaalmarkt; het aandelenportfolio van dit fonds bedraagt circa 10% van de Noorse aandelenindex.

Alternatieven (maatschappelijk rendement)

Als alternatief voor een SWF gericht op financieel rendement kan vanuit een fonds direct worden geïnvesteerd in onderzoek en innovatie (fonds gericht op maatschappelijk rendement). Hiervoor zijn verschillende varianten denkbaar:

- (i) Toekomstfonds 2.0
- (ii) Nieuw innovatiefonds (FES 2.0)

10.2.g

Een andere optie is om de intensivering voor O&I jaarlijks te besteden via reguliere (bestaande of nieuwe) begrotingsinstrumenten via de EZK-begroting.

Fondsstructuur

Een belangrijk voordeel van een fondsstructuur ten opzichte van een reguliere begrotingsimpuls is dat geld wat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren.

² Zie bijvoorbeeld <https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-policy-brief-2013-05-naar-een-prudent-niveau-van-de-overheidsschuld.pdf>

19-A-2014

Dit vermindert druk om de middelen al direct volledig te besteden en er blijft daardoor meer flexibiliteit in de besteding van de middelen. Wel beïnvloeden de daadwerkelijke bestedingen het uitgavenplafond; om dit voorspelbaar te houden wil FIN dergelijke fondsconstructies liever niet.

Binnen een fondsstructuur kan meerjarig commitment aan investeringen in bepaalde sleuteltechnologieën tot stand komen. Wanneer wordt gekozen voor de inzet van instrumenten die niet revolverend zijn (zoals subsidies), is er wel jaarlijkse voeding noodzakelijk om het fonds op pijl te houden. Het fonds krijgt dan een ander karakter dan een fonds waarin het vermogen revolverend wordt ingezet.

I. Toekomstfonds 2.0

In de huidige opzet is het Toekomstfonds een vermogensfonds, waarbij sprake moet zijn van revolverendheid. De ervaring met het Toekomstfonds leert dat het ter beschikking stellen van leningen voor het tot stand brengen van onderzoeksfaciliteiten minder effectief is. Een revolverend fonds leent zich dan ook minder voor het stimuleren van vroege fasen van het O&I proces (zoals bij sleuteltechnologieën), omdat instrumenten die een groot subsidie-element bevatten hiervoor geschikter zijn. De (politiek vastgestelde) doelstelling van het Toekomstfonds zou moeten worden gewijzigd om additionele instrumenten – die niet hoeven te revolveren – mogelijk te maken.

Het voordeel van uitbouwen van het Toekomstfonds is dat kan worden aangesloten bij een bestaand instrument gericht op innovatie. Hierbij staat de besteding van de extra middelen richting onderzoek en innovatie niet ter discussie. Nadeel kan zijn dat het karakter van het fonds (revolverend of niet) minder eenduidig wordt, terwijl dit juist één van de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer was naar aanleiding van het oorspronkelijke FES.

Kader: Toekomstfonds

- Het Toekomstfonds is een begrotingsartikel (artikel 3 op EZK begroting) en bestaat uit een verzameling van regelingen die onderzoek en innovatie ondersteunen. Het is in 2014 opgezet. Het is gevoed met eenmalig 200 miljoen. Een belangrijk verschil met het FES is dat de verstrekte subsidie/ investering in meer of mindere mate terugbetaald moet worden. Middelen moeten dus in bepaalde mate revolveren.
- Het Toekomstfonds heeft twee delen: een bedrijvendeel en een onderzoeksdeel. Het onderzoeksdeel moest bij de start opnieuw worden gebouwd. Het geld hiervoor (100 miljoen) is op dit moment bijna volledig gealloceerd waardoor er in komende jaren nauwelijks nog middelen beschikbaar zullen zijn. Op het onderzoeksdeel is nooit extra voeding gekomen uit de aardgasbaten en het ook nog vele jaren zal duren voordat de middelen gedeeltelijk revolveren.
- Het Toekomstfonds is een artikel op de EZK begroting met een eindejaarsmarge van 100%.³ Dit betekent dat al het geld wat overblijft mag worden doorgeschoven. In het volgende jaar gaat dan het uitgavenplafond van EZK omhoog met het bedrag dat is overgebleven.

II. Nieuw innovatiefonds (FES 2.0)

Een andere optie is om een nieuw innovatiefonds op te zetten, specifiek gericht op de vroege fasen van de ontwikkeling van sleuteltechnologieën, waarbij middelen niet hoeven te revolveren. Een voordeel hiervan kan zijn dat het karakter van dit nieuwe fonds eenduidiger is dan bij het Toekomstfonds, waarmee het ook een duidelijker aanvulling zou kunnen vormen op Invest-NL. Het opzetten van een nieuw fonds draagt wel het risico in zich dat politieke discussie over doelen en afbakening lange tijd in beslag neemt.

Het ligt in dit kader namelijk niet voor de hand om direct voort te bouwen op de FES-structuur (zie kader). Het FES had veel bredere doelen dan enkel O&I. Bij het opnieuw opbouwen van het FES zullen andere departementen daarom naar verwachting ook een claim leggen op de ter beschikking gestelde middelen.

³ Normaal wordt er een eindejaarsmarge gehanteerd, waarmee maximaal 1% van het departementale uitgaven totaal kan doorschuiven naar het volgende jaar of juist vanuit het volgende jaar naar voren kan worden gehaald.

Kader: Fonds Economische Structuurversterking (FES)

- Het FES was ingesteld met de bedoeling om een deel van de opbrengsten uit de aardgaswinning en uit de verkoop van staatsdeelnemingen af te zonderen voor investeringsprojecten van nationaal belang. Het moest daarbij gaan om projecten die de economische structuur zouden versterken.
- Het FES was een zogenaamd verdeelfonds van waaruit bijdragen werden toegekend aan andere begrotingen. Van de FES-uitgaven is ongeveer 80% naar verkeer en vervoer gegaan (o.a. aanleg HSL en Betuweroute). Daarnaast zijn middelen besteed aan bodemsanering, stedelijke hoofdinfrastructuur, ecologische hoofdstructuur en kennisinfrastructuur. Binnen het kennisdomein van het FES zijn middelen uitgegeven aan o.a. micro&nanotechnologie, ICT, genomics/life sciences, duurzame systeeminnovaties en hoogwaardig ruimtegebruik (bijvoorbeeld LOFAR).
- In de evaluatie uit 2010⁴ van het FES op het domein van kennis, innovatie en onderwijs is aangegeven dat - mede door de middelen uit het FES - sterkere netwerken zijn gevormd tussen publieke en private partijen, de concurrentiekracht is versterkt en de wetenschappelijke excellentie is verhoogd (al ontbreekt een *counter factual*).
- De evaluatie uit 2010 bevat wel een aantal zeer kritische kanttekeningen en aanbevelingen over de procedures die rondom de FES middelen werden gevolgd. Dit had bijvoorbeeld betrekking op het feit dat departementen zelf voorstellen indienden, er geen regelmaat zat in indieningsmomenten en er sprake was van een dubbele beoordeling door een expertcommissie en het CPB. In een eerder advies van de AWT uit 2007 werd ook gewezen op het ontbreken van een langetermijnstrategie en gebrekkige samenhang en consistentie van het instrumentarium.
- De Algemene Rekenkamer heeft in 2014⁵ drie lessen meegegeven voor toekomstige fondsvorming:
 - Maak in geval van fondsvorming een weloverwogen keuze voor een specifiek type fonds (vermogensfonds/verdeelfonds). Zorg ervoor dat de doelen van het fonds helder zijn geformuleerd en passen bij het fondstype. Stel ook eenduidige procedures en criteria op.
 - Zorg dat het management van het fonds en de advisering over de toekenning van fondsgelden onafhankelijk gebeurt.
 - Maak heldere afspraken over de wijze van informatieverstrekking en verantwoording over het fondsbeheer en verbind gevolgen aan de uitkomst van evaluaties van projecten.
- Het FES bestaat in juridische zin nog steeds, maar het fonds bevat geen middelen meer.⁶ Er wordt dus ook niet meer binnen de rijksbegroting over gerapporteerd.

10.2.g

⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-85320.pdf>

⁵ <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2014/10/07/besteding-van-aardgasbaten-felten-cijfers-en-scenarios>

⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007788/2019-01-01>

Jaarlijkse begrotingsimpuls

In plaats van een fondsstructuur kan er ook voor worden gekozen om de intensivering voor O&I jaarlijks te besteden via reguliere (bestaande of nieuwe) begrotingsinstrumenten via de EZK-begroting. Dit kan bijvoorbeeld via meerjarige programma's voor sleuteltechnologieën binnen het missiegedreven innovatiebeleid. Voor de begroting voor 2020 heeft EZK verzocht om een intensivering van 100 mln per jaar rondom sleuteltechnologieën. Deze route heeft als voordeel dat snel tot besteding kan worden overgegaan en de intensivering ook eenvoudiger kan worden teruggeschroefd als deze niet de gewenste effecten heeft.

Conclusie

Voor het ondersteunen van de ontwikkeling van sleuteltechnologieën in vroege fasen van het O&I proces lijken instrumenten die minder of niet revolveren het meest geschikt. Daarom moet eerder gedacht worden aan subsidies dan aan financieringsinstrumenten. Dit maakt een route via Invest-NL minder voor de hand liggend.

Een fondsstructuur is wel aantrekkelijker dan een jaarlijkse begrotingsimpuls, omdat geld dat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren. Een logische vervolgstap is daarom om de twee andere opties voor intensivering via een fondsstructuur (Toekomstfonds 2.0/opzetten nieuw innovatiefonds) verder uit te werken.

Tabel 1. Overzicht voor- en nadelen van verschillende opties

	Voordelen	Nadelen
Sovereign Wealth Fund (gericht op financieel rendement)	<ul style="list-style-type: none"> • Uit het rendement is een extra impuls voor O&I mogelijk zonder dat dit direct ten laste komt van het saldo 	<ul style="list-style-type: none"> • Gericht op financieel rendement - grijpt niet direct aan op marktfalens. Voor Nederland op dit moment geen directe aanleiding om een SWF op te zetten. • Risico op tegenvallende rendementen
Toekomstfonds 2.0 (mix revolverend/niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande fondsstructuur binnen EZK-begroting • Doorrollen van middelen over jaargrens heen mogelijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbreding nodig van huidige doelstelling/mandaat • Karakter van het fonds wordt minder eenduidig als het fonds niet langer revolverend is.
Nieuw innovatiefonds (FES 2.0) (niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuw fonds kan duidelijk gericht worden op geven van stevige impuls richting sleuteltechnologieën • Doorrollen van middelen over jaargrens heen is mogelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Risico dat politieke discussie over doelen en afbakening lange tijd in beslag neemt.
10.2.g		10.2.g
Reguliere begrotingsimpuls (geen fondsvorming, niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Intensivering kan snel worden doorgevoerd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Doorschuiven van middelen over jaargrens heen niet mogelijk, waardoor druk bestaat om middelen per direct te alloceren

S

TER INFORMATIE

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur
10.2.e
T 070 10.2.e
10.2.e @minez.nl

Datum
24 april 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19107691

Bhm: 19107839

Kopie aan
10.2.e (AEP)
10.2.e
10.2.e (FEZ)
Michiel Smeets (I&K)

Bijlage(n)

nota

Sovereign Wealth Fund en versterken investeringen in
onderzoek en innovatie

Parafenroute

AEP, Wnd. Directeur
Frans Suijker

AEP, Wnd. MT-Lid
10.2.e

11.1

BBR
10.2.e

11.1

Aanleiding

In het recente begrotingsgesprek met MFIN heeft u gepleit voor extra investeringen in economische ontwikkeling en nieuwe technologie. MFIN toonde zich in het gesprek mogelijk voorstander van een Sovereign Wealth Fund (SWF). Deze nota biedt een nadere analyse hiervan. Er wordt getracht eind mei een vervolgoverleg in te plannen tussen u en MFIN (hiervoor ontvangt u nog een separate voorbereiding).

11.1

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

- Er lijken vooral nog weinig inhoudelijke gronden voor Nederland om een Sovereign Wealth Fund (SWF) gericht op financieel rendement op te zetten. Een aantrekkelijker alternatief is om vanuit een fonds direct te investeren in onderzoek en innovatie – gericht op maatschappelijk rendement.
- Bijgevoegde notitie gaat nader in op het intensiveren van bestedingen in onderzoek en innovatie via een SWF of alternatieve varianten. De kern van de notitie is:
 - Intensivering van de middelen voor onderzoek en innovatie (O&I), met name rondom sleuteltechnologieën, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van het Nederlandse verdienvermogen. Tegelijkertijd kan hiermee de eventuele afhankelijkheid van landen van buiten de EU worden verkleind. In vergelijking met andere landen investeert Nederland weinig in de ontwikkeling van sleuteltechnologieën.
 - Een SWF kan met een brede beleggingsportefeuille een financieel rendement realiseren. Op basis van dit rendement kan dan een constante financieringsstroom worden geboden voor O&I. Voordeel van deze constructie zou kunnen zijn dat er extra middelen ter beschikking komen voor O&I zonder dat het begrotingssaldo verslechtert.

Ontvangen BBR

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Kenmerk
CE-AEP / 19107691

Er lijken op dit moment echter geen inhoudelijke gronden om een dergelijk SWF op te zetten in Nederland. De staatsschuld is laag, maar nog niet te laag en er lijkt ruimte te zijn voor saldooverslechtering.

- o Een aantrekkelijk alternatief is om vanuit een fonds direct te investeren in innovatie (dat kan worden gezien als een SWF gericht op maatschappelijk rendement, o.a. in de vorm van hogere toekomstige economische groei). Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden denkbaar: uitbreiding van het Toekomstfonds, een nieuw innovatiefonds (FES 2.0) 10.2.g
- o In plaats van een fondsstructuur kan er ook voor worden gekozen om een intensivering voor innovatie jaarlijks te besteden via bestaande of nieuwe instrumenten (jaarlijkse begrotingsimpuls).
- o Intensivering via een fondsstructuur is aantrekkelijker dan een reguliere begrotingsimpuls omdat geld dat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren. Dit vermindert druk om de middelen al direct volledig te besteden en er blijft daardoor meer flexibiliteit.
- o 10.2.g
- o Een logische vervolgstap is om de twee andere fondsopties - uitbreiden van het Toekomstfonds en opzetten van een nieuw innovatiefonds - verder uit te werken. Hierbij moeten de lessen over het originele FES en de ervaringen met het huidige Toekomstfonds ter harte worden genomen.

Versterken investeringen in economische ontwikkeling en innovatie

Inleiding

De potentiële groei van de Nederlandse loopt terug. Waar de groei van de Nederlandse economie in de afgelopen decennia voor een belangrijk deel werd bepaald door een grotere arbeidsinzet, moet deze in de komende jaren vooral komen uit de groei van de arbeidsproductiviteit. Het verhogen van de arbeidsproductiviteit is van groot belang voor het toekomstige verdienvermogen.

Intensivering van de middelen voor onderzoek en innovatie (O&I), met name rondom sleuteltechnologieën, kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Daarnaast zijn dergelijke technologieën van groot belang voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Door vroegtijdig in te spelen op grote transities kan Nederland een koplopperspositie verwerven, hetgeen kansen biedt voor het exporteren van deze kennis.

Tegelijkertijd kan hiermee de eventuele afhankelijkheid van landen van buiten de EU worden verkleind. Het is belangrijk dat de EU voor sleuteltechnologieën en technologie die gebruikt wordt voor het borgen van onze nationale veiligheid niet (eenzijdig) afhankelijk wordt van andere landen.

De hoogte van Nederlandse investeringen in R&D staan in schril contrast met die van een opkomende economie als China. Ook in vergelijking met andere EU-landen blijven met name de private investeringen in R&D in Nederland achter bij het gemiddelde. De 2,5%-doelstelling waar Nederland zich in Europees verband aan heeft gecommitteerd is nog lang niet in zicht. En in vergelijking met andere landen investeert Nederland relatief weinig in de ontwikkeling van sleuteltechnologieën.

Bovendien worden door de lage rente overheidsinvesteringen aantrekkelijker dan verdere verlaging van de staatschuld. Overheidsinvesteringen zijn sneller rendabel, terwijl het alternatief om de staatschuld af te lossen minder aantrekkelijk is vanwege de lage rentelasten. De nominale rente op de Nederlandse staatsschuld (voor een looptijd van 10 jaar) is nagenoeg 0% en de reële rente is zelfs negatief. Bovendien heeft de Nederlandse overheid ten opzichte van veel andere EMU-landen een relatief lage staatsschuld (naar verwachting onder de 50% BBP in 2019).

Een bijkomend voordeel van investeringen die de groei bevorderen is dat de terugverdiencapaciteit van de overheid toeneemt, waardoor de houdbaarheid van de schuld verder verbetert. Een belangrijke voorwaarde is wel dat de overheidsinvesteringen de welvaarts groei op de lange termijn verhogen. Investeringen in O&I, die de welvaarts groei via de arbeidsproductiviteit verhogen en bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, voldoen aan dit criterium.

Extra middelen voor ontwikkeling sleuteltechnologieën

Gezien de huidige verhouding tussen generiek en gericht innovatiebeleid, en de grote maatschappelijke uitdagingen waar Nederland voor staat, lijkt er met name behoefte aan extra middelen voor gerichte investeringen die meer sturingsmogelijkheden bieden (IMF, 2019; EC, 2019; OESO, 2017). Het ligt voor de hand om die investeringen te richten op het ontwikkelen van sleuteltechnologieën, omdat die gepaard gaan met substantiële positieve externe effecten. Dit betekent dat de publieke baten de private baten van investeringen naar verwachting flink overstijgen en er een verhoogd risico is op onder-investeringen. Bovendien is de kwaliteit en impact van het onderzoek dat in Nederland gedaan wordt naar sleuteltechnologieën in vergelijking met andere landen hoog (Elsevier Research Intelligence, 2018).

Uit onderzoek van Technopolis (nog te verschijnen) blijkt dat de publieke investeringen die geormerkt zijn voor sleuteltechnologieën (zogenaamde *up front* investeringen) in Nederland beperkt zijn in vergelijking met andere landen (onderzochte landen zijn Denemarken, Duitsland, Vlaanderen, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Singapore, Zuid-Korea en Japan en de EU). Hoewel de omvang van de publieke up-front investeringen in sleuteltechnologieën sterk verschilt per land, besteden de meeste landen enkele tienden procenten van hun bbp aan sleuteltechnologieën. De investeringen variëren daarmee van enkele honderden miljoenen euro's

tot enkele tientallen miljarden euro's per jaar. De aankomende jaren zullen naar verwachting deze investeringen in veel landen toenemen. Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen in deze technologieën zou steken zou het volgens Technopolis gaan om publieke investeringen van minimaal €750 mln per jaar.

Via publiek-private samenwerking binnen het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid wordt in Nederland (bottom-up) al geïnvesteerd in sleuteltechnologieën (RVO analyse, nog te verschijnen). Vanuit deze aanpak worden meerjarige programma's opgesteld waar gezamenlijk (publiek-privaat) in geïnvesteerd wordt. Ook het generieke instrumentarium draagt bij het ontwikkelen van sleuteltechnologieën.

Het ontbreekt in Nederland op dit moment echter aan voldoende middelen voor publieke *up front* investeringen, waarmee meerjarige programma's ondersteund kunnen worden. Daarom heeft EZK een claim ingediend voor een intensivering van 100 mln. per jaar in sleuteltechnologieën. Een dergelijk intensivering kan op relatief korte termijn worden besteed aan zinvolle investeringen op dit terrein.

Voor het verhogen van de Nederlandse welvaart op de lange termijn zijn voldoende investeringen in sleuteltechnologieën cruciaal, maar niet voldoende. De brede toepassing van dergelijke technologieën op allerlei terreinen bepaalt uiteindelijk of de investeringen zich uitbetalen. Daarom is het van belang dat extra investeringen in sleuteltechnologieën gepaard gaan met beleid om de brede toepassing ervan zeker te stellen. Dat vraagt om maatwerk per toepassingsgebied (bijv. de zorg, het onderwijs, de energiesector, etc.).

Sovereign Wealth Fund (financieel rendement)

De Minister van Financiën heeft de suggestie gedaan dat Nederland een Sovereign Wealth Fund (SWF) zou kunnen opzetten. Doordat de staat lagere kapitaallasten heeft dan private partijen kan via een brede beleggingsportefeuille langjarig een rendement worden gegeneerd op het vermogen in het SWF. MFIN maakt in dit kader de vergelijking tussen het rendement dat ABP maakt op zijn beleggingen (gemiddeld 7%, maar met grote fluctuaties jaar-op-jaar)¹, terwijl de Staat op dit moment voor nagenoeg 0% kan lenen.

Vanuit het SWF zou een constante financieringsstroom (onafhankelijk van het daadwerkelijke jaarlijkse rendement) kunnen worden toegevoegd aan de EZK-begroting, die kan worden ingezet ten behoeve van O&I. Het voordeel van een dergelijke constructie – extra middelen voor O&I via een SWF – zou kunnen zijn dat er geen directe verslechtering van het begrotingssaldo hoeft op te treden. De initiële kapitaalsstorting in het SWF zou namelijk ten laste kunnen komen van de overheidsschuld.

Overwegingen bij een SWF

Een staatsvermogensfonds (*sovereign wealth fund*) is een beleggingsfonds dat in principe gericht is op vermogensopbouw. Het doel is dus niet om specifieke marktfaalens aan te pakken. Het beleggen in een brede beleggingsportefeuille kan in de Nederlandse context dan ook niet gezien worden als een publieke taak. Andere landen die een groot SWF hebben, doen dit of vanwege spreiding van inkomsten over de tijd en behoud van vermogen (Noorwegen), diversificatie van hun economie op de lange termijn (verschillende olielanden) of om valutarisico's beter te kunnen ondervangen (Singapore, China).

Dat de nominale rente waartegen de staat kan lenen op dit moment nagenoeg 0% is, betekent niet per definitie dat het op dit moment financieel aantrekkelijker is om een SWF te starten dan in het verleden. De Nederlandse overheid leent namelijk altijd tegen een lagere rente dan marktpartijen. (*risk premium* tussen kapitaallasten voor overheden en marktpartijen). Er zijn geen aanwijzingen dat deze *risk premium* in de laatste jaren (bijvoorbeeld als gevolg van het ruime monetair beleid) gestegen is waardoor het opzetten van het SWF rendabeler zou zijn geworden.

¹ Zie <https://www.abp.nl/over-abp/duurzaam-en-verantwoord-beleggen/resultaten.aspx>

Een steeds verder dalende staatsschuld kan wel een reden zijn om een SWF op te zetten. Dit stelt de overheid namelijk in staat om de netto-schuld te verlagen, terwijl er wel voldoende overheidsschuld verhandeld wordt op de financiële markten. Voldoende overheidsschuld is van belang voor een goed functionerend financieel stelsel en om de financieringsbehoeften van de overheid flexibel genoeg te kunnen invullen.² Zo heeft de Noorse overheid nog altijd een staatsschuld van circa 36% BBP, terwijl het SWF enkele malen groter is. De Nederlandse staatsschuld lijkt echter nog voldoende omvangrijk - ook als deze de komende jaren verder daalt - waardoor deze reden voor een SWF in Nederland vooralsnog niet lijkt op te gaan.

Hierbij dient ook te worden aangetekend dat de overheid naar verwachting een lager rendement zal maken dan het langjarig rendement van het ABP. Dit heeft verschillende oorzaken: (i) omdat er volgens het voorstel geld wordt onttrokken uit het fonds is geen sprake van rente op rente; (ii) het portfolio waarin geïnvesteerd mag worden zal naar verwachting door de politiek beperkt worden; (iii) het geld moet langjarig (20-jaars) op de kapitaalmarkt worden aangetrokken en de rente daarop is hoger dan 0%; (iv) er zijn waarschijnlijk relatief hogere beheerskosten door de kleinere omvang van het fonds.

Het daadwerkelijke rendement binnen het SWF hangt af van het startmoment en de gekozen beleggingsmix (obligaties, aandelen en overige beleggingen). Rendementen op de financiële markten zijn zeer volatiel; dit kan betekenen dat het SWF in de eerste jaren (zeer) tegenvallende resultaten boekt wat zowel in politiek als in financieel opzicht tot problemen kan leiden voor het SWF.

Kader: SWFs in Noorwegen

Het grootste SWF is het Noorse Government Pension Fund Global (GPF-G), met een vermogen iets onder de 1000 miljard euro. Hierin worden alle Noorse olie-inkomsten gestort, die vervolgens wereldwijd worden belegd.

Het langjarig reëel rendement van het fonds ligt rond de 3,6%. De Noorse staat onttrekt jaarlijks maximaal 3% van de waarde van het fonds (het verwachte langetermijnrendement). Het fonds zorgt voor inkomensspreiding van de oliebaten over generaties, heeft een anticyclische werking doordat de overheid een stabiele inkomensbron heeft en voorkomt een sterk verlies van concurrentiekracht van de reële economie (*Dutch disease*). Het fonds investeert ongeveer 5% van haar kapitaal in vastgoed, 30% in vastrentende waarden en 65% in aandelen en vergelijkbare producten.

Naast het GPF-G bestaat een veel kleiner Government Pension Fund Norway (GFG-N) met een vermogen van circa 25 miljard euro. Het grootste deel van het vermogen van dit fonds wordt geïnvesteerd in Noorse aandelen- en obligatiemarkten. Hierdoor is het een belangrijke speler op de Noorse kapitaalmarkt; het aandelenportfolio van dit fonds bedraagt circa 10% van de Noorse aandelenindex.

Alternatieven (maatschappelijk rendement)

Als alternatief voor een SWF gericht op financieel rendement kan vanuit een fonds direct worden geïnvesteerd in onderzoek en innovatie (fonds gericht op maatschappelijk rendement). Hiervoor zijn verschillende varianten denkbaar:

- (i) Toekomstfonds 2.0
- (ii) Nieuw innovatiefonds (FES 2.0)

10.2.g

Een andere optie is om de intensivering voor O&I jaarlijks te besteden via reguliere (bestaande of nieuwe) begrotingsinstrumenten via de EZK-begroting.

Fondsstructuur

Een belangrijk voordeel van een fondsstructuur ten opzichte van een reguliere begrotingsimpuls is dat geld wat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren.

² Zie bijvoorbeeld <https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cob-policy-brief-2013-05-naar-een-prudent-niveau-van-de-overheidsschuld.pdf>

Dit vermindert druk om de middelen al direct volledig te besteden en er blijft daardoor meer flexibiliteit in de besteding van de middelen. Wel beïnvloeden de daadwerkelijke bestedingen het uitgavenplafond; om dit voorspelbaar te houden wil FIN dergelijke fondsconstructies liever niet.

Binnen een fondsstructuur kan meerjarig commitment aan investeringen in bepaalde sleuteltechnologieën tot stand komen. Wanneer wordt gekozen voor de inzet van instrumenten die niet revolverend zijn (zoals subsidies), is er wel jaarlijkse voeding noodzakelijk om het fonds op pijl te houden. Het fonds krijgt dan een ander karakter dan een fonds waarin het vermogen revolverend wordt ingezet.

I. Toekomstfonds 2.0

In de huidige opzet is het Toekomstfonds een vermogensfonds, waarbij sprake moet zijn van revolverendheid. De ervaring met het Toekomstfonds leert dat het ter beschikking stellen van leningen voor het tot stand brengen van onderzoeksfaciliteiten minder effectief is. Een revolverend fonds leent zich dan ook minder voor het stimuleren van vroege fasen van het O&I proces (zoals bij sleuteltechnologieën), omdat instrumenten die een groot subsidie-element bevatten hiervoor geschikter zijn. De (politiek vastgestelde) doelstelling van het Toekomstfonds zou moeten worden gewijzigd om additionele instrumenten – die niet hoeven te revolveren – mogelijk te maken.

Het voordeel van uitbouwen van het Toekomstfonds is dat kan worden aangesloten bij een bestaand instrument gericht op innovatie. Hierbij staat de besteding van de extra middelen richting onderzoek en innovatie niet ter discussie. Nadeel kan zijn dat het karakter van het fonds (revolverend of niet) minder eenduidig wordt, terwijl dit juist één van de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer was naar aanleiding van het oorspronkelijke FES.

Kader: Toekomstfonds

- Het Toekomstfonds is een begrotingsartikel (artikel 3 op EZK begroting) en bestaat uit een verzameling van regelingen die onderzoek en innovatie ondersteunen. Het is in 2014 opgezet. Het is gevoed met eenmalig 200 miljoen. Een belangrijk verschil met het FES is dat de verstrekte subsidie/ investering in meer of mindere mate terugbetaald moet worden. Middelen moeten dus in bepaalde mate revolveren.
- Het Toekomstfonds heeft twee delen; een bedrijvendeel en een onderzoeksdeel. Het onderzoeksdeel moest bij de start opnieuw worden gebouwd. Het geld hiervoor (100 miljoen) is op dit moment bijna volledig gealloceerd waardoor er in komende jaren nauwelijks nog middelen beschikbaar zullen zijn. Op het onderzoeksdeel is nooit extra voeding gekomen uit de aardgasbaten en het ook nog vele jaren zal duren voordat de middelen gedeeltelijk revolveren.
- Het Toekomstfonds is een artikel op de EZK begroting met een eindejaarsmarge van 100%.³ Dit betekent dat al het geld wat overblijft mag worden doorgeschoven. In het volgende jaar gaat dan het uitgavenplafond van EZK omhoog met het bedrag dat is overgebleven.

II. Nieuw innovatiefonds (FES 2.0)

Een andere optie is om een nieuw innovatiefonds op te zetten, specifiek gericht op de vroege fasen van de ontwikkeling van sleuteltechnologieën, waarbij middelen niet hoeven te revolveren. Een voordeel hiervan kan zijn dat het karakter van dit nieuwe fonds eenduidiger is dan bij het Toekomstfonds, waarmee het ook een duidelijker aanvulling zou kunnen vormen op Invest-NL. Het opzetten van een nieuw fonds draagt wel het risico in zich dat politieke discussie over doelen en afbakening lange tijd in beslag neemt.

Het ligt in dit kader namelijk niet voor de hand om direct voort te bouwen op de FES-structuur (zie kader). Het FES had veel bredere doelen dan enkel O&I. Bij het opnieuw opbouwen van het FES zullen andere departementen daarom naar verwachting ook een claim leggen op de ter beschikking gestelde middelen.

³ Normaal wordt er een eindejaarsmarge gehanteerd, waarmee maximaal 1% van het departementale uitgaven totaal kan doorschuiven naar het volgende jaar of juist vanuit het volgende jaar naar voren kan worden gehaald.

Kader: Fonds Economische Structuurversterking (FES)

- Het FES was ingesteld met de bedoeling om een deel van de opbrengsten uit de aardgaswinning en uit de verkoop van staatsdeelnemingen af te zonderen voor investeringsprojecten van nationaal belang. Het moest daarbij gaan om projecten die de economische structuur zouden versterken.
- Het FES was een zogenaamd verdeelfonds van waaruit bijdragen werden toegekend aan andere begrotingen. Van de FES-uitgaven is ongeveer 80% naar verkeer en vervoer gegaan (o.a. aanleg HSL en Betuweroute). Daarnaast zijn middelen besteed aan bodemsanering, stedelijke hoofdinfrastructuur, ecologische hoofdstructuur en kennisinfrastructuur. Binnen het kennisdomein van het FES zijn middelen uitgegeven aan o.a. micro&nanotechnologie, ICT, genomics/life sciences, duurzame systeeminnovaties en hoogwaardig ruimtegebruik (bijvoorbeeld LOFAR).
- In de evaluatie uit 2010⁴ van het FES op het domein van kennis, innovatie en onderwijs is aangegeven dat - mede door de middelen uit het FES - sterkere netwerken zijn gevormd tussen publieke en private partijen, de concurrentiekracht is versterkt en de wetenschappelijke excellentie is verhoogd (al ontbreekt een *counter factual*).
- De evaluatie uit 2010 bevat wel een aantal zeer kritische kanttekeningen en aanbevelingen over de procedures die rondom de FES middelen werden gevolgd. Dit had bijvoorbeeld betrekking op het feit dat departementen zelf voorstellen indienden, er geen regelmaat zat in indieningsmomenten en er sprake was van een dubbele beoordeling door een expertcommissie en het CPB. In een eerder advies van de AWT uit 2007 werd ook gewezen op het ontbreken van een langetermijnstrategie en gebrekkige samenhang en consistentie van het instrumentarium.
- De Algemene Rekenkamer heeft in 2014⁵ drie lessen meegegeven voor toekomstige fondsvorming:
 - Maak in geval van fondsvorming een weloverwogen keuze voor een specifiek type fonds (vermogensfonds/verdeelfonds). Zorg ervoor dat de doelen van het fonds helder zijn geformuleerd en passen bij het fondstype. Stel ook eenduidige procedures en criteria op.
 - Zorg dat het management van het fonds en de advisering over de toekenning van fondsgelden onafhankelijk gebeurt.
 - Maak heldere afspraken over de wijze van informatieverstrekking en verantwoording over het fondsbeheer en verbind gevolgen aan de uitkomst van evaluaties van projecten.
- Het FES bestaat in juridische zin nog steeds, maar het fonds bevat geen middelen meer.⁶ Er wordt dus ook niet meer binnen de rijksbegroting over gerapporteerd.

10.2.g

⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-85820.pdf>

⁵ <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2014/10/07/besteding-van-aardgasbaten-felten-cijfers-en-scenarios>

⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007788/2019-01-01>

Jaarlijkse begrotingsimpuls

In plaats van een fondsstructuur kan er ook voor worden gekozen om de intensivering voor O&I jaarlijks te besteden via reguliere (bestaande of nieuwe) begrotingsinstrumenten via de EZK-begroting. Dit kan bijvoorbeeld via meerjarige programma's voor sleuteltechnologieën binnen het missiegedreven innovatiebeleid. Voor de begroting voor 2020 heeft EZK verzocht om een intensivering van 100 mln per jaar rondom sleuteltechnologieën. Deze route heeft als voordeel dat snel tot besteding kan worden overgegaan en de intensivering ook eenvoudiger kan worden teruggeschroefd als deze niet de gewenste effecten heeft.

Conclusie

Voor het ondersteunen van de ontwikkeling van sleuteltechnologieën in vroege fasen van het O&I proces lijken instrumenten die minder of niet revolveren het meest geschikt. Daarom moet eerder gedacht worden aan subsidies dan aan financieringsinstrumenten. Dit maakt een route via Invest-NL minder voor de hand liggend.

Een fondsstructuur is wel aantrekkelijker dan een jaarlijkse begrotingsimpuls, omdat geld dat overblijft in een specifiek jaar kan worden doorgeschoven naar daaropvolgende jaren. Een logische vervolgstap is daarom om de twee andere opties voor intensivering via een fondsstructuur (Toekomstfonds 2.0/opzetten nieuw innovatiefonds) verder uit te werken.

Tabel 1. Overzicht voor- en nadelen van verschillende opties

	Voordelen	Nadelen
Sovereign Wealth Fund (gericht op financieel rendement)	<ul style="list-style-type: none"> • Uit het rendement is een extra impuls voor O&I mogelijk zonder dat dit direct ten laste komt van het saldo 	<ul style="list-style-type: none"> • Gericht op financieel rendement - grijpt niet direct aan op marktfaalens. Voor Nederland op dit moment geen directe aanleiding om een SWF op te zetten. • Risico op tegenvallende rendementen
Toekomstfonds 2.0 (mix revolverend/niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande fondsstructuur binnen EZK-begroting • Doorrollen van middelen over jaargrensen heen mogelijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbreding nodig van huidige doelstelling/mandaat • Karakter van het fonds wordt minder eenduidig als het fonds niet langer revolverend is.
Nieuw innovatiefonds (FES 2.0) (niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuw fonds kan duidelijk gericht worden op geven van stevige impuls richting sleuteltechnologieën • Doorrollen van middelen over jaargrensen heen is mogelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Risico dat politieke discussie over doelen en afbakening lange tijd in beslag neemt.
10.2.g		
Reguliere begrotingsimpuls (geen fondsvorming, niet-revolverend)	<ul style="list-style-type: none"> • Intensivering kan snel worden doorgevoerd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Doorschuiven van middelen over jaargrensen heen niet mogelijk, waardoor druk bestaat om middelen per direct te alloceren

21/6 120

10.2.e

TER ADVISERING

Aan de Minister

Aan de Staatssecretaris

Directie Algemene Economische Politiek

Auteur

10.2.e (AEP)

T 070 10.2.e

10.2.e @mlnezak.nl

10.2.e (FEZ)

T 070 10.2.e

10.2.e @mlnezak.nl

nota

Voorbereiding 'haardvuursessie' over investeringen in innovatie

Datum

14 mei 2019

Kenmerk

AEP / 19124939

Bhm: 19128901

Kopie aan

AEP MT, FEZ MT, I&K MT, O MT

10.2.e

Bijlage(n)

3

Parafenroute

Chief Economist

Michiel Boots

FEZ directeur

Regine Doornbos

BBR

10.2.e

Aanleiding

In het begrotingsoverleg van 10 april sprak u met de minister van Financiën over de claim voor economische ontwikkeling en technologie à € 100 mln. per jaar. Tijdens dit overleg is afgesproken op een later moment verder te praten over de mogelijkheden om meer te investeren in innovatie. Dit vervolgoverleg is ingepland voor donderdag 23 mei, 10.15 – 11.15 uur. Deze nota dient ter voorbereiding op dit gesprek.

Advies

- U kunt richting MFIN aangeven dat u op één lijn lijkt te zitten voor wat betreft de noodzaak voor extra investeringen op het terrein van onderzoek en innovatie. Intensivering van de middelen voor innovatie, met name rondom sleuteltechnologieën als quantumtechnologie en AI, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de structurele economische groei, het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, en het versterken van de onze concurrentiekracht ten opzichte van China en de VS.
- U kunt erop inzetten om een procesafspraken te maken om nog deze kabinetsperiode te komen tot een structurele oplossing voor meer investeringen in innovatie, en daarmee "het dak te repareren terwijl de zon schijnt". U kunt hierbij aangeven voorstander te zijn van een apart innovatiefonds en dit graag samen met FIN verder te willen uitwerken. Met een dergelijk fonds kan gerichte ondersteuning worden geboden aan investeringen in sleuteltechnologieën, die niet revolverend hoeven te zijn (anders dan bij Invest-NL). Door middel van extra publieke investeringen worden ook extra private investeringen uitgelokt, o.a. door co-financiering.
- Innovatie is zeer bepalend voor de toekomstige groei van onze welvaart en het versterken van onze economische veiligheid. Een intensivering van de publieke investeringen biedt de mogelijkheid om concrete en positieve invulling te geven aan de ambities van het kabinet - zoals bijvoorbeeld weergegeven in de kamerbrief Europese concurrentiekracht en de Chinastrategie - waarbij we uitgaan van onze eigen sterktes. En het is ook

Ontvangen BBR

noodzakelijk om aan te haken bij andere landen, die naar verwachting in de komende jaren ook meer gaan investeren.

- Daarbij kunt u aangeven meer te zien in een innovatiefonds dan in een Sovereign Wealth Fund (SWF) gericht op financieel rendement. Wij zien op dit moment namelijk geen inhoudelijke gronden om een dergelijk SWF op te zetten in Nederland. Een SWF is er niet op gericht om specifiek marktfalen aan te pakken en er zijn substantiële beleggingsrisico's. De relatief lage staatsschuld biedt wel ruimte voor investeringen gericht op versterking van ons verdienvermogen, zoals op het terrein van innovatie.
- U wordt daarnaast geadviseerd om in aanloop naar een innovatiefonds voor de korte termijn in te zetten op een budgettaire toezegging voor tijdelijke middelen voor innovatie uit de besluitvormingsenveloppe à € 400 mln. per jaar (t/m 2024), genoemd in het BVM.

Kernpunten

- Er is brede consensus onder internationale organisaties (EC, IMF, OESO) dat Nederland de directe publieke investeringen in innovatie zou moeten verhogen. Ook MFIN (in zijn Humboldt-lezing) en andere leden van het kabinet (de minister-president, MBHOS) hebben de noodzaak aangegeven van extra investeringen in onderzoek en innovatie. ✓
- De publieke investeringen *geoormerkt voor sleuteltechnologieën* zijn in Nederland laag in vergelijking met andere landen (Technopolis 2019, nog te verschijnen). Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen zou oormerken voor investeringen in sleuteltechnologieën zijn extra publieke investeringen van ~€ 650 mln. per jaar nodig.
- Er zijn verschillende instrumenten denkbaar waarmee een intensivering in onderzoek en innovatie vorm zou kunnen krijgen. Indien het om een substantiële intensivering gaat lijkt het vooralsnog het meest aantrekkelijk om een nieuw innovatiefonds op te richten. Daarbij is structurele voeding van het fonds belangrijk om structureel commitment aan te kunnen gaan.
- Ambtelijk FIN zal waarschijnlijk adviseren om de verdere uitwerking binnen het BUIB-traject¹ te doen, maar het lijkt goed het huidige politieke momentum te benutten en hiermee dus al eerder van start te gaan.
- Met het BVM is besloten dat € 10 mln. structureel (met ophoop van € 5 mln. in 2019 en € 7,5 mln. in 2020) wordt toegevoegd aan de EZK begroting voor economische ontwikkeling en technologie. Dit is slechts een tiende van het geclaimde bedrag (€ 100 mln. per jaar). In een separate nota wordt u (de staatssecretaris) geïnformeerd over de voorgestelde inzet van deze extra middelen. In essentie wordt voorgesteld om de middelen voor 2019 in te zetten voor ruimtevaart en de middelen vanaf 2020 in te zetten voor sleuteltechnologieën AI en quantum.

Toelichting

Intensivering middelen voor innovatie

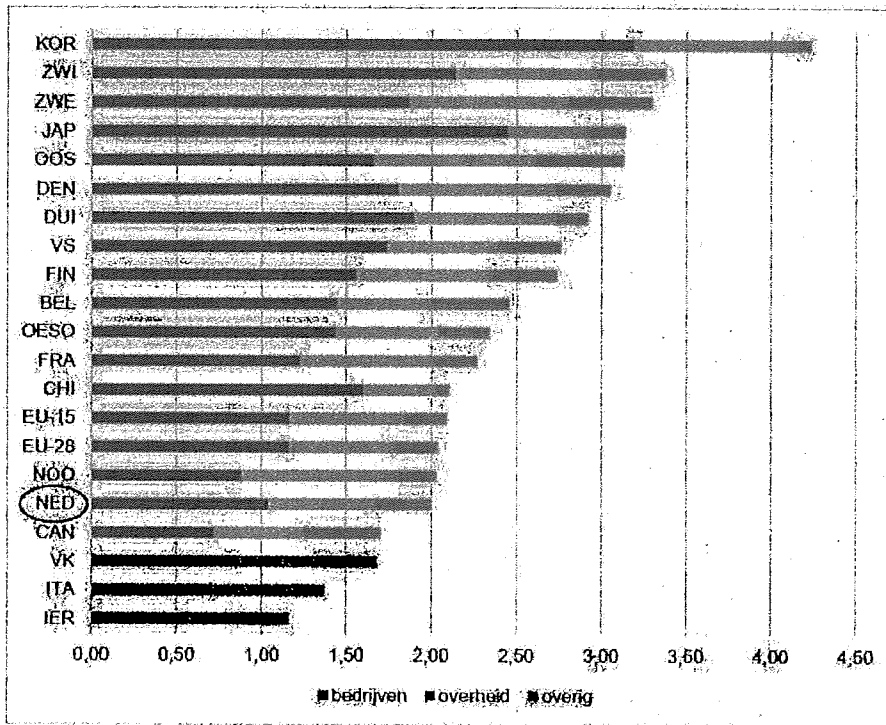
¹ Het traject 'Beleids- en Uitvoeringsopties In Beeld' wordt gestart onder leiding van Financiën. Dit traject moet voor ca. 15 beleidsthema's in kaart brengen hoe effectief beleid het gevoerd is en opties verkennen hoe deze effectiviteit kan worden vergroot, om Nederland gereed te maken voor de volgende economische neergang.

- Innovatie is in belangrijke mate bepalend voor de Nederlandse welvaartsgroei. Nieuwe producten, diensten en processen verhogen de structurele economische groei via de arbeidsproductiviteit en dragen bij aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Nederland beschikt over een sterke kennispositie op een aantal sleuteltechnologieën. Als we het mogelijk maken dat Nederlandse bedrijven in de top mee kunnen doen heeft dat positieve gevolgen voor productiviteitsgroei en het verdienvermogen.
- Ook in het licht van de veranderende mondiale verhoudingen, en de grotere rol die Europa naar verwachting gaat spelen in de financiering van onderzoek en innovatie, zijn meer middelen voor gericht innovatiebeleid van belang. Technologieontwikkeling raakt steeds meer verweven met onze nationale veiligheid. Om eenzijdige afhankelijkheid te voorkomen wordt het maken van scherpe keuzes ten aanzien van de richting van het innovatiebeleid steeds belangrijker, zowel in Nederland als in Europa. Economische veiligheid kent – naast een defensieve kant (zoals investeringstoetsen) ook een offensieve kant: door zelf een sterke positie te verwerven op bepaalde *critical innovation assets* (met eigen investeringen), door te investeren in kennis die ervoor zorgt dat Nederlandse bedrijven verankerd raken in Nederland en door zelf te zorgen voor bedrijven die kritische technologieën kunnen leveren.
- Ook vanuit het oude Fonds Economische Structuurversterking (FES) werd geïnvesteerd in kennis en innovatie. In een evaluatie van dit onderdeel is in 2010 aangegeven dat - mede door de middelen uit het FES - sterkere netwerken zijn gevormd tussen publieke en private partijen, de concurrentiekracht is versterkt en de wetenschappelijke excellentie is verhoogd (al ontbreekt een *counter factual*).

Internationale vergelijking

- De directe *publieke* investeringen in R&D liggen in Nederland iets boven het OESO-gemiddelde, maar zijn lager dan van landen waarmee Nederland zich wil meten, zoals Duitsland, Zwitserland en de Scandinavische landen.
- Directe publieke investeringen *geoormerkt voor sleuteltechnologieën* in Nederland zijn laag in vergelijking met andere landen, terwijl de kwaliteit van ons onderzoek hoog is. Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen (0,10% bbb) zou oormerken voor publieke investeringen in sleuteltechnologieën, zijn extra publieke investeringen nodig van € 648 mln. per jaar (Technopolis, 2019). Bovendien betekent de toename van buitenlandse geoormerkte investeringen dat de relatieve Nederlandse positie de komende jaren verslechterd als er geen additionele investeringen komen.
- Hierbij past de kanttekening dat Nederland via huidige topsectoren- en innovatiebeleid al veel *bottom-up* investeert in sleuteltechnologieën. Voor een goede vergelijkbaarheid moeten die investeringen ook worden meegeteld. Het gaat dan bijvoorbeeld om inzet van de PPS-toeslag (toeslag budget ca. € 170 mln.) en het fiscale instrumentarium (o.a. WBSO). In beide gevallen zijn dit indirecte investeringen waar weinig/geen strategische sturing wordt gegeven vanuit de overheid.

Figuur 1: R&D-uitgaven als percentage van het bbp (2016)

Instrumenten

- Er zijn verschillende instrumenten denkbaar waarmee een intensivering in onderzoek en innovatie vorm zou kunnen krijgen. Eerder ben u met bijgevoegde nota geïnformeerd over deze alternatieven. U bent toen akkoord gegaan met verdere uitwerking van twee alternatieven: uitbreiden van het Toekomstfonds en het opzetten van een nieuw innovatiefonds. De tussenstand vindt u in bijlage 1.

Positie FIN

- MFIN heeft in zijn recente Humboldt-speech aangegeven dat er in Europa een grote stap nodig is in de investeringen in innovatie, *artificial intelligence*, nanotechnologie en biotech. Investeren in de economie van de toekomst is noodzakelijk. In 2016 werd in Azië ruim 3 keer zoveel geïnvesteerd in Artificial Intelligence als in Europa. In de VS was het ruim zes keer zoveel. MFIN wil dat gat dichten. Lidstaten kunnen volgens MFIN bovendien ook zelf de koe bij de horens vatten en investeren in onderwijs, techniek en onderzoek.

11.1

- Ambtelijk FIN heeft MFIN meermaals negatief geadviseerd over het opzetten van een SWF. Daarnaast zal FIN het verdere vervolg naar verwachting willen

**Directie Algemene
Economische Politiek**

agenderen binnen het BUIB-traject. Hoewel dit traject primair gericht is op de input voor verkiezingsprogramma's, zou het ook kunnen dienen als onderbouwing voor extra middelen voor sleuteltechnologieën bij Voorjaarsnota 2020.

Kenmerk
AEP / 19124939

- Andere argumentatie die vanuit ambtelijk FIN te verwachten is - en onze suggestie voor de antwoorden daarop - treft u aan in bijlage 2.

Bijlage 1 Mogelijke instrumenten voor investeringen in innovatieKenmerk
AEP / 19124939Innovatiefonds

- Een aantrekkelijke optie is een fonds in de zin van de Rijksbegroting. Dit is een apart begrotingshoofdstuk (een begrotingswet, zoals het Infrastructuur- en Deltafonds) waar middelen uit worden onttrokken om aan de departementale begroting toe te voegen. Vanuit de departementale begroting kunnen de middelen vervolgens naar wens ingezet worden.
- Voordeel van een dergelijk fonds is dat middelen meerjarig beschikbaar blijven. Ook is het een voordeel dat deze middelen geoormerkt zijn en op afstand staan van departementale budgettaire afwegingen (dit is voor FIN naar verwachting juist een bezwaar). Nadeel is dat het fonds dan een begrotingswet is, waarover de Tweede Kamer budgetrecht kan uitoefenen.
- Het fonds biedt de mogelijkheid om gerichte ondersteuning te bieden voor investeringen in sleuteltechnologieën die niet hoeven te revolveren, zoals via subsidies. Aangezien Nederland de investeringen die andere landen in bepaalde sleuteltechnologieën doen niet kan evenaren, is het verstandig om deze te focussen op een aantal sleuteltechnologieën en op die manier massa te creëren.
- Voeding voor dit fonds zou moeten komen uit generale middelen. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit rentemeevallers op de staatsschuld, opbrengsten uit frequentieveilingen of verkoop van staatsdeelnemingen. Dit waren naast de aardgasbaten ook voedingsbronnen voor het oude Fonds Economische Structuurversterking (FES). Daarnaast kan het bij de huidige lage rente en gedaalde staatsschuld (naar verwachting onder 50% bbp in 2019) een aantrekkelijke optie zijn om extra te lenen om gericht te investeren in ons verdienvermogen op lange termijn. Hierbij geldt wel dat investeringen in (opkomende) sleuteltechnologieën langjarig commitment van belang is, waardoor structurele voeding van het fonds belangrijk is.

Toekomstfonds

- Een alternatief is uitbreiding van het Toekomstfonds. Het Toekomstfonds is een begrotingsartikel (artikel 3 op de EZK begroting) en is geen fonds in de definitie van een fonds binnen de Rijksbegroting.
- Uitbreiding van het Toekomstfonds voor de investeringen in sleuteltechnologieën is interessant vanwege de 100% eindejaarsmarge van dit deel van onze begroting. Daardoor kunnen middelen meerjarig beschikbaar blijven om in te spelen op de investeringsbehoefte.
- Het Toekomstfonds als instrument voor deze investeringen kent echter ook meerdere nadelen. Het instrumentarium is minder geschikt voor investeringen in innovaties met een aanzienlijk fundamenteel karakter, omdat deze niet of nauwelijks zullen revolveren (zichzelf terugverdiene(n)). Dit is op dit moment een vereiste voor de instrumenten binnen het Toekomstfonds. Het verleden wijst uit dat er met wisselend animo beroep werd gedaan op instrumenten in het Toekomstfonds gericht op toegepast en fundamenteel onderzoek (het deel ondernemingsfinanciering is wel succesvol). Daarnaast beperkt het gebruik van het bestaande instrumentarium de bewegingsvrijheid en zijn deze instrumenten *bottom-up* vormgegeven: ze keren leningen uit als gegadigden daarom vragen. Het doel van nieuwe middelen is om deze meer *top-down* te besteden: we willen actief kunnen inspelen op kansen.

Bijlage 2. Mogelijke argumentatie vanuit (ambtelijk) FIN

Q: Er zijn toch al extra middelen gekomen voor investeringen in innovatie/onderzoek/sleuteltechnologieën, namelijk bij regeerakkoord en recent ook bij het BVM?

A:

- Zoals uit cijfers van Rathenau Instituut blijkt zijn de investeringen van het kabinet in onderzoek (€ 400 mln. in onderzoek, 50% in toegepast onderzoek en 50% in fundamenteel onderzoek) onvoldoende om de groei in het BBP bij te houden, en daalt het relatieve aandeel van publieke investeringen in plaats van dat een toename zichtbaar is (zie ook tabel 1).
- De doelstelling van 2,5% BBP als R&D-uitgaven komt daarmee verder uit beeld. Met name privaat moet hier een stap worden gemaakt, maar ook publiek is een additionele investering nodig.
- De € 10 mln. extra middelen bij BVM zijn een mooie eerste stap, maar niet meer dan dat. Gegeven de enorme bedragen die internationaal worden geïnvesteerd, is dit bedrag net voldoende om te investeren in twee technologieën en dan ook nog eens op een niche daarbinnen.

Figuur 1: Directe en Indirecte rijkssteun voor R&D en innovatie, 2017-2023, in procenten van het bbp

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	realisatie	voortoplg	begroting	meenjarenraming			
Directe uitgaven voor R&D	0,67	0,72	0,69	0,69	0,67	0,66	0,65
Directe uitgaven voor innovatie	0,04	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03
Indirecte fiscale steun voor R&D en innovatie	0,18	0,17	0,17	0,18	0,17	0,17	0,17
Totale overheidssteun R&D en innovatie	0,90	0,94	0,90	0,90	0,88	0,86	0,85
bbp (in € miljarden)	737,0	771,0	800,1	812,1	824,8	830,1	836,4

Bron: TWIN-overzicht 2017-2023. BBP-cijfers voor 2017-2019 betreffen de nominale cijfers van het CPB uit het CEP van maart 2019, kerngegevens. Voor de bepaling van het BBP vanaf 2020 zijn de volumegroeipercentages gebruikt van CPB uit het CEP van maart 2019.

Q: we zijn te klein om als NL alleen verschil te maken; we moeten investeren in Europees verband

A:

- In Europees verband meer inzetten op innovatie is goed en verstandig, maar los daarvan moeten we ook kijken naar kansen voor Nederland. Dit doen andere EU-landen (VK, DUI, FRA) ook volop met miljarden-investeringen in bijvoorbeeld AI.
- Als in EU-verband meer geld naar innovatie gaat kan tot op zekere hoogte sprake zijn van substitutie, maar blijft nationale cofinanciering nodig, en blijft het nodig om goed te kijken waar NL goed is gepositioneerd om door gerichte investeringen mee te kunnen doen in de internationale kopgroep.

Alleen door mee te doen in de Europese top maak je kans op toekenning van Europese financiering.

Kenmerk
AEP / 19124939

Q: publieke investeringen in innovatie leiden volgens de modellen niet tot economische groei

A:

- Resultaten in de empirische literatuur over het effect op de productiviteit van publieke R&D zijn niet eenduidig. Het effect lijkt mede afhankelijk te zijn van de specifieke nationale context, meer concreet het innovatiesysteem waarin publieke R&D wordt ingezet.
- Met publieke investeringen worden ook additionele private investeringen uitgelokt. In de empirische literatuur komen de positieve effecten van private R&D op de arbeidsproductiviteit robuust naar voren. In een meta-analyse is ingeschat dat één euro extra R&D bij bedrijven in Nederland op langere termijn tot ongeveer €4,5 extra bbp leidt.
- Bovendien moeten we als Nederland zorgen dat onze economie klaar is voor de toekomst. We moeten voorkomen dat economische kansen verloren gaan en ongewenste geopolitieke afhankelijkheden ontstaan.

Q: er zijn toch andere instrumenten denkbaar dan een apart innovatiefonds, zoals uitbreiding van de deelnemingenportefeuille en beschikbaar stellen van extra middelen voor hervormingen zoals klimaat en pensioen

A:

- Het ondersteunen van innovatie door vanuit deelnemingen een belang te nemen in innovatieve spelers lijkt niet erg effectief en mogelijk zelfs contraproductief, omdat innovatieve bedrijven in handen van de overheid aan veel meer toezicht zullen worden gebonden.
- Het andere alternatief – het beschikbaar stellen van middelen voor transitiekosten voor hervormingen zoals op het terrein van klimaat en pensioen – moet grotendeels los worden gezien van de discussie over innovatie-middelen.

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 14 juni 2019 18:15
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Re: Vooroverleg haardvuursessie met stas

Nee, geen specifieke afspraken met hem over gemaakt. Lijkt mij prima hoor op die manier.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 14 jun. 2019 om 17:57 heeft 10.2.e @minez.nl> het volgende geschreven:

Ik weet niet of jullie hier iets over met hem hadden afgesproken? Volgens mij ziet het er prima uit en is dit waar de stas om gevraagd had; ik kan het wel doorzetten en hem meenemen in cc, maar in ieder geval handig als hij er dan ook van af weet.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 14 juni 2019 17:54
Aan: 10.2.e @minez.nl>
Onderwerp: Re: Vooroverleg haardvuursessie met stas

Ok. Heb je het vooralsnog niet doorgestuurd naar Stas dan? Reactie van Focco kan natuurlijk langer duren.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 14 jun. 2019 om 17:42 heeft 10.2.e @minez.nl> het volgende geschreven:

10.2.e

Veel dank, helder verhaal, slechts nog twee kleine aanpassingen gedaan in de bijlage. Jullie stemmen ook af met Focco?

Groet,

10.2.

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 14 juni 2019 17:14
Aan: 10.2.e @minez.nl>
CC: 10.2.e @minez.nl>; Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: RE: vooroverleg haardvuursessie met stas

10.2

Hierbij de aanvullende redeneerlijn op basis van het overleg met de Stas vanochtend, in samenwerking met I&K en FEZ.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 14 juni 2019 13:13
Aan: 10.2.e @minez.nl>; Sweers, drs. P.M. (Michiel) 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; Doornbos - Neyt, drs. R.G.M.

(Regine) <10.2.e @minezk.nl>; Suijker, drs. F.W. (Frans)

10.2.e @minezk.nl>; Boots, M.P. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>

CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vooroverleg haardvuursessie met stas

Beste 10.2.e,

Bijgevoegd de voorbereiding voor het haardvuuroverleg met MFIN over innovatie volgende week woensdag (voorbespreking met MEZK op dinsdag).

Zouden jullie MEZK er wellicht op kunnen wijzen dat we de oorspronkelijke nota hebben bijgevoegd, zoals we die hadden opgesteld voor het overleg op 23 mei (alleen de datum van het overleg is in de nota aangepast). Hiervoor is gekozen om verwarring met verschillende versies tussen de bewindspersonen te voorkomen. In plaats daarvan hebben we een korte actualisatie toegevoegd.

@10. op basis van vooroverleg met Stas vanochtend komen we dus nog z.s.m. met aanvullende redeneerlijn voor haar.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 13 juni 2019 13:02

Aan: Sweers, drs. P.M. (Michiel) <10.2.e @minez.nl>; 10.2.e

10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;

Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e @minezk.nl>; Suijker,

drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>; Boots, M.P. (Michiel)

10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;

10.2.e @minezk.nl>

CC: 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: Vooroverleg haardvuursessie met stas

Beste allen,

Per abuis is het vooroverleg met de stas dat oorspronkelijk gepland stond voor de haardvuursessie niet meeverhuisd, hiervoor is zoals jullie waarschijnlijk gezien hebben morgenochtend alsnog een moment gevonden. Bijgaand de oorspronkelijke voorbereiding, die vanmiddag dan weer meegaat in de tas, met als aanvulling de eerder voorbereide reactie op haar vragen bij de nota hieronder. Ik zag dat bij de eerdere voorbereiding niet de retournota van de stas over het SWF zat, die voeg ik ook bij.

Met 10.2.e besproken dat hij nagaat in hoeverre er actuele ontwikkelingen zijn die hier nog bij betrokken moeten of kunnen worden, die kunnen dan morgen in het overleg mondeling worden toegelicht en zo nodig als aanvulling worden nagezonden.

Mochten jullie nu al aanleiding zien voor aanpassingen of aanvullingen op bijgaande voorbereiding hoor ik het uiteraard graag, willen jullie mij dit dan uiterlijk 16.00 laten weten?

Groet,

10.2.e

'Begrijp ik goed dat er voorgesorteerd wordt op direct instrumentarium (dus niet indirect generiek)? Lijkt mij ook verstandig. Het bedrag kan ik niet goed plaatsen.'

- Het klopt dat er wordt voorgesteld om de directe publieke investeringen in innovatie te intensiveren, met name op het gebied van sleuteltechnologieën. In aanvulling op het bestaande instrumentarium zou de overheid hierbij ook zelf meer sturend moeten zijn, bijvoorbeeld bij de selectie van sleuteltechnologieën en concrete programma's om in te investeren.
- Zoals aangegeven in de nota heeft het de voorkeur om hiervoor een apart innovatiefonds op te zetten als de toegewezen middelen substantieel van

omvang zijn (bijvoorbeeld opbrengsten uit frequentieveilingen). Een innovatiefonds biedt namelijk de mogelijkheid om de middelen over jaargrenzen te behouden. In aanloop naar een dergelijk fonds kan worden ingezet op een additionele budgettaire toezegging uit de besluitvormingsenveloppe van 400 miljoen/jaar (t/m 2024), genoemd in het BVM. Dit bedrag betreft het totale budget dat bij de voorjaarsbesluitvorming bij Financiën beschikbaar is gemaakt voor o.a. 'nationale prioriteiten'.

- Er is nog niet onderzocht hoe groot een dergelijk innovatiefonds zou moeten zijn. In het eerdere overleg met MFIN heeft MEZK voor de vuist weg een bedrag van 2 miljard genoemd.
- Ter referentie is hierbij relevant dat Technopolis laat zien dat Nederland weinig directe ondersteuning biedt aan sleuteltechnologieën in vergelijking met referentielanden. Als de overheid een vergelijkbaar bedrag als die landen beschikbaar zou maken is er een intensivering van circa 650 miljoen/jaar nodig zijn. Een dergelijk bedrag kan op de korte termijn niet direct op een goede manier worden ingezet, maar geeft wel aan dat meer nodig is als Nederland haar internationale concurrentiepositie wil behouden en versterken. De voorlopige oogst van meerjarenprogramma's op sleuteltechnologieën (in het traject van het missiegedreven innovatiebeleid; hierbinnen wordt momenteel kaf van koren gescheiden) geeft aan dat er meer dan genoeg privaat commitment is om op korte termijn 100 miljoen/jaar en op langere termijn een veelvoud aan publieke middelen zinvol in te kunnen zetten, met een grote hefboom naar private inzet.

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Boots, M.P. (Michiel)
Verzonden: maandag 17 juni 2019 11:18
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans); 10.2.e
Onderwerp: Fwd: opmerkingen MEZK bij 'hardvuursessie' investeringen in innovatie
Bijlagen: Scan_20190617_095015_MFP-1341_10.2.e 1.pdf; ATT00001.htm

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

10.2.e - kan jij hier wat mee?
 Straks anders even over hebben?

Verstuurd vanaf mijn iPad

Begin doorgestuurd bericht:

Van: 10.2.e @minezk.nl>
Datum: 17 juni 2019 om 10:24:27 CEST
Aan: "Boots, M.P. (Michiel)" <10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>, "Sweers, drs. P.M. (Michiel)" <10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e @minezk.nl>
Kopie: "Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)" <10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: opmerkingen MEZK bij 'hardvuursessie' investeringen in innovatie

Collega's,

Bijgaand de opmerkingen van MEZK bij de voorbereiding van de 'hardvuursessie' investeringen in innovatie.

Op pagina 3 van de scan:

11.1

Er gaat vandaag geen tas dus graag meenemen bij de voorbereiding dinsdag 14:30.

Hartelijke groet

10.2.e

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e @dictu.nl>
Verzonden: maandag 17 juni 2019 09:50
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Scan gemaakt vanaf MFP

Scan gemaakt vanaf MFP-1341. U vindt de scan als bijlage bij deze e-mail.

TER ADVISERING

11.1

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Directie Algemene
Economische Politiek

Auteur

10.2.e (AEP)
T 07010.2.e
10.2.e @minezk.nl

10.2.e (FEZ)
T 07010.2.e
10.2.e @minezk.nl

nota

Vorbereiding 'haardvuursessie' over investeringen in
innovatie

Datum
14 mei 2019

Kenmerk
AEP / 19124939

Parafenroute

Chief Economist
Michiel Boots

FEZ directeur
Regine Doornbos

Kopie aan
AEP MT, FEZ MT, I&K MT, O MT
10.2.e

Bijlage(n)
3

BBR-paraaf
10.2.e

Aanleiding

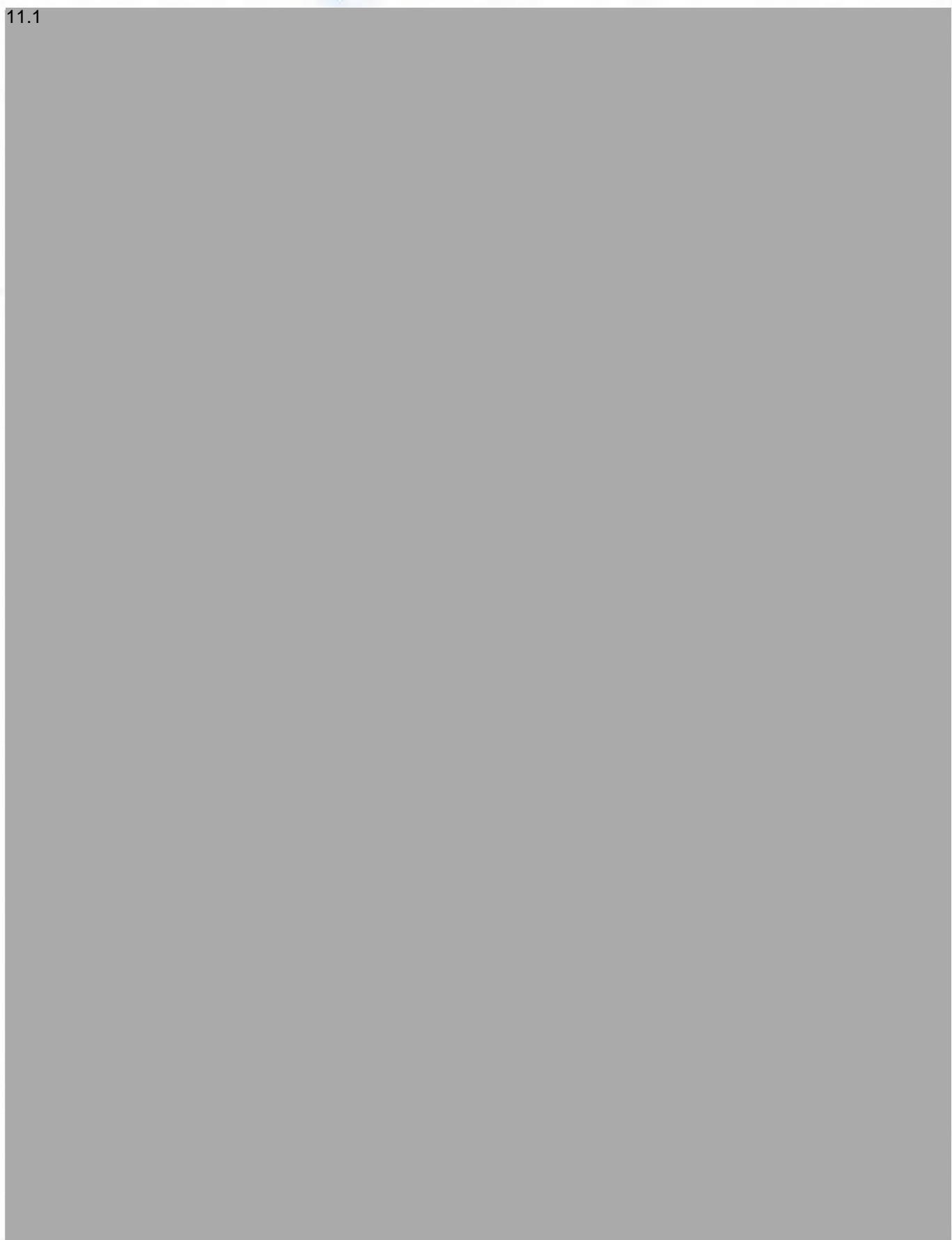
In het begrotingsoverleg van 10 april sprak u met de minister van Financiën over de claim voor economische ontwikkeling en technologie à € 100 mln. per jaar. Tijdens dit overleg is afgesproken op een later moment verder te praten over de mogelijkheden om meer te investeren in innovatie. Dit vervolgoverleg is ingepland voor donderdag 23 mei, 10.15 – 11.15 uur. Deze nota dient ter voorbereiding op dit gesprek.

Advies

- U kunt richting MFIN aangeven dat u op één lijn lijkt te zitten voor wat betreft de noodzaak voor extra investeringen op het terrein van onderzoek en innovatie. Intensivering van de middelen voor innovatie, met name rondom sluuteltechnologieën als quantumtechnologie en AI, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de structurele economische groei, het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, en het versterken van de onze concurrentiekracht ten opzichte van China en de VS.
- U kunt erop inzetten om een procesafpraak te maken om nog deze kabinetsperiode te komen tot een structurele oplossing voor meer investeringen in innovatie, en daarmee "het dak te repareren terwijl de zon schijnt". U kunt hierbij aangeven voorzitter te zijn van een apart innovatiefonds en dit graag samen met FIN verder te willen uitwerken. Met een dergelijk fonds kan gerichte ondersteuning worden geboden aan investeringen in sleuteltechnologieën, die niet revolverend hoeven te zijn (anders dan bij Invest-NL). Door middel van extra publieke investeringen worden ook extra private investeringen uitgelokt, o.a. door co-financiering.
- Innovatie is zeer bepalend voor de toekomstige groei van onze welvaart en het versterken van onze economische veiligheid. Een intensivering van de

Ontvangen BBR

11.1

publieke investeringen biedt de mogelijkheid om concrete en positieve invulling te geven aan de ambities van het kabinet - zoals bijvoorbeeld weergegeven in de kamerbrief Europese concurrentiekracht en de Chinastrategie - waarbij we uitgaan van onze eigen sterktes. En het is ook noodzakelijk om aan te haken bij andere landen, die naar verwachting in de komende jaren ook meer gaan investeren.

- Daarbij kunt u aangeven meer te zien in een innovatiefonds dan in een Sovereign Wealth Fund (SWF) gericht op financieel rendement. Wij zien op dit moment namelijk geen inhoudelijke gronden om een dergelijk SWF op te zetten in Nederland. Een SWF is er niet om gericht om specifiek marktfalen aan te pakken en er zijn substantiële beleggingsrisico's. De relatief lage staatsschuld biedt wel ruimte voor investeringen gericht op versterking van ons verdienvermogen, zoals op het terrein van innovatie.
- U wordt daarnaast geadviseerd om in aanloop naar een innovatiefonds voor de korte termijn in te zetten op een budgettaire toezegging voor tijdelijke middelen voor innovatie uit de besluitvormingsenveloppe à € 400 mln. per jaar (t/m 2024), genoemd in het BVM.

11.1

Kernpunten

- Er is brede consensus onder internationale organisaties (EC, IMF, OESO) dat Nederland de directe publieke investeringen in innovatie zou moeten verhogen. Ook MFIN (in zijn Humboldt-lezing) en andere leden van het kabinet (de minister-president, MBHOS) hebben de noodzaak aangegeven van extra investeringen in onderzoek en innovatie.
- De publieke investeringen *geormerkt voor sleuteltechnologieën* zijn in Nederland laag in vergelijking met andere landen (Technopolis 2019, nog te verschijnen). Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen zou oormerken voor investeringen in sleuteltechnologieën zijn extra publieke investeringen van € 650 mln. per jaar nodig.
- Er zijn verschillende instrumenten denkbaar waarmee een intensivering in onderzoek en innovatie vorm zou kunnen krijgen. Indien het om een substantiële intensivering gaat lijkt het vooralsnog het meest aantrekkelijk om een nieuw innovatiefonds op te richten. Daarbij is structurele voeding van het fonds belangrijk om structureel commitment aan te kunnen gaan.
- Ambtelijk FIN zal waarschijnlijk adviseren om de verdere uitwerking binnen het BUIB-traject¹ te doen, maar het lijkt goed het huidige politieke momentum te benutten en hiermee dus al eerder van start te gaan.
- Met het BVM is besloten dat € 10 mln. structureel (met oploop van € 5 mln. in 2019 en € 7,5 mln. in 2020) wordt toegevoegd aan de EZK begroting voor economische ontwikkeling en technologie. Dit is slechts een tiende van het geclaimde bedrag (€ 100 mln. per jaar). In een separate nota wordt u (de staatssecretaris) geïnformeerd over de voorgestelde inzet van deze extra middelen. In essentie wordt voorgesteld om de middelen voor 2019 in te zetten voor ruimtevaart en de middelen vanaf 2020 in te zetten voor sleuteltechnologieën AI en quantum.

¹ Het traject 'Beleids- en Uitvoeringsopties In Beeld' wordt gestart onder leiding van Financiën. Dit traject moet voor ca. 15 beleidsthema's in kaart brengen hoe effectief beleid het gevoerde is en opties verkennen hoe deze effectiviteit kan worden vergroot, om Nederland gereed te maken voor de volgende economische neergang.

Toelichting

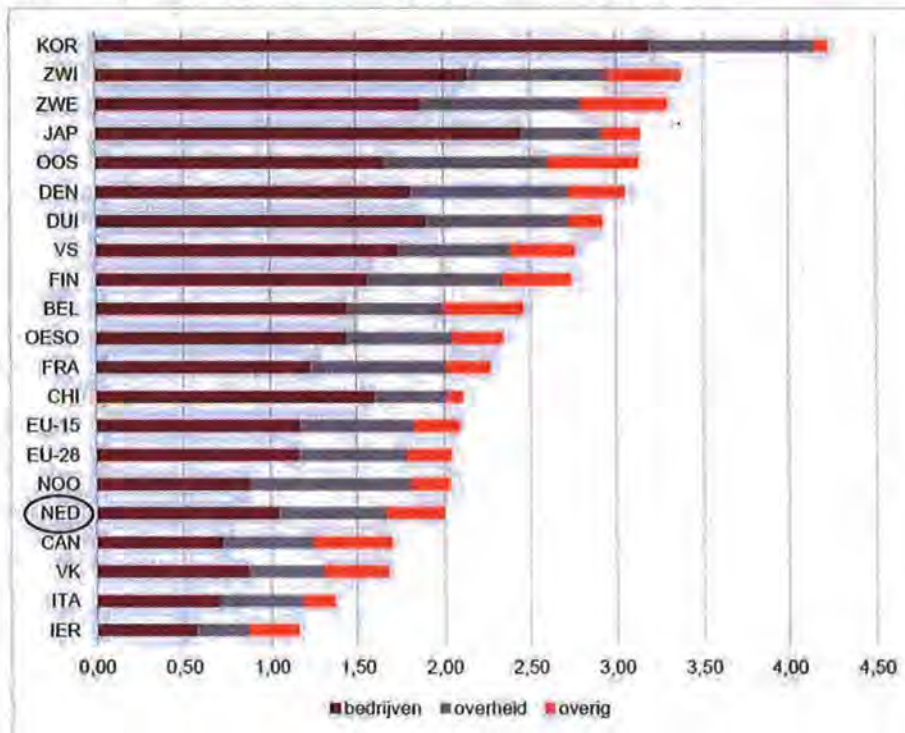
Intensivering middelen voor innovatie

- Innovatie is in belangrijke mate bepalend voor de Nederlandse welvaartsgroei. Nieuwe producten, diensten en processen verhogen de structurele economische groei via de arbeidsproductiviteit en dragen bij aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Nederland beschikt over een sterke kennispositie op een aantal sleuteltechnologieën. Als we het mogelijk maken dat Nederlandse bedrijven in de top mee kunnen doen heeft dat positieve gevolgen voor productiviteitsgroei en het verdienvermogen.
- Ook in het licht van de veranderende mondiale verhoudingen, en de grotere rol die Europa naar verwachting gaat spelen in de financiering van onderzoek en innovatie, zijn meer middelen voor gericht innovatiebeleid van belang. Technologieontwikkeling raakt steeds meer verweven met onze nationale veiligheid. Om eenzijdige afhankelijkheid te voorkomen wordt het maken van scherpe keuzes ten aanzien van de richting van het innovatiebeleid steeds belangrijker, zowel in Nederland als in Europa. Economische veiligheid kent – naast een defensieve kant (zoals investeringstoetsen) ook een offensieve kant: door zelf een sterke positie te verwerven op bepaalde *critical innovation assets* (met eigen investeringen), door te investeren in kennis die ervoor zorgt dat Nederlandse bedrijven verankerd raken in Nederland en door zelf te zorgen voor bedrijven die kritische technologieën kunnen leveren.
- Ook vanuit het oude Fonds Economische Structuurversterking (FES) werd geïnvesteerd in kennis en innovatie. In een evaluatie van dit onderdeel is in 2010 aangegeven dat - mede door de middelen uit het FES - sterkere netwerken zijn gevormd tussen publieke en private partijen, de concurrentiekracht is versterkt en de wetenschappelijke excellentie is verhoogd (al ontbreekt een *counter factual*).

Internationale vergelijking

- De directe *publieke* investeringen in R&D liggen in Nederland iets boven het OESO-gemiddelde, ~~maar zijn lager dan van landen waarmee Nederland zich wil meten, zoals Duitsland, Zwitserland en de Scandinavische landen.~~
- Directe publieke investeringen ~~geoormerkt~~ voor sleuteltechnologieën in Nederland zijn laag in vergelijking met andere landen, terwijl de kwaliteit van ons onderzoek hoog is. Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen (0,10% bbp) zou oormerken voor publieke investeringen in sleuteltechnologieën, zijn extra publieke investeringen nodig van € 648 mln per jaar (Technopolis, 2019). Bovendien betekent de toename van buitenlandse geoormerkte investeringen dat de relatieve Nederlandse positie de komende jaren verslechtert als er geen additionele investeringen komen.
- Hierbij past de kanttekening dat Nederland via huidige topsectoren- en innovatiebeleid al veel *bottom-up* investeert in sleuteltechnologieën. Voor een goede vergelijkbaarheid moeten die investeringen ook worden meegeteld. Het gaat dan bijvoorbeeld om inzet van de PPS-toeslag (toeslag budget ca. € 170 mln.) en het fiscale instrumentarium (o.a. WBSO). In beide gevallen zijn dit indirecte investeringen waar weinig/geen strategische sturing wordt gegeven vanuit de overheid.

Figuur 1: R&D-uitgaven als percentage van het bbp (2016)

Instrumenten

- Er zijn verschillende instrumenten denkbaar waarmee een intensivering in onderzoek en innovatie vorm zou kunnen krijgen. Eerder ben u met bijgevoegde nota geïnformeerd over deze alternatieven. U bent toen akkoord gegaan met verdere uitwerking van twee alternatieven: uitbreiden van het Toekomstfonds en het opzetten van een nieuw innovatiefonds. De tussenstand vindt u in bijlage 1.

Positie FIN

- MFIN heeft in zijn recente Humboldt-speech aangegeven dat er in Europa een grote stap nodig is in de investeringen in innovatie, *artificial intelligence*, nanotechnologie en biotech. Investeren in de economie van de toekomst is noodzakelijk. In 2016 werd in Azië ruim 3 keer zoveel geïnvesteerd in Artificial Intelligence als in Europa. In de VS was het ruim zes keer zoveel. MFIN wil dat gat dichten. Lidstaten kunnen volgens MFIN bovendien ook zelf de koe bij de horens vatten en investeren in onderwijs, techniek en onderzoek.
- Mogelijkerwijs wordt dit pleidooi nader uitgelegd als een pleidooi voor meer Europese investeringen. Ook in dat geval zijn meer nationale middelen nodig zodat Nederland/Nederlands bedrijfsleven daar ook aan mee kan doen: veel EU-programma's en instrumenten kennen het vereiste van cofinanciering. Een innovatiefonds zou hierbij een belangrijke rol kunnen spelen.
- Ambtelijk FIN heeft MFIN meermaals negatief geadviseerd over het opzetten van een SWF. Daarnaast zal FIN het verdere vervolg naar verwachting willen

agenderen binnen het BUIB-traject. Hoewel dit traject primair gericht is op de input voor verkiezingsprogramma's, zou het ook kunnen dienen als onderbouwing voor extra middelen voor sleuteltechnologieën bij Voorjaarsnota 2020.

Kenmerk
AEP / 19124939

- Andere argumentatie die vanuit ambtelijk FIN te verwachten is - en onze suggestie voor de antwoorden daarop - treft u aan in bijlage 2.

Bijlage 1 Mogelijke instrumenten voor investeringen in innovatie

Kenmerk
AEP / 19124939

Innovatiefonds

- Een aantrekkelijke optie is een fonds in de zin van de Rijksbegroting. Dit is een apart begrotingshoofdstuk (een begrotingswet, zoals het Infrastructuur- en Deltafonds) waar middelen uit worden onttrokken om aan de departementale begroting toe te voegen. Vanuit de departementale begroting kunnen de middelen vervolgens naar wens ingezet worden.
- Voordeel van een dergelijk fonds is dat middelen meerjarig beschikbaar blijven. Ook is het een voordeel dat deze middelen geoormerkt zijn en op afstand staan van departementale budgettaire afwegingen (dit is voor FIN naar verwachting juist een bezwaar). Nadeel is dat het fonds dan een begrotingswet is, waarover de Tweede Kamer budgetrecht kan uitoefenen.
- Het fonds biedt de mogelijkheid om gerichte ondersteuning te bieden voor investeringen in sleuteltechnologieën die niet hoeven te revolveren, zoals via subsidies. Aangezien Nederland de investeringen die andere landen in bepaalde sleuteltechnologieën doen niet kan evenaren, is het verstandig om deze te focussen op een aantal sleuteltechnologieën en op die manier massa te creëren.
- Voeding voor dit fonds zou moeten komen uit generale middelen. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit rentemeevallers op de staatsschuld, opbrengsten uit frequentieverveilingen of verkoop van staatsdeelnemingen. Dit waren naast de aardgasbaten ook voedingsbronnen voor het oude Fonds Economische Structuurversterking (FES). Daarnaast kan het bij de huidige lage rente en gedaalde staatsschuld (naar verwachting onder 50% bbp in 2019) een aantrekkelijke optie zijn om extra te lenen om gericht te investeren in ons verdienvermogen op lange termijn. Hierbij geldt wel dat investeringen in (opkomende) sleuteltechnologieën langjarig commitment van belang is, waardoor structurele voeding van het fonds belangrijk is.

Toekomstfonds

- Een alternatief is uitbreiding van het Toekomstfonds. Het Toekomstfonds is een begrotingsartikel (artikel 3 op de EZK begroting) en is geen fonds in de definitie van een fonds binnen de Rijksbegroting.
- Uitbreiding van het Toekomstfonds voor de investeringen in sleuteltechnologieën is interessant vanwege de 100% eindejaarsmarge van dit deel van onze begroting. Daardoor kunnen middelen meerjarig beschikbaar blijven om in te spelen op de investeringsbehoefte.
- Het Toekomstfonds als instrument voor deze investeringen kent echter ook meerdere nadelen. Het instrumentarium is minder geschikt voor investeringen in innovaties met een aanzienlijk fundamenteel karakter, omdat deze niet of nauwelijks zullen revolveren (zichzelf terugverdienen). Dit is op dit moment een vereiste voor de instrumenten binnen het Toekomstfonds. Het verleden wijst uit dat er met wisselend animo beroep werd gedaan op instrumenten in het Toekomstfonds gericht op toegepast en fundamenteel onderzoek (het deel ondernemingsfinanciering is wel succesvol). Daarnaast beperkt het gebruik van het bestaande instrumentarium de bewegingsvrijheid en zijn deze instrumenten *bottom-up* vormgegeven: ze keren leningen uit als gegadigden daarom vragen. Het doel van nieuwe middelen is om deze meer *top-down* te besteden: we willen actief kunnen inspelen op kansen.

Bijlage 2. Mogelijke argumentatie vanuit (ambtelijk) FIN

Q: Er zijn toch al extra middelen gekomen voor investeringen in innovatie/onderzoek/sleuteltechnologieën, namelijk bij regeerakkoord en recent ook bij het BVM?

A:

- Zoals uit cijfers van Rathenau Instituut blijkt zijn de investeringen van het kabinet in onderzoek (€ 400 mln. in onderzoek, 50% in toegepast onderzoek en 50% in fundamenteel onderzoek) onvoldoende om de groei in het BBP bij te houden, en daalt het relatieve aandeel van publieke investeringen in plaats van dat een toename zichtbaar is (zie ook tabel 1).
- De doelstelling van 2,5% BBP als R&D-uitgaven komt daarmee verder uit beeld. Met name privaat moet hier een stap worden gemaakt, maar ook publiek is een additionele investering nodig.
- De € 10 mln. extra middelen bij BVM zijn een mooie eerste stap, maar niet meer dan dat. Gegeven de enorme bedragen die internationaal worden geïnvesteerd, is dit bedrag net voldoende om te investeren in twee technologieën en dan ook nog eens op een niche daarbinnen.

Figuur 1: Directe en indirecte rijkssteun voor R&D en innovatie, 2017-2023, in procenten van het bbp

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	realisatie	voorlopig	begroting	meerjarenraming			
Directe uitgaven voor R&D	0,67	0,72	0,69	0,69	0,67	0,66	0,65
Directe uitgaven voor innovatie	0,04	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03
Indirecte fiscale steun voor R&D en innovatie	0,18	0,17	0,17	0,18	0,17	0,17	0,17
Totale overheidssteun R&D en innovatie	0,90	0,94	0,90	0,90	0,88	0,86	0,85
bbp (in € miljarden)	737,0	771,0	800,1	812,1	821,8	830,1	838,4

Bron: TWIN-overzicht 2017-2023. BBP-cijfers voor 2017-2019 betreffen de nominale cijfers van het CPB uit het CEP van maart 2019, kerngegevens. Voor de bepaling van het BBP vanaf 2020 zijn de volumegroeipercentages gebruikt van CPB uit het CEP van maart 2019.

Q: we zijn te klein om als NL alleen verschil te maken; we moeten investeren in Europees verband

A:

- In Europees verband meer inzetten op innovatie is goed en verstandig, maar los daarvan moeten we ook kijken naar kansen voor Nederland. Dit doen andere EU-landen (VK, DUI, FRA) ook volop met miljarden-investeringen in bijvoorbeeld AI.
- Als in EU-verband meer geld naar innovatie gaat kan tot op zekere hoogte sprake zijn van substitutie, maar blijft nationale cofinanciering nodig, en blijft het nodig om goed te kijken waar NL goed is gepositioneerd om door gerichte investeringen mee te kunnen doen in de internationale kopgroep.

Alleen door mee te doen in de Europese top maak je kans op toekenning van Europese financiering.

Kenmerk
AEP / 19124939

Q: publieke investeringen in innovatie leiden volgens de modellen niet tot economische groei

A:

- Resultaten in de empirische literatuur over het effect op de productiviteit van publieke R&D zijn niet eenduidig. Het effect lijkt mede afhankelijk te zijn van de specifieke nationale context, meer concreet het innovatiesysteem waarin publieke R&D wordt ingezet.
- Met publieke investeringen worden ook additionele private investeringen uitgelokt. In de empirische literatuur komen de positieve effecten van private R&D op de arbeidsproductiviteit robuust naar voren. In een meta-analyse is ingeschat dat één euro extra R&D bij bedrijven in Nederland op langere termijn tot ongeveer €4,5 extra bbp leidt.
- Bovendien moeten we als Nederland zorgen dat onze economie klaar is voor de toekomst. We moeten voorkomen dat economische kansen verloren gaan en ongewenste geopolitieke afhankelijkheden ontstaan.

Q: er zijn toch andere instrumenten denkbaar dan een apart innovatiefonds, zoals uitbreiding van de deelnemingenportefeuille en beschikbaar stellen van extra middelen voor hervormingen zoals klimaat en pensioen

A:

- Het ondersteunen van innovatie door vanuit deelnemingen een belang te nemen in innovatieve spelers lijkt niet erg effectief en mogelijk zelfs contraproductief, omdat innovatieve bedrijven in handen van de overheid aan veel meer toezicht zullen worden gebonden.
- Het andere alternatief – het beschikbaar stellen van middelen voor transitiekosten voor hervormingen zoals op het terrein van klimaat en pensioen – moet grotendeels los worden gezien van de discussie over innovatie-middelen.

Aanvulling voorbereiding haardvuuroverleg - actuele ontwikkelingen

11.1

Positie MFIN

- MFIN ziet een Sovereign Wealth Fund voor zich als een manier om additionele middelen te genereren voor productiviteitsverhoging in den brede, met name op het terrein van innovatie, onderwijs en infrastructuur. ^{11.1}
11.1 . MFIN heeft in het kader van de zogenaamde mid-term review van het kabinet ook aandacht gevraagd voor deze thematiek.

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 27 juni 2019 14:43
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans)
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel); 10.2.e
Onderwerp: Re: Memo n.a.v. haardvuursessie innovatie - mid term review

Dat gaat gelet op zijn agenda niet lukken. Zeker niet met het oog op KA debat.

11.1

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 27 jun. 2019 om 14:33 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e@minezk.nl> het volgende geschreven:

Zie onder.

11.1

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: 10.2.e <10.2.e@minezk.nl>
Datum: 27 juni 2019 om 14:01:36 CEST
Aan: 10.2.e <10.2.e@minezk.nl>, "Suijker, drs. F.W. (Frans)" <10.2.e@minezk.nl>
Kopie: 10.2.e <10.2.e@minezk.nl>, "Boots, mr. M.P. (Michiel)" <10.2.e@minezk.nl>
Onderwerp: Antw.: Memo n.a.v. haardvuursessie innovatie - mid term review

10.2.e, Frans,

Ik heb 10.2.e nog maar even gebeld.
 Blijkbaar komt de mid-term-review as. maandag aan de orde in het coalitieoverleg. Zoals ik het begreep gaan verschillende bwp een pitch houden. MFIN zal daarbij een pitch houden tav investeringen in 'verdiencapaciteit voor de toekomst'. Dit zal heel breed gaan over R&D, onderwijs, infra en zelfs verkleinen van lasten op arbeid.

Daar zal dinsdag in het vervolg op 'haardvuursessie' dus ook even aandacht voor moeten/kunnen zijn.

11.1

@Frans, 11.1

11.1

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 25 juni 2019 16:38
Aan: 10.2.e <10.2.e@minezk.nl>
CC: 10.2.e <10.2.e@minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e [redacted]@minezk.nl>

Onderwerp: RE: Memo n.a.v. haardvuursessie innovatie - mid term review

10.2.e

Volgende week staat een vervolgoverleg BPO gepland nav de haardvuursessie over innovatie (haardvuur - altijd goed bij deze temperaturen). Uit het vorige overleg kwam de wens naar voren om gezamenlijk met FIN een memo over belang van extra innovatiemiddelen uit te werken. Daar zijn we nu druk mee bezig. Eventueel – afhankelijk van de bespreking volgende week – moet dit in het kader van de mid-term review van het kabinet worden ingebracht.

11.1

Concrete vraag:

Zie jij kans om morgen of overmorgen enkele bullets op te leveren voor nota voor MEZK en SEZK over dit traject? (of weten bewindspersonen zelf beter wat er gaande is dan wij?)

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: maandag 24 juni 2019 22:05

Aan: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten) <10.2.e@minezk.nl>; Sweers, drs. P.M. (Michiel) <10.2.e@minez.nl>; Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e@minezk.nl>

CC: Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e@minezk.nl>; Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e@minezk.nl>; 10.2.e@minezk.nl; 10.2.e@minezk.nl; 10.2.e@minezk.nl; 10.2.e@minezk.nl; 10.2.e@minezk.nl

Onderwerp: Memo n.a.v. haardvuursessie innovatie

Goedenavond,

Bijgevoegd is de huidige versie van het memo t.b.v. opvolging van de 'haardvuursessie' over innovatie.

Jullie suggesties hierbij zijn uiteraard van harte welkom.

11.1

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior Beleidsmedewerker

.....
Directie Algemene Economische Politiek
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

06 10.2.e
10.2.e @minezk.nl

Van: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)

Verzonden: donderdag 20 juni 2019 18:40

Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>

CC: Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e @minezk.nl>;
Sweers, drs. P.M. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl>; Boots, mr. M.P. (Michiel)
<10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: Re: Haardvuursessie

Mooi!

Op 20 jun. 2019 om 15:42 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>
het volgende geschreven:

Hoi Maarten,

In goede samenwerking met KenI wordt hier in volle vaart aan
gewerkt. A4 is al uit naar FIN. Intern wordt dit al uitgewerkt. Het
streven is om je maandag einde dag een eerste concept van de
notitie te kunnen sturen.

Gr, Frans

Van: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)

Verzonden: donderdag 20 juni 2019 12:57

Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>

CC: Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e

10.2.e @minezk.nl>; Sweers, drs. P.M. (Michiel)

10.2.e @minezk.nl>; Boots, mr. M.P. (Michiel)

10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: Re: Haardvuursessie

Allen,

Laten we ons houden aan de politieke afspraken van gisteren, 11.1

11.1

11.1

Afspraak is binnen 2
weken (lees: voor het reces) een nieuw haardvuur aansteken, met
een gezamenlijke notitie met scenario's op tafel. Dat gaat over
verdienvermogen, instrumenten om dat te realiseren en wat we al
doen en de ervaringen daarmee. Dat betekent cfm afspraak A4 met
opzet vandaag naar fin, dat uitwerken en overleg organiseren. 11.1

11.1

Maarten

Op 20 jun. 2019 om 11:50 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans)
<10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

Hoi Regine,

11.1

Gr, Frans

Van: Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)

Verzonden: donderdag 20 juni 2019 11:37

Aan: Sweers, drs. P.M. (Michiel)

10.2.e @minez.nl>

CC: Suijker, drs. F.W. (Frans)

10.2.e @minezk.nl>; Camps, drs. M.R.P.M.

(Maarten) <10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: Haardvuursessie

Hoi Michiel,

Sprak vanochtend wvd sectiehoofd IRF 10.2.e

M.b.t. de Haardvuursessie geeft hij aan geen
besluitvorming hierover deze zomer te zien (er is
immers al zoveel problematiek).

11.1

11.1

Groet,

Regine

11.1

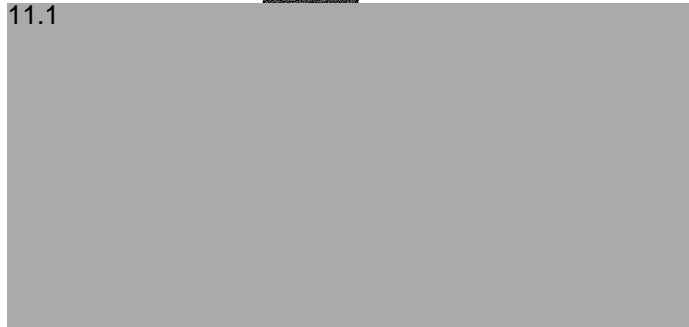

11713
1017 153

12

TER ADVISERING

Aan de Minister

Chief Economist

Auteur

10.2.e

T 070 10.2.e

10.2.e

@minezk.nl

Datum

28 juni 2019

Kenmerk

CE / 19158616

Bhm: 19159184

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

Directeur AEP

Michiel Boots

Plv. directeur AEP

Frans Suijker

Directeur FEZ

Regine Doornbos-Neyt

MT-lid I&K

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

Op 23 mei jl. sprak u met MFIN tijdens de zogenaamde 'haardvuursessie' over het belang van meer investeringen in innovatie. Aanstane dinsdag 2 juli van 16.15 tot 16.45 uur is een vervolgoverleg met u ingepland. Maandag 1 juli van 13.00 tot 13.30 staat een voorbespreking ingepland met u en StasEZK ingepland. Bijgevoegd vindt u ter voorbereiding op het overleg met MFIN een memo, waarin een aantal beleidsscenario's worden geschetst. Dit is opgesteld in nauwe samenwerking met ambtelijk FIN.

Advies

- U kunt proberen overeenstemming te bereiken over het belang van extra investeringen in innovatie, de manier waarop extra innovatiemiddelen bij voorkeur worden ingezet, en wat hiermee bereikt moet worden. Vanuit EZK heeft het de voorkeur om met additionele middelen gericht een aantal publiek-private samenwerkingsverbanden rondom sleuteltechnologieën te ondersteunen (scenario 2 uit het memo).
- Het gewenste resultaat op de korte termijn is dat het restant van de eerdere claim rondom sleuteltechnologieën (€ 90 mln.) beschikbaar komt in de Augustusbesluitvorming. Deze middelen zijn nodig om mee te kunnen doen aan nationale en Europese initiatieven op het gebied van sleuteltechnologieën. Zoals aangegeven in het achterliggende memo kunnen minimaal tien kansrijke PPS-programma's op korte termijn gestart worden. Knelpunt is echter dat op dit moment onvoldoende middelen beschikbaar zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om programma's op het terrein van AI (nationaal onderzoekscentrum), cyber, kwantumtechnologie en nanotechnologie. Op de lagere termijn is het gewenste resultaat dat beleidsopties zoals een Innovatiefonds in samenwerking met FIN verder worden uitgewerkt.
- MFIN zal in het kader van de *mid-term review* op maandag 1 juli mogelijk een *pitch* in het coalitieoverleg houden over de noodzaak van versterking van een

Ontvangen BBR

verhoging van de potentiële groei. Dit pleidooi richt zich niet alleen op R&D, maar ook op hogere investeringen in het onderwijs, de infrastructuur en het verkleinen van verstoringen op de arbeidsmarkt (zzp/vast). Indien gewenst kunt u - met het oog op de groei-agenda waar u aan werkt - navraag doen naar de uitkomsten hiervan en vragen hoe dat zich verhoudt tot de haardvuuroverleggen.

Toelichting

Positie FIN

- Ambtelijk FIN ondersteunt de inhoud van het memo.
- Mogelijk wijst FIN op de optie van ombuigingen binnen het huidige budget, bijvoorbeeld van de WBSO naar gerichte ondersteuning van sleuteltechnologieën. Dit is in lijn met de recent aangenomen motie Moorlag (zie bijlage 1), die ingediend is tijdens het VAO Innovatie van 19 juni, waarin de regering wordt verzocht te onderzoeken wat de maatschappelijke kosten en baten zijn van een verschuiving van middelen van de fiscale innovatieregelingen naar missiegericht innovatiebeleid zijn. U kunt aangeven dat deze vraag wordt meegenomen in het BUIB-traject, maar dat een bezuiniging op de WBSO niet voor de hand ligt.
 - De publieke en private R&D-investeringen zijn in Nederland relatief laag in vergelijking met concurrerende landen. U kunt erop wijzen dat tijdens datzelfde VAO de motie Amhaouch (zie bijlage 2) is aangenomen, waarin de regering wordt verzocht om in de BUIB ook in beeld te brengen welke maatregelen nodig zijn om toe te werken naar de ambitie van 2,5% R&D-uitgaven in Nederland.
 - De huidige internationale ontwikkelingen zijn zodanig dat meer gerichte investeringen nodig zijn willen we de boot niet missen.
 - De WBSO is een effectief instrument. Uit de recente evaluatie blijkt dat de WBSO kostenefficiënt is en een aantoonbaar positief effect heeft op de R&D-inspanningen van bedrijven. De Beng for he Buck (BFTB) van 0,9 is weliswaar lager dan in eerdere WBSO-evaluaties, maar als rekening wordt gehouden met spillovereffecten is het aannemelijk dat de baten van de WBSO groter zijn dan de kosten.
 - De WBSO en gerichte investeringen in sleuteltechnologieën kunnen niet als substituut worden gezien, maar zijn complementair aan elkaar.

Samenvatting memo

- Er zijn vanuit de samenleving **veel belangrijke wensen voor de toekomst**, zoals kwalitatief hoogwaardige zorg, een goede pensioenvoorziening en de aanpak van het klimaatprobleem. Daarnaast willen **burgers daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat**, tegen een achtergrond van fors stijgende kosten voor bijvoorbeeld zorg en de AOW. Om dit alles te kunnen bereiken is dan ook een **stevige structurele economische groei noodzakelijk ("vergroten van de koek")**.
- Onderzoek en innovatie zijn belangrijke drijvers om onze welvaart op pijl te houden en de structurele economische groei te versterken. Dit is ook van groot belang voor **het oplossen van de diverse maatschappelijke**

Chief Economist

Kenmerk
CE/ 19158616

uitdagingen, van zorg en klimaat, tot voedsel en veiligheid. Vanwege de **oplopende geopolitieke spanningen** neemt in EU-verband ook het belang investeringen in sleuteltechnologieën toe, met als doel om te **voorkomen dat Nederland eenzijdig afhankelijk wordt van technologieën die van vitaal belang zijn**.

- Het innovatiebeleid maakt met het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid al een beweging door naar meer specifieke ondersteuning gericht op maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. Het huidige beleid kent nog wel een sterk *bottom-up* karakter. De overheid geeft via missies wel richting, maar stuurt niet aan de voorkant via geoordeelde investeringen.
- **De R&D-uitgaven in Nederland zijn internationaal vergeleken relatief laag.** De doelstelling die we in EU-verband hebben afgesproken, om 2,5% van ons bbp aan R&D uit te geven, is daarmee nog niet in zicht. Om die reden **pleiten internationale organisaties (EC, OESO, IMF) al jaren voor een verhoging van de publieke en private R&D-uitgaven in Nederland.** In vergelijking met andere landen blijven vooral de geoordeelde overheidsuitgaven voor sleuteltechnologieën achter, terwijl de kwaliteit van het onderzoek in Nederland hoog is.
- In het memo worden **drie beleidsscenario's** uitgewerkt die verschillen in de mate van sturing door de overheid en in de mate waarin middelen specifiek of generiek worden ingezet. Per scenario staat een korte termijn beleidsoptie beschreven. Daarnaast moet voor de lange termijn gekeken worden naar het gewenste ambitieniveau en de middelen en instrumenten die daarbij passend zouden zijn (zoals een innovatiefonds).

Chief Economist

Kenmerk
CE / 19158616

Bijlage 1. Motie Moorlag

33 009

Innovatiebeleid

Nr. 77

MOTIE VAN HET LID MOORLAG
Voorgesteld 19 juni 2019

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat gerichte inzet van innovatiemiddelen voor de grote, urgente transitieopgaven, zoals de energietransitie, naast financieel rendement ook groot maatschappelijk rendement kan genereren;

verzoekt de regering, te onderzoeken wat de maatschappelijke kosten en baten zijn van een verschuiving van middelen van de fiscale innovatiegelingen naar missiegericht innovatiebeleid, en de Kamer hierover voor het einde van deze regeringstermijn te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Moorlag

Chief Economist

Kenmerk
CE / 19158616

Bijlage 2. Motie Amaouch

33 009

Innovatiebeleid

Nr. 76

MOTIE VAN HET LID AMHAOUCH C.S.
Voorgesteld 19 juni 2019

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat zowel de Kamer als de regering het belang onderschrijft om te investeren in onderzoek en innovatie en de ambitie heeft om ten minste 2,5% van het bbp te investeren in R&D;

constaterende dat Nederland momenteel niet op koers ligt om deze doelstelling te halen, waarbij met name de private investeringen in R&D achterblijven ten opzichte van referentielanden;

overwegende dat, wil Nederland concurrerend blijven en zijn economische koppositie behouden, het noodzakelijk is dat de R&D-intensiteit toeneemt en het bbp-percentage onderzoek en ontwikkeling stijgt naar ten minste 2,5%;

verzoekt de regering, om bij de uitwerking van het door de Minister van Financiën bij brief van 3 april 2019 aangekondigde traject «beleids- en uitvoeringsopties in beeld» in elk geval aandacht te besteden aan het innovatiebeleid;

verzoekt de regering tevens, om bij de uitwerking van de verschillende opties op het onderwerp innovatie ook in beeld te brengen welke maatregelen nodig zijn om toe te werken naar de ambitie van 2,5% R&D-uitgaven in Nederland;

verzoekt de regering voorts om, in dat kader nadrukkelijk de dialoog te zoeken met het bedrijfsleven en kennisinstellingen, zodat met name op het vlak van private investeringen de nodige vooruitgang kan worden geboekt;

verzoekt de regering vervolgens, om in het voorjaar van 2020 aan de Kamer te rapporteren over de tussenstand;

en gaat over tot de orde van de dag.

Memo t.b.v. haardvuursessie 2 juli

Inleiding: Hogere welvaart door meer onderzoeks- en innovatie-inspanningen

- Er zijn vanuit de samenleving veel belangrijke wensen voor de toekomst, zoals kwalitatief hoogwaardige zorg, een goede pensioenvoorziening en de aanpak van het klimaatprobleem. Daarnaast willen burgers daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat, tegen een achtergrond van fors stijgende kosten voor bijvoorbeeld zorg en de AOW. Om dit alles te kunnen bereiken is dan ook een stevige structurele economische groei noodzakelijk ("vergroten van de koek").
- **Onderzoek en innovatie zijn belangrijk drijvers om onze welvaart op pijl te houden en de structurele economische groei te vergroten.** Waar de groei van de Nederlandse economie in de afgelopen decennia voor een belangrijk deel werd bepaald door een groter arbeidsaanbod, moet de groei in de komende jaren vooral komen uit de stijging van de arbeidsproductiviteit. Een hogere loonstijging is ook afhankelijk van een sterkere stijging van de arbeidsproductiviteit.
- **Onderzoek en innovatie zijn van groot belang voor het oplossen van de diverse maatschappelijke uitdagingen,** van zorg en klimaat, tot voedsel en veiligheid.
- **Vanwege de oplopende geopolitieke spanningen neemt in EU-verband ook het belang investeringen in sleuteltechnologieën toe, met als doel om eenzijdige afhankelijkheid van technologieën die van vitaal belang zijn te voorkomen.** Europa loopt achter bij de VS en Azië als het gaat om nieuwe technologische ontwikkelingen zoals AI en Europese spelers ontbreken bij de grootste techbedrijven.
- De positieve effecten van private R&D op de arbeidsproductiviteit zijn robuust: er wordt ingeschat dat een euro extra R&D bij bedrijven in Nederland op langere termijn tot ongeveer €4,5 extra bbp leidt.¹ Het is lastiger om het effect van publieke R&D-investeringen op economische groei in te schatten. Het effect is sterk afhankelijk van de specifieke nationale context.² Overheidsinvesteringen kunnen aanvullende private investeringen uitlokken (crowding in) of verdringen (crowding out).³ Voor Nederland is het verwachte effect van publieke R&D op productiviteit positief.

Huidig beleid: bottom-up aanpak met focus op maatschappelijke uitdagingen

- Investeringen in R&D worden door de overheid gestimuleerd omdat de totale maatschappelijke opbrengst van investeringen in R&D hoger is dan de opbrengst van de partij die de investering doet (door kennisspillovers). Bovendien zijn de opbrengsten erg onzeker, wat bijvoorbeeld financiering moeilijker maakt. Hierdoor wordt er zonder overheidsbeleid te weinig geïnvesteerd.
- **De overheid stimuleert generiek alle bedrijven om te investeren in R&D,** bijvoorbeeld via de WBSO en door middel van intellectueel eigendom (patenten). Veronderstelling bij dergelijke generieke stimulering is dat bedrijven zelf het beste in staat zijn om in te schatten waar de grootste kansen liggen.
- **Daarnaast stimuleert de overheid specifiek onderzoek en innovatie dat kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en de ontwikkeling van sleuteltechnologieën via het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid.** Hieraan ligt de overtuiging ten grondslag dat voldoende investeringen in innovatie gericht op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen niet altijd vanzelf tot stand komen, bijvoorbeeld omdat er nog geen markt voor is. Met het Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid geeft de overheid richting via de missies en worden tegelijkertijd ondersteunende maatregelen genomen, bijvoorbeeld door het aanpassen van wet- en regelgeving, normering, inkoopbeleid en het bieden van experimenteerruimte.
- **Dit beleid komt bottom-up tot stand; het initiatief voor het doen van voorstellen voor publiek-private onderzoeksprogramma's ligt bij marktpartijen.** Zolang die initiatieven bijdragen aan de missies of sleuteltechnologieën ondersteunt de overheid deze met een PPS-toeslag. Daarnaast zijn een deel van de middelen die kennisstellingen krijgen geormerkt voor het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid, maar niet voor bepaalde thema's of technologieën. Oftewel, via een bottom-up aanpak geeft de overheid in algemene zin richting

¹ Meta-analyse van C. Koopmans en P. Donselaar https://esb.nu/binaries/2001/21/91/518-521_KOOPMANS.pdf

² CPB <https://www.cpb.nl/publicatie/een-macro-economische-analyse-van-het-rendement-op-publieke-kennisinvesteringen-0>

³ KNAW <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/wederzijdse-versterking>

aan maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën, maar stuurt niet aan de voorkant via geormerkte investeringen.

Internationale vergelijking: Nederland blijft achter

- **De R&D-uitgaven in Nederland zijn met 1,99% van het bbp internationaal vergeleken relatief laag** (zie figuur 1 in bijlage 1).⁴
- **Nederland heeft procentueel de grootste achterstand op het gebied van private R&D-investeringen** (1,17% van het bbp t.o.v. het EU-gemiddelde van 1,30%). Na correctie voor de sectorstructuur⁵, blijkt echter uit onderzoek van de OECD dat de private-uitgaven gemiddeld nog slechts 7% achterblijven op het OECD-gemiddelde (t.o.v. 32% zonder correctie). Belangrijkste oorzaak voor het achterblijven van private investeringen is dat we in Nederland relatief weinig R&D-intensieve bedrijven hebben.
- **De fiscale publieke investeringen zijn in Nederland hoog in vergelijking met andere landen.** Alleen België, Frankrijk en Ierland besteden een hoger percentage van het bbp aan fiscale steun voor R&D (excl. de Innovatiebox).
- **De directe publieke investeringen zijn gemiddeld, maar relatief laag in vergelijking met landen waar Nederland zich graag mee wil vergelijken, zoals Duitsland en de Scandinavische landen** (zie figuur 2 in bijlage 1). Hoewel de overheidsuitgaven vanaf 2018 in absolute termen zijn gestegen door de intensivering uit het Regeerakkoord 2017, leidt dit niet tot een toename van de overheidsuitgaven aan R&D in percentage van het bbp. Dit komt doordat de economie naar verwachting sterker groeit dan de overheidsuitgaven aan R&D.
- **De doelstelling die we in EU-verband hebben afgesproken, om 2,5% van ons bbp aan R&D uit te geven, is daarmee nog niet in zicht. Om die reden pleiten internationale organisaties (EC, OESO, IMF) al jaren voor een verhoging van de R&D-uitgaven in Nederland.** Als de verhouding tussen publieke en private investeringen gelijk blijft, vraagt het bereiken van de 2,5%-doelstelling jaarlijks extra publieke investeringen van €1,3 mld (bovenop de intensivering van het Regeerakkoord) en extra private investeringen van €3,8 mld. Hier is ook aandacht voor vanuit de Kamer, recent nog bij motie Amhauouch⁶.
- **In vergelijking met andere landen blijven vooral de directe overheidsuitgaven geormerkt voor sleuteltechnologieën achter, terwijl de kwaliteit van ons onderzoek in sleuteltechnologieën hoog is.**⁷ Sleuteltechnologieën kunnen leiden tot baanbrekende innovaties en kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen.⁸ Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen (0,10% bbp) zou oormerken voor publieke investeringen in sleuteltechnologieën, zijn extra publieke investeringen nodig van € 648 mln. per jaar (Technopolls, 2019).

Toekomstscenario's

Uitgangspunten

- Nederland wil haar positie als één van de meest innovatieve kenniseconomieën in de wereld behouden. Er moet worden voorkomen dat de sterke Nederlandse positie de komende jaren verslechtert omdat we voorbij worden gestreefd door andere landen die meer gerichte nieuwe investeringen doen. Het is ook van belang om het vermogen om hoogstaande kennis te begrijpen en te kunnen implementeren op peil te houden en te verbeteren. Hiervoor is onder andere voldoende kwalitatief hoogwaardig personeel belangrijk.

⁴ Rathenau <https://www.rathenau.nl/nl/vitale-kennisecosystemen/totale-investeringen-wetenschap-en-innovatie-twin-2017-2023>

⁵ De sectorstructuur van Nederland wordt gekenmerkt door een relatief gering aandeel van de industrie binnen de totale economie en een relatief gering aandeel van hoogtechnologische sectoren binnen de industrie. Beide aspecten hebben een neerwaartse invloed op de R&D-uitgaven van bedrijven in Nederland in verhouding tot het bbp. Voorbeelden van R&D-intensieve sectoren zijn ICT/software, High-tech, Automotive en vooral Pharma. Voorbeelden van R&D-extensieve sectoren zijn de Olie en Gas Industrie, Handel, Horeca en Bouw. De mix van sectoren is daarom in sterke mate bepalend voor het niveau van private investeringen in R&D.

⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z12644&did=2019D26098>

⁷ Technopolls, 2019 en Elsevier Research Intelligence, 2018

⁸ Tussen 1995 en 2010 is vanuit het FES geïnvesteerd in succesvolle projecten die de kennisinfrastructuur hebben versterkt op het gebied van biobased materialen, nanotechnologie en windenergie.

- We zoeken daarbij ook nadrukkelijk naar versterkte samenwerking in Europa. Binnen de EU zal sterker worden ingezet op specifieke technologieën en waardeketens⁹. Willen we daar als Nederland aan mee kunnen doen, dan zijn innovatiemiddelen nodig die ook kunnen worden ingezet voor om bepaalde programma's te kunnen cofinancieren.

Om dit te bereiken zijn verschillende beleidsscenario's denkbaar die al dan niet in combinatie kunnen worden nagestreefd. Van scenario 1 tot 3 neemt de mate van sturing van de overheid toe. De scenario's verschillen ook in de mate waarin middelen generiek of gericht worden ingezet. Naarmate de overheid meer stuurt, is het risico op verkeerde keuzes groter. Daarom zijn heldere doelen, periodieke evaluaties en adaptief beleid van groot belang. Per scenario staat een kortetermijnbeleids optie beschreven. Daarnaast moet voor de lange termijn gekeken worden naar het gewenste ambitieniveau en de middelen en instrumenten die daarbij passend zouden zijn (zoals een innovatiefonds).¹⁰

1. Bottom-up beleid versterken

De overheid maakt geen keuzes welke technologieën de winnaars van de toekomst worden. De overheid ondersteunt initiatieven die door marktpartijen naar voren worden gebracht. Het beleid is dus grotendeels bottom-up en kent relatief weinig sturing.

- De overheid wil in deze variant zoveel mogelijk voorkomen dat zij doet aan *picking winners* en daarbij verkeerde keuzes maakt. Het beleid rondom onderzoek en innovatie richt zich op intensiveren van de bottom-up aanpak. De investeringen die bedrijven willen doen zijn leidend voor de hoeveelheid middelen die aan een thema worden uitgegeven. Enige voorwaarde is dat de innovatieprogramma's bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen of sleuteltechnologieën.
- In dit scenario maakt de overheid geen gerichte keuzes om R&D in bepaalde sleuteltechnologieën in Nederland te versterken. Dit scenario minimaliseert het risico op overheidsfalen, maar riskeert versnippering (gebrek aan focus en massa).
- *Kortetermijnbeleids optie*: extra structurele middelen (€90 mln./jaar) inzetten op publiek-private samenwerking via het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (PPS-toeslag, TO2, NWO).

2. Gericht versterken van kansrijke coalities

De grote maatschappelijke uitdagingen en veranderende geopolitieke omstandigheden vragen om scherpere keuzes. Samen met wetenschap en bedrijven zal de overheid concrete, kansrijke meerjarige programma's rondom bepaalde sleuteltechnologieën versterken. Op die manier creëren we meer focus en massa.

- Naast de basis van generieke instrumenten, bouwt de overheid in publiek-private consortia voort op specifieke sterktes van Nederland. We kiezen daarbij voor die technieken en programma's die de grootste bijdrage leveren aan het verdienvermogen van Nederland en het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. We baseren ons daarbij primair op 'het veld': daar waar de consortia het sterkst zijn en kunnen aantonen (ook via private investeringen) dat op een deel terrein kansen liggen voor Nederland, kiest de overheid om daar extra op in te zetten.
- De keuzes voor bepaalde technologieën worden in samenspraak met het bedrijfsleven gemaakt, om te borgen dat er privaat commitment is. De overheid kan er wel voor kiezen om op bepaalde sleuteltechnologieën sterker in te zetten dan op andere, om focus en kritische massa te creëren.
- De eerste opbrengst voor de Kennis en Innovatie Agenda voor sleuteltechnologieën laat zien dat er op dit moment voldoende concrete programma's voor sleuteltechnologieën zoals AI, quantum en nanotechnologie gestart zouden kunnen worden. Deze plannen worden gedragen

⁹ In Europa werken industrieën en overheden bijvoorbeeld samen aan de verdere ontwikkeling van strategische waardeketens via *Important Projects of Common European Interest* (IPCEI). Er zijn IPCEI's opgezet of in ontwikkeling op o.a. het terrein van batterijen, CO₂-arme industrie en waterstof. Landen en bedrijven kunnen er per traject voor kiezen om deel te nemen. Als een waardeketen gekwalificeerd is als IPCEI gelden verruimde staatsteunkaders, waardoor overheden meer ruimte hebben om projecten te cofinancieren. Daarbij gaat het om R&D, maar ook om investeringen verderop in de waardeketen (zoals pilots en proeffabrieken).

¹⁰ Binnen het traject Beleids- en Uitvoeringsopties in Beeld zal gekeken worden naar mogelijke besparingen. In de scenario's hieronder wordt vooral gekeken naar verschillende vormen van mogelijke intensiveringen.

door publiek-private samenwerkingsverbanden en voldoen aan de criteria zoals in bijlage 2 opgenomen. Minimaal 10 van deze programma's kunnen op korte termijn gestart worden.

- *Kortetermijnbeleids optie:* extra structurele middelen (€90 mln./jaar) inzetten op meerjarenprogramma's rond sleuteltechnologieën. Dit bedrag past bij een ambitie om op korte termijn 10 extra PPS-programma's op sleuteltechnologieën te ondersteunen. Hiervoor is bij BVM al 10 mln. beschikbaar gesteld.

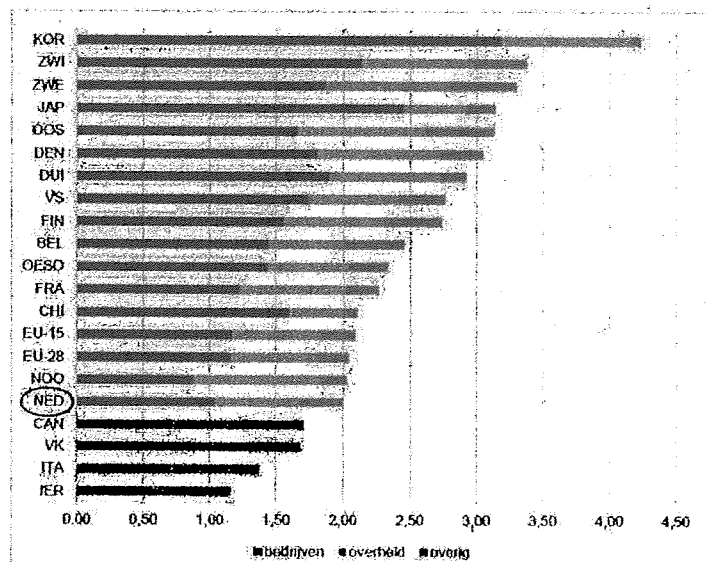
3. De overheid aan het roer

De overheid pakt een sturende rol op en bepaalt op welke technologieën en welke projecten extra moet worden ingezet. Marktpartijen hebben hierin een consulterende en participerende rol, maar de overheid bepaalt.

- De overheid kiest op basis van een analyse van experts top-down een aantal sleuteltechnologieën en stuurt daarop. Dit vergroot de kans op het bereiken van kritische massa en projecten die additioneel zijn aan wat de markt al oppakt. Het biedt echter minder flexibiliteit en aanpassingsvermogen bij nieuwe kansen in wetenschap en markt en het risico is groter dat de overheid een verkeerde keuze maakt. Dit scenario maximaliseert dus de strategische sturingsmogelijkheden, maar heeft een groter risico op overheidsfalen.
- Dergelijke stevige top-down sturing binnen het innovatiebeleid vindt plaats in o.a. Singapore, Japan, Zuid-Korea.
- *Kortetermijnbeleids optie:* extra structurele middelen (€90 mln./jaar) inzetten op specifieke initiatieven die de ontwikkeling van één of meerdere sleuteltechnologieën verder kunnen brengen. Deze keuze wordt gemaakt onafhankelijk van het private commitment, maar op grond van excellentie.

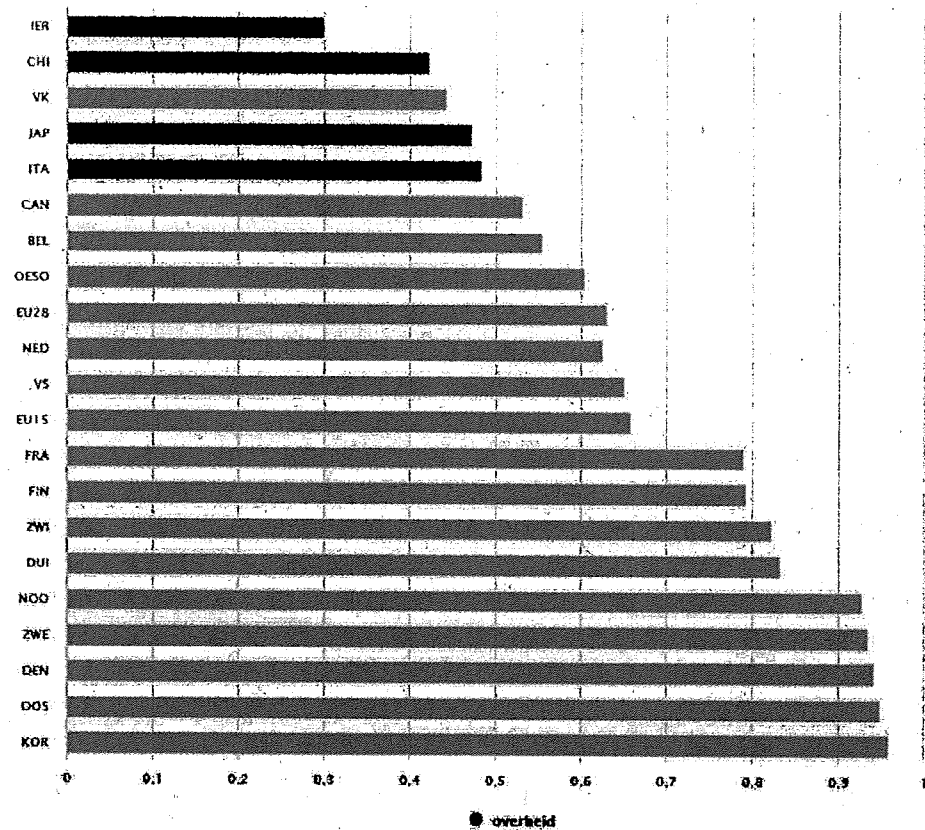
Bijlage 1

Figuur 1. R&D-uitgaven als percentage van het bbp (2016)

Figuur 2. Directe overheidsuitgaven als % van het bbp, 2016 (excl. fiscaal instrumentarium)

R&D-uitgaven, gefinancierd door de overheid, als % van het bbp, 2016

Bijlage 2 – Criteria keuzes sleuteltechnologieën

Onderstaande criteria zijn bedoeld om inhoudelijke keuzes te maken voor de sleuteltechnologieën en worden gebruikt bij de invulling van het huidige innovatiebeleid.

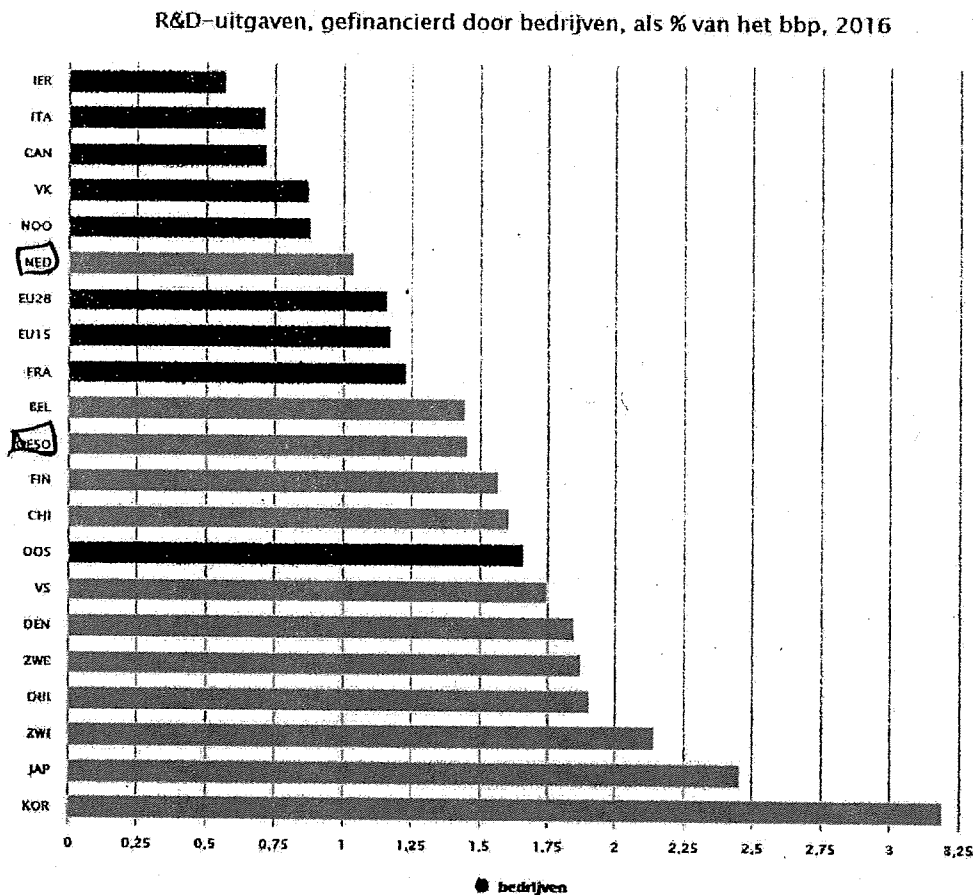
1. **Kans op maatschappelijke impact op korte en lange termijn.** Maatschappelijke impact kan worden gemeten door de mate waarin door een sleuteltechnologie wordt bijgedragen aan een of meer missies voor maatschappelijke uitdagingen, en/of door de mate waarin een sleuteltechnologie aansluit op bestaande innovatieprogramma's op maatschappelijke thema's, bijv. de Defensie Industrie Strategie, het Innovatieprogramma / Beleidsagenda van een vakdepartement of een NWA-route. Daarbij is interdepartementale netwerkvorming rond sleuteltechnologieën belangrijk om nieuwe innovaties in de keten verder te brengen en en publieke waarden te beschermen.
2. **Kans op economische impact op korte en lange termijn.** Een maatstaf voor verwachte economische impact is de mate waarin de technologie voor bedrijven belangrijk wordt beschouwd en pas op enige termijn kan worden toegepast, die tot uiting komt in de investeringsbereidheid van private partijen en de technologische rijpheid (TRL-niveau), ofwel de timing waarop de impact naar verwachting grootschalig zal plaatshebben in de markt (binnen vijf jaar, tussen 5-10 jaar en 10 jaar en verder).
3. **De relatieve positie van Nederland in EU-12 en in de wereld.** Technologieën waarin Nederland relatief minder sterk is maken minder kans, tenzij er redenen van nationale veiligheid of te grote afhankelijkheid van het buitenland zijn om juist wel nationaal te investeren in een specifieke technologie. Wetenschappelijke excellentie binnen onderzoeksprogramma's zal worden meegewogen conform NWO-richtlijnen.
4. **Krachtenbundeling** met andere nationale, regionale en Europese (inhoudelijke)/internationale initiatieven en programma's wordt meegewogen opdat we zo weinig mogelijk verkavelen.
5. **De potentie voor meerjarige samenwerking over de gehele keten.** Daarvoor is de aanwezigheid van een georganiseerd ecosysteem waarin onderzoeksinstituten en bedrijven plus overheid elkaar reeds versterken middels een langjarig (financieel) commitment van betrokken overheden een belangrijke maatstaf. Daarbij is belangrijk dat kennis- en innovatieopgaven worden gekoppeld aan de marktcreërende-, randvoorwaardelijke beleidsinstrumenten (normering, marktordening, 'launching customership' etc.) zodat toepassing en implementatie van innovatie daadwerkelijk plaatsvindt.
6. **Het doorsnijdend karakter van sleuteltechnologieën en de multidisciplinariteit** zijn van belang voor de kans op doorbraken, die vaak plaatsvinden op snijvlakken van wetenschaps- en technologievelden en bedrijfstakken. Om toepassingen te ontwikkelen uit of met technologieën, kunnen verschillende methodologieën essentieel zijn uit de alfa, bèta, gamma en engineering disciplines, zoals simulaties, design et cetera. In vervolgtrajecten van technologieontwikkeling en -financiering dient rekening te worden gehouden met dergelijke 'key enabling methodologies'.

Vraag 1: Laten we een iets robuuster, getalsmatiger lijn hebben tav het % overheids R&D. Ambtelijk FIN zal wijzen op het juist erg lage private aandeel.

- Nederland heeft zich in EU-verband gecommitteerd aan de doelstelling om 2,5% van ons bbp aan R&D uit te geven. Tot op heden is deze doelstelling, die naar verwachting wordt doorgerold, nog niet in zicht. In de periode 2014-2017 besteedden overheid, bedrijfsleven en overige financiers samen 1,99% van het bbp aan R&D.
- Met name de private investeringen blijven met circa 1,17% van het bbp achter bij het EU-gemiddelde (zie figuur 2) - al valt dit mee als gecorrigeerd wordt voor de sectorstructuur.¹ Uit onderzoek van de OECD blijkt dat de private-uitgaven na correctie voor de sectorstructuur gemiddeld nog slechts 7% achterblijven op het OECD-gemiddelde; die achterstand bedraagt 32% zonder correctie voor de sectorstructuur. De private investeringen liggen op sectorniveau bezien dus op een behoorlijk niveau in vergelijking met concurrenten. Het is vooral de sectorstructuur in NL die maakt dat de totale private R&D-uitgaven in verhouding tot het bbp onder het gemiddelde uitkomen.

Figuur 2. Private uitgaven R&D als % van het bbp

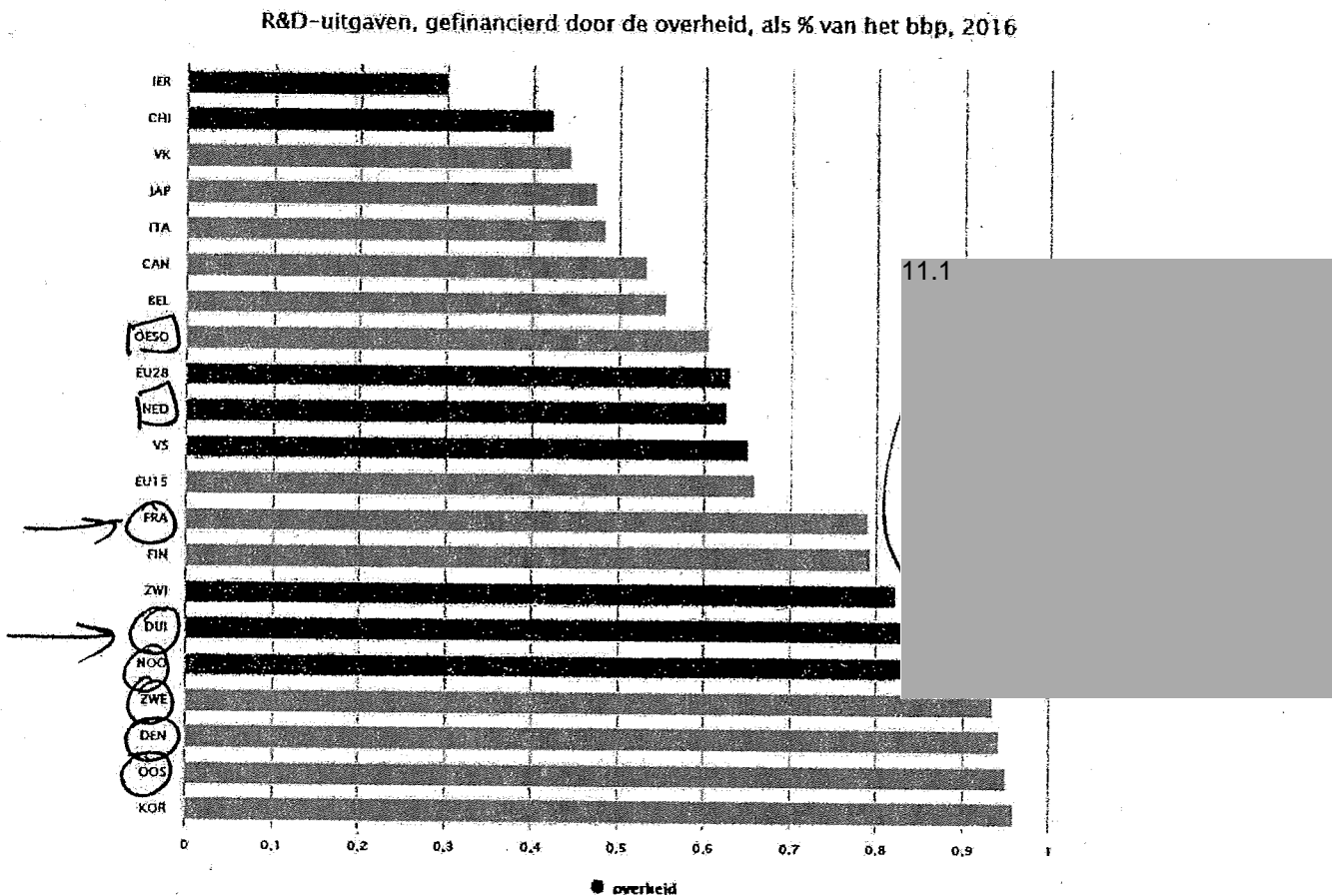

- De directe overheidsuitgaven aan R&D zijn met circa 0,63% van het bbp in EU-verband gemiddeld, maar in vergelijking met landen waar Nederland zich graag mee wil meten - zoals

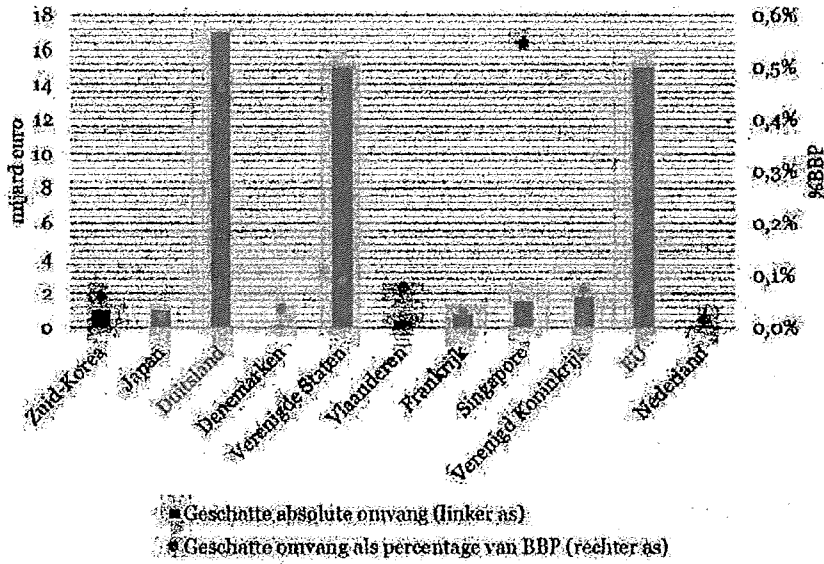
¹ De sectorstructuur van Nederland wordt gekenmerkt door een relatief gering aandeel van de industrie binnen de totale economie en een relatief gering aandeel van hoogtechnologische sectoren binnen de industrie. Beide aspecten hebben een neerwaartse invloed op de R&D-uitgaven van bedrijven in Nederland in verhouding tot het bbp. Voorbeelden van R&D-intensieve sectoren zijn ICT/software, High-tech, Automotive en vooral Pharmā. Voorbeelden van R&D-extensieve sectoren zijn de Olie en Gas industrie, Handel, Horeca en Bouw. De mix van sectoren is daarom in sterke mate bepalend voor het niveau van private investeringen in R&D.

Duitsland en de Scandinavische landen - relatief laag (zie tabel 1). Hoewel de overheidsuitgaven vanaf 2018 zijn gestegen door de extra investeringen uit het Regeerakkoord 2017, leidt dit niet tot een toename van de overheidsuitgaven aan R&D in percentage van het bbp. Dit komt doordat de economie naar verwachting sterker groeit dan de overheidsuitgaven aan R&D.

Figuur 1. Overheidsuitgaven als % van het bbp, 2016

- Ervan uitgaande dat de verhouding tussen publieke en private investeringen (de hefboom) gelijk blijft, vraagt het bereiken van de 2,5%-doelstelling jaarlijks extra publieke investeringen van €1,3 mld (bovenop de intensiveringen van het Regeerakkoord) en extra private investeringen van €3,8 mld (Rathenau Instituut, 2019). Het is de kunst om met extra publieke middelen voor R&D een zo groot mogelijke hefboom te creëren.
- Internationale organisaties (IMF, EC, OESO) adviseren in dat kader om vooral de directe overheidsinvesteringen te verhogen. De indirecte (fiscale) overheidsinvesteringen in R&D (WBSO) zijn in Nederland al relatief hoog vergeleken met andere landen. Alleen België, Frankrijk en Ierland besteden een hoger percentage van het bbp aan fiscale steun voor R&D (exclusief de Innovatiebox). Uitgaande van afnemende meeropbrengsten is de kans klein dat door het verhogen van de WBSO nog veel extra private investeringen kunnen worden uitgelokt. Het CPB (2016) schatte ook in dat hier weinig extra winst mee te behalen valt.
- Het opzetten van een Innovatiefonds is een manier om de directe overheidsinvesteringen te verhogen. Door dit fonds gericht in te zetten waar de behoefte vanuit maatschappelijk oogpunt het grootst is, en private investeringen (nog) ontbreken, is de kans op additionele private investeringen groot. Het maken van scherpe keuzes is daarbij essentieel.
- Voor de hoogte van het Innovatiefonds zetten we voorlopig in op een minimaal bedrag van 650 mln. Dat bedrag volgt uit het onderzoek van Technopolis (2019). Daarin wordt geschat dat dit bedrag jaarlijks nodig is om als Nederland bij te blijven bij de investeringen die andere landen doen in sleuteltechnologieën.

- Investerings in sleuteltechnologieën zijn van belang voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en om niet eenzijdig afhankelijk te worden van het buitenland. Aangezien oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen veelal een mondiale afzetmarkt kennen, biedt het tijdig inspelen op de ontwikkeling van sleuteltechnologieën tevens exportkansen voor het bedrijfsleven. Daarnaast blijft Nederland op die manier aantrekkelijk voor buitenlandse bedrijven die in sleuteltechnologieën willen investeren. Als Nederland op dit gebied achterblijft, lopen we het risico dat die bedrijven zich elders vestigen.

21716° 19/12/2019
 Hand van sessie
 FTW - ELK

Vraag 2. Laten we meer sturend kunnen zijn in de keuze tussen R&D, infra, onderwijs. Zijn er multipliers bekend? Is de achterstand op R&D niet veel groter dan op infra? En is onderwijs wel echt een kwestie van geld of meer van aanpak?

- Dit is geen eenvoudige vraag. Ik ga ervanuit dat het MEZK vooral gaat om de effecten van publieke investeringen op economische groei/arbeidsproductiviteitsgroei (en niet zozeer om het *multiplier* effect van publieke bestedingen in nauwe zin). In zekere zin is het natuurlijk een taak voor de BUIB om de meest kansrijke/waardevolle publieke investeringen te identificeren voor het komende kabinet. Dat gezegd hebbende hierbij enkele observaties; waar we m.i. voorlopig dus geen al te stevige conclusies aan kunnen verbinden.
- **Algemeen:** Met name tot aan begin jaren '90 lijkt er behoorlijk wat onderzoek gedaan naar de relatie tussen publieke uitgaven/investeringen en economische groei (meer recent onderzoek lijkt zich vooral te richten op ontwikkelingslanden). De impact van publieke investeringen op economische groei is niet eenduidig, mede omdat het lastig is de causale relatie vast te stellen. In plaats van generiek te kijken naar de impact van publieke investeringen op economische groei is het verstandiger om voor specifieke voorstellen een MKBA te maken.
- **R&D:** De resultaten in de empirische literatuur over het effect op de productiviteit van publieke R&D-investeringen zijn niet eenduidig. Het effect lijkt mede afhankelijk te zijn van de specifieke nationale context, meer concreet het innovatiesysteem waarin publieke R&D wordt ingezet (CPB, 2015). Recentelijk is wel veel literatuur verschenen over de bijdrage die innovatiebeleid kan leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Dit vereist volgens experts, zoals Hekkert (2018) en Mazzucato (2018) gericht innovatiebeleid, waarin maatschappelijke missies centraal staan en parallel de vraag naar innovaties gestimuleerd wordt.
- **Onderwijs:** Er zijn studies gedaan waarin wordt aangetoond dat verhoging van de prestaties op het gebied van onderwijs (PISA-scores) een significante positieve impact heeft op economische groei (OESO, 2010). Echter de relatie tussen extra publieke middelen voor onderwijs en onderwijsprestaties is niet eenduidig (zoals ook in het meest recente Nieuwjaarsartikel is aangegeven): de gemiddelde resultaten van leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs nemen in Nederland geleidelijk af, terwijl de onderwijsuitgaven per leerling sinds de eeuwwisseling juist zijn toegenomen (SCP, 2018).
- Wel is bekend dat het lerarentekort een neerwaartse druk uitoefent op de kwaliteit van het onderwijs. Leraren die werken op scholen met tekorten voelen zich overvraagd en ervaren een hoge werkdruk. Digitale onderwijsmiddelen kunnen de leraar in het klaslokaal ondersteunen. Dit kan de werkdruk verlagen, maar biedt ook meer ruimte voor maatwerk.
- **Infrastructuur:** Met name in de VS is de laatste jaren hernieuwde aandacht voor de economische impact van publieke investeringen in infrastructuur. Over het algemeen lijkt het effect op economische groei in de VS positief, maar dit hangt mede af van de manier van financieren en de staat van de economie. Tegelijkertijd leveren MBKAs in Nederland voor specifieke grootschalige infrastructuurprojecten (zoals de Betuwelijn) niet altijd een positief beeld op en zijn er belangrijke risico's voor kostenoverschrijdingen en vertragingen. Ook is de infrastructuur in Nederland al op een hoger niveau dan in de VS.

21/6 12³⁰

12f

Aanvulling haardvuursessie

Daling overheidsschuld in vier jaar: 50 miljard.

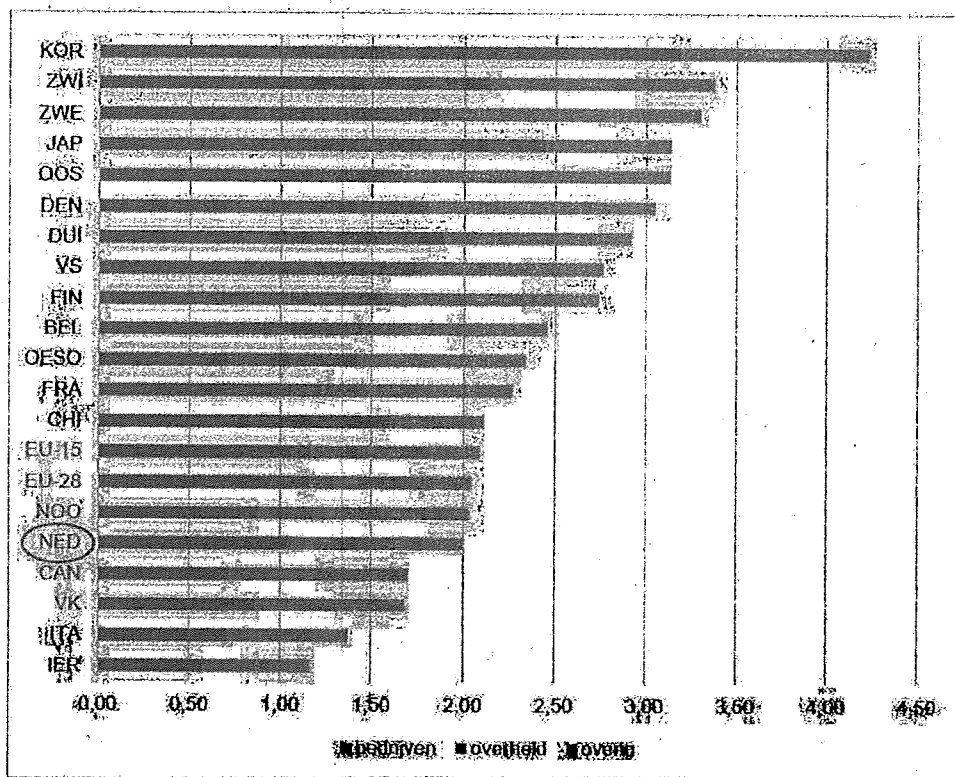
De overheidsschuld was 455,7 mld. euro eind 2014, en inmiddels gedaald naar 405,4 mld. euro eind 2018. De daling van de overheidsschuld in die periode bedraagt dus 50,3 mld. euro.

Aanvullende redeneerlijn haardvuursessie

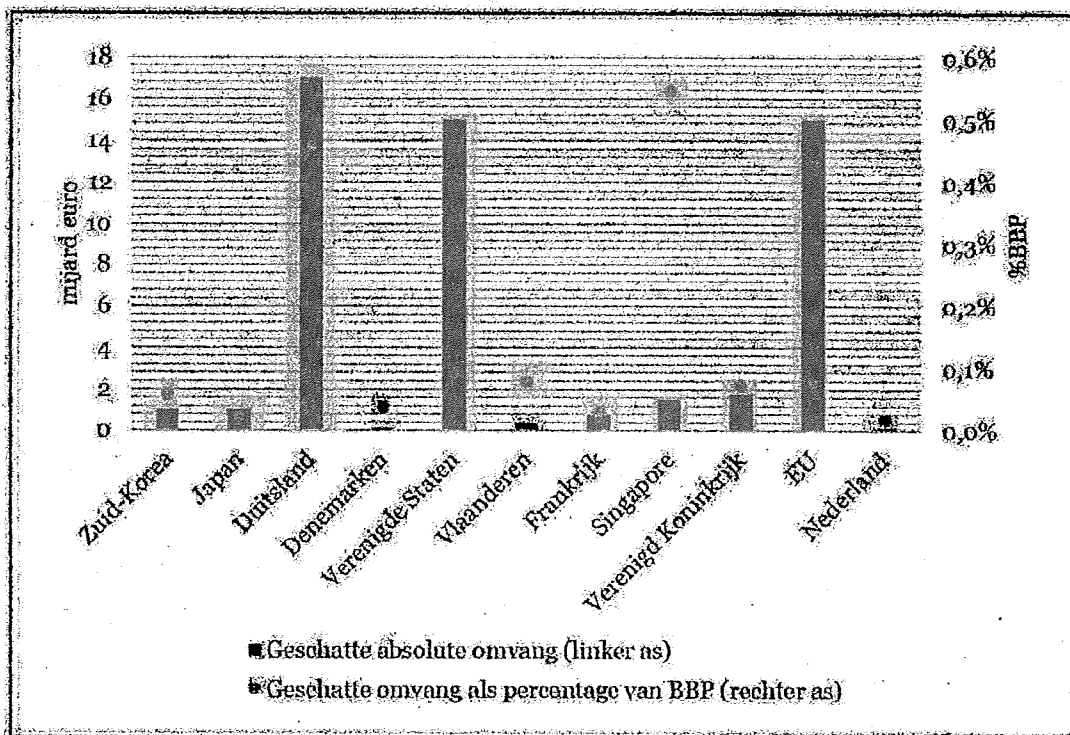
- Vanwege de geopolitieke spanningen is technologische onafhankelijkheid essentieel voor het behoud van de positie van de EU en onze manier van leven. Investerings in innovatie kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de structurele economische groei, het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, en het versterken van de onze concurrentiekracht ten opzichte van China en de VS.
- Bij de huidige lage rente en gedaalde staatschuld (naar verwachting rond 50% bbp in 2019) is het aantrekkelijk om gericht te investeren in ons verdienvermogen op lange termijn.
- In de recente Humboldt-rede heeft MFIN het belang van een versterkte inzet op het gebied van innovatie ook ondersteund. In zijn lezing heeft MFIN aangegeven:
 - o *"Ons continent heeft een matig draaiende economische motor, en investeert bar weinig in de economie van de toekomst. Artificial Intelligence, Big Data, nanotechnologie, Biotech: we doen er nauwelijks aan mee. In de top 15 van belangrijkste tech-bedrijven staat geen enkel Europese bedrijf. Er bestaat geen Europese Google, geen Europese Facebook, geen Europese Alibaba. En als we zo doorgaan komen die er ook niet."*
 - o *"Als ik nadenk over hoe de 21e eeuw eruitziet, en wat over 20 jaar de bepalende elementen zijn waar we ons geld mee verdienen, dan is het noodzakelijk te investeren in de economie van de toekomst. En dat vraagt om een fundamenteel andere aanpak. Europa zal een grote stap moeten maken in investeringen in innovatie, Artificial Intelligence, nanotechnologie en Biotech. In 2016 werd in Azië ruim 3 keer zoveel geïnvesteerd in Artificial Intelligence als in Europa. In de VS was het ruim zes keer zoveel. Laten we dat gat goedmaken, en meer doen. Dat kunnen we doen door research te faciliteren en de nieuwste technologieën te ondersteunen. En lidstaten kunnen bovendien ook zelf de koe bij de horens vatten en investeren in onderwijs, in techniek, en in onderzoek. Dat zal het verschil maken in de toekomst."*
- Ook wanneer dit puur als een pleidooi van MFIN voor meer Europese investeringen wordt gezien dan nog zijn meer nationale middelen nodig zodat Nederland/het Nederlands bedrijfsleven daar ook aan mee kan doen. Veel EU-programma's en instrumenten vereisen cofinanciering. Een voorbeeld is de wens om een Europees AI expertisecentrum in Nederland te vestigen, waarvoor het nu zeer lastig is om voldoende nationale middelen te vinden.
- Andere landen, zoals Duitsland en de Scandinavische landen, doen ook meer op dit terrein. De investeringen in R&D in Nederland zijn laag in vergelijking met andere landen binnen de OESO (figuur 1). Met name de directe publieke investeringen in sleuteltechnologieën zijn in Nederland laag (figuur 2). Als Nederland een vergelijkbaar bedrag als andere landen (0,10% bbp) zou oormerken voor publieke investeringen in sleuteltechnologieën, zijn extra publieke investeringen nodig van circa € 650 mln. per jaar.
- Er liggen ook voldoende concrete, kansrijke projecten op de plank. Momenteel wordt de kennis- en innovatieagenda voor sleuteltechnologieën opgesteld. Daarin zijn vanuit het veld ruim 60 voorstellen voor meerjarige programma's gedaan, met een totaal mogelijk investeringsbedrag van ruim 3,5 miljard euro (publiek en privaat). Er is dus meer dan genoeg animo, en veel plannen zijn rijp om op korte termijn te starten.

- Er zijn verschillende instrumenten denkbaar waarmee een intensivering in onderzoek en innovatie vorm zou kunnen krijgen. Indien het om een substantiële intensivering gaat lijkt het vooral nog het meest aantrekkelijk om een nieuw innovatiefonds op te richten.
- Voeding voor dit fonds zou kunnen komen uit generale middelen. Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit opbrengsten uit frequentieveilingen of rentemeevallers op de staatsschuld. De opbrengsten van de frequentieveilingen worden niet meegenomen in de ramingen van het overheidssaldo. Met dergelijke voedingsbronnen zou dus voorkomen kunnen worden dat er direct additionele staatsschuld moet worden uitgegeven om een innovatiefonds te vullen.
- We moeten vooruit kijken en bezien wat op de lange termijn in het belang van de Nederlandse economie en maatschappij is. In de vorige kabinetsperiode is vanuit die visie een start gemaakt met Invest-NL en het oplossen van de problematiek rondom nucleair afval. Bij grote maatschappelijke vraagstukken ontstaat een kans om als kabinet belangrijke resultaten neer te zetten die een duidelijke erfenis van het kabinet kunnen zijn.

Figuur 1: R&D-uitgaven als percentage van het bbp (2016)

Figuur 2: Jaarlijkse up-front publieke investeringen in sleuteltechnologieën per land (Technopolis)

Aanvulling voorbereiding haardvuuroverleg - actuele ontwikkelingen

11.1

11.1

Financiële buffers

Sinds de oorspronkelijke datum van de haardvuursessie hebben er een aantal grote ontwikkelingen plaatsgevonden met gevolgen voor de Rijksbegroting. Met name het pensioenakkoord en versnelde afbouw van de gaswinning hebben grote gevolgen. Daarnaast speelt op EZK terrein ook nog een aantal kleinere dreigingen waarover gesprekken plaatsvinden met Financiën (tegenvaller ETS-compensatie, nadeelcompensatie in de telecomsector). Door deze ontwikkelingen is de verwachting dat eventuele buffers die Financiën had (zoals de € 400 mln genoemd in de nota) onder druk staan.

Positie MFIN

MFIN ziet een Sovereign Wealth Fund voor zich als een manier om additionele middelen te genereren voor productiviteitsverhoging in den brede, met name op het terrein van innovatie, onderwijs en infrastructuur. MFIN is nog niet overtuigd aan welke van deze onderwerpen het geld dan het beste besteed zou kunnen worden. MFIN heeft in het kader van de zogenaamde mid-term review van het kabinet ook aandacht gevraagd voor deze thematiek.

11.1

Bijlage 3. Succesvoorbeelden die voortkomen uit publieke investeringen

Met FES-middelen zijn tientallen grote onderzoeksprogramma's gefinancierd die hebben bijgedragen aan het ontstaan van sterke kennisclusters in Nederland, waar nu nog op wordt voortgebouwd. Veel van wat nu in topsectoren en grote publiek-private samenwerkingsverbanden gebeurt is terug te herleiden tot deze investeringen. Daarnaast zijn tientallen startups in de fotonica, nanotechnologie en gezondheidszorg voortgekomen uit deze programma's.

NanoNed (Twente)

- Nationaal programma voor onderzoek naar nanotechnologie dat met een budget van 250 mln euro (waarvan 125 mln uit FES) heeft geleid tot een groot netwerk van 13 universiteiten, 8 medische centra, 12 kennisinstellingen en 110 industriële partners die deelnamen aan onderzoeksprogramma's.
- Nanotechnologie kan leiden tot doorbraken in tal van sectoren, van de gezondheidszorg tot de halfgeleiderindustrie (ASML, NXP), de batterij-industrie en bijgedragen aan de ontwikkeling van nieuwe materialen (AkzoNobel en Unilever).
- Hoewel NanoNed vooral fundamenteel onderzoek doet, zijn er acht startups uit voortgekomen, bijvoorbeeld op het gebied van patiëntvriendelijke bloedtesten.
- De start van het "Nationaal Plan Geïntegreerde Fotonica" is mede mogelijk gemaakt door de investeringen die eerder zijn gedaan in nanotechnologie (met NanoNed als groot eerste initiatief).

Holst Centre (Eindhoven)

- Holst Centre is een onafhankelijk open-innovatie R&D-centrum dat generieke technologieën ontwikkelt voor draadloze autonome sensortechnologieën en elektronica.
- Holst Centre heeft 7 startups in NL opgeleverd, waarvan de grootste - Onera - inmiddels 30 personen in dienst heeft. Onera's hoofdkantoor is gevestigd in Silicon Valley in Californië; onderzoek en ontwikkeling (R&D) vindt plaats in Eindhoven. Onera richt zich op innovatieve slaaptestoplossingen, waardoor patiënten en de artsen gemakkelijker toegang krijgen tot nauwkeurige slaapdiagnostiek bij een fractie van de kosten.
- LifeSense Group is een ander voorbeeld van een spin-off van het Holst Centre die zich richt op de ontwikkeling, productie en verkoop van *smart textiles*, draagbare technologie en bijbehorende apps om de gezondheid van mensen te verbeteren.

Life Sciences, BioScience Park (Leiden) en o.a. RegMedXB (Limburg)

- Bedrijvenpark in Leiden en Oegstgeest dat zich richt op bedrijven en kennisinstellingen in de biotechnologie sector. Daarnaast is er een cluster in Limburg, waaronder RegMedXB, dat zich richt op onderzoek op het gebied van regeneratieve geneeskunde - in het bijzonder nierziekten, diabetes, hartfalen en artrose. Gezondheidsfondsen, zoals de Nierstichting, financieren mee, omdat via RegMedXB nieuwe ontdekkingen sneller bij de patiënt landen.
- Er zijn drie grote FES-programma's op dit gebied geweest: TI Pharma (Leiden, gericht op medicijnontwikkeling), BMM (Limburg, partner: DSM, gericht op regeneratieve geneeskunde), CTMM (Limburg, gericht op imaging technieken, partner: Philips). Het succes van de huidige Topsector Life Sciences & Health vindt zijn voedingsbodemp in de investeringen van destijds.

Stamcellen (zwaartepunt Hubrecht Instituut in Utrecht, KNAW)

- Een stamcel is een cel die zichzelf kan delen en daarnaast nog in staat is om uit te groeien (te differentiëren) tot één of meer gespecialiseerde celtypes. Stamcellen kunnen worden gebruikt om verschillende ziekten te bestrijden.
- Vervolgonderzoek op het gebied van stamcellen via Hubrecht Instituut (Prof Clevers) heeft tot grote doorbraken geleid in het kankeronderzoek. Voorloper van o.a. het ONCODE-programma.
- Hans Clevers heeft voor zijn onderzoek de onderscheiding van Nationaal Icoon ontvangen (in de eerste ronde van vijf toekenningen).

LOFAR (Drenthe)

11.1

- Grootste radiotelescoop ter wereld, die met een netwerk van duizenden sensoren verspreid over heel Europa, honderdmaal gevoeliger is dan de huidige telescopen. Ontstaan uit de ambitie van Nederlandse sterrenkundigen om het begin van ons heelal waar te nemen.
- Naast astronomie heeft LOFAR door haar schaal en innovatieve karakter veel spinoffs gegenereerd in met name ICT- toepassingen (zoals big data management, AI - analysetechnieken en energiezuinigere processoren). ASTRON is zo'n voorbeeld dat door het uitbouwen van een hoogwaardig ICT-bedrijfsnetwerk een impuls heeft gegeven aan de economische structuurversterking in Noord-Nederland. Daardoor zijn daar inmiddels kennisclusters ontstaan als 'Innovatiecluster Drachten' en het smart industrie fieldlab 'Region of Smart Factories'.
- De ontwikkeling van geavanceerde AI-analysetechnieken heeft recentelijk (februari 2019) geleid tot de ontdekking van 150.000 nieuwe sterrenstelsels en op basis van LOFAR wordt samen met het KNMI gewerkt aan 'waarschuwings- en weerberichten' voor schadelijke (zonne)straling om kritieke (energie)infrastructuur op aarde te kunnen beschermen.

Deltagoot bij Deltares (Delft)

- Testfaciliteit waar op ware grootte kan worden getest wat het effect is van extreme golven op dijken, duinen, golfbrekers of offshore constructies. Dit draagt bij aan de maatschappelijke opgave om ook in de toekomst droge voeten te behouden ondanks de klimaatverandering.

Be-Basic

- Onderzoeksprogramma dat doorbraken heeft geleverd voor de biobased productie van materialen, chemicaliën en brandstoffen, met inmiddels vele toepassingen in de biobased industrie.

Wind Energy at Sea (We@Sea)

- Onderzoeksprogramma dat in de periode 2003-2010 een structurele basis heeft gelegd voor windmolenparken op zee in Nederland.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 2 juli 2019 11:21
Aan: Sujiker, drs. F.W. (Frans); Sweers, drs. P.M. (Michiel)
CC: 10.2.e
Onderwerp: Q&A MIT

Hi Frans en Michiel,

Tijdens de vorige haardvuursessie is door Wiebes tussen de regels door de vraag opgeworpen "of we in Nederland niet moeten inzetten het creëren van een Nederlandse variant van het Massachusetts Institute of Technology (MIT) of Fraunhofer". Mocht dit weer ter sprake komen, dan kunnen jullie onderstaande redeneerlijn gebruiken.

Groet. ook namens 10.2.e
 10.2.e

Q: moeten we in Nederland niet inzetten op het creëren van een Nederlandse variant van het Massachusetts Institute of Technology (MIT) of Fraunhofer?

A:

Kernpunten

- Advies is om aan te sturen op een alternatief scenario, waarbij - in plaats van het gericht versterken van (bepaalde) kennisinstellingen - gekozen wordt om een select aantal publiek-private onderzoeksprogramma's uit het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid rondom sleuteltechnologieën extra te ondersteunen. Dit sluit aan bij scenario 2 uit het memo. Deze variant heeft als voordeel dat het additionele investeringen vanuit het bedrijfsleven uitlokt en de kans vergroot dat geïnvesteerd wordt in programma's waar privaat commitment voor is, i.e. waarvoor het bedrijfsleven op termijn toepassingen ziet.
- Als gekozen wordt om de middelen gericht in te zetten voor fundamenteel onderzoek naar sleuteltechnologieën (die nog ver van de markt afstaan) liggen extra investeringen in universiteiten meer voor de hand. Vereiste is dan wel dat die middelen geormerkt worden voor onderzoek naar bepaalde technologieën die van groot economisch en/of maatschappelijk belang zijn, zodat focus en massa gecreëerd kan worden.
- Uiteindelijk is de manier waarop de extra middelen besteed worden aan sleuteltechnologieën een kwestie van uitwerking (vorm) binnen de verschillende scenario's. Belangrijker is om het eerst eens te worden over het gewenste scenario, waarbij de mate van sturing vanuit de overheid per scenario toeneemt.

Toelichting

- De universiteiten en toegepaste onderzoeksinstituten (TO2) in Nederland zijn van goede kwaliteit. Specifiek t.a.v. sleuteltechnologieën draait Nederland als klein land wetenschappelijk mee in de top en ook bedrijven hebben met een sterke technologiepositie. Een nieuwe universiteit of onderzoeksinstelling hebben we daarom niet nodig. We kunnen er wel voor kiezen om de financiering aan (bepaalde) kennisinstellingen gericht te verhogen.
- Fraunhofer is een toegepaste onderzoeksinstelling in Duitsland en kan gezien worden als de tegenhanger van TNO. De Fraunhofer bestaat uit 72 onderzoeksinstituten, die over heel Duitsland zijn verspreid. De afzonderlijke Fraunhoferinstituten hebben eigen wetenschappelijke specialisaties en werken meestal nauw samen met lokale universiteiten en ondernemingen. Het is de grootste organisatie voor toegepast wetenschappelijk onderzoek in Europa.
- MIT is één van de meest prestigieuze technische universiteiten ter wereld, gevestigd in Cambridge (Massachusetts). MIT wordt algemeen erkend als een vooraanstaande universiteit op het gebied van natuurwetenschappen en technologie, maar het speelt ook een belangrijke rol op andere gebieden, zoals bestuurskunde, economie, taalkunde, politieke wetenschappen en filosofie. MIT focust zich niet alleen op onderwijs en onderzoek, maar ook op toegepast onderzoek en valorisatie. Daarbij zoeken ze actief naar samenwerking met de overheid en het bedrijfsleven.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 2 juli 2019 11:39
Aan: Boots, mr. M.P. (Michiel); 10.2.e
CC: 10.2.e Suijker, drs. F.W. (Frans);
 10.2.e Sweers,
 drs. P.M. (Michiel)
Onderwerp: RE: Haardvuursessie follow-up
Bijlagen: voorbeelden MJP Haardvuursessie.docx

Allen,

Bijgaand het 2^e A4, met voorbeelden van projecten waarin geïnvesteerd kan worden. Ik zal ervoor zorgen dat Michiel Sweers een aantal kopieën hiervan bij zich heeft, en kan het per mail desgewenst ook nog doorzetten aan Maarten en Regine. 10.2.e kun jij het doorzetten aan de minister?

Vriendelijke groet,
 10.2.

Van: Boots, mr. M.P. (Michiel)
Verzonden: dinsdag 2 juli 2019 11:08
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;
 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>; Sweers, drs. P.M. (Michiel) <10.2.e @minez.nl>
Onderwerp: Re: Haardvuursessie follow-up

Ha 10.2.e

Lukt het om deze 2 A4 zo bij de minister te krijgen - en dan ook met MinFin te delen?
 Zou fijn zijn als dat voor de lunch lukt, dan is de kans ook redelijk dat er voor het overleg nog een blik op wordt geworpen.

11.1

Groet,
 Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 2 jul. 2019 om 08:30 heeft 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

Hi 10.2.e

Memo kunnen we uiteraard aanpassen maar ik stel voor BPO vanmiddag even af te wachten.

11.1

11.1

Er komen vanochtend zsm nog 2 A4 jullie kant op: 1 met succesvolle voorbeelden uit het verleden van gerichte investeringen (uit FES-gelden) en 1 van I&K met concrete programma's rondom sleuteltechnologieën waarmee we op korte termijn kunnen starten. Doel van deze voorbeelden is tijdens het overleg FIN meer duidelijkheid en comfort te geven wat extra investeren in innovatie/sleuteltechnologieën in de praktijk betekent.

Groet,

10.2.e

Verzonden vanuit Mail voor Windows 10

Van: 10.2.e

Verzonden: maandag 1 juli 2019 18:59

Aan: 10.2.e

CC: Boots, mr. M.P. (Michiel); Sweers, drs. P.M. (Michiel); Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten);

Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)

Onderwerp: Haardvuursessie follow-up

Ha 10.2.e

Willen jullie mij laten weten als het tweede A4-tje met de concrete programma's klaar is? Verder graag een sanity check op het memo en de aanleiding en titel aanpassen zodat het kan worden meegegeven aan SEZK en MEZK voor BPO respectievelijk woordvoerders. Lukt dat voor morgen 13:00?

Groet,

10.2.e

Memo kansrijke meerjarenplannen sleuteltechnologieën t.b.v. Haardvuursessie

- In het kader van het Missiegedreven Innovatiebeleid zijn voorstellen voor meerjarenprogramma's (hierna: MJP's) op het terrein van sleuteltechnologieën ingediend. Resultaat is een brede portfolio met 51 uitgewerkte voorstellen om te investeren in kennis en onderzoek op het terrein van sleutel technologieën. Op deze basis is het goed mogelijk om op korte termijn een aantal voorstellen te selecteren waaraan op korte termijn een additionele impuls gegeven kan worden. De programma's zijn op het terrein van quantum, AI, composieten, de halfgeleiderindustrie en nanotechnologie. Hieronder worden de voorbeelden verder uitgewerkt.
- Alle voorbeelden betreffen sleuteltechnologieën waarin Nederland een sterke positie heeft,¹ maar die ook een potentieel grote maatschappelijke en economische impact hebben. AI kan bijvoorbeeld een grote bijdrage aan economische groei leveren en het zal alle terreinen van het dagelijks leven beïnvloeden, van de zorg tot de mobiliteit, van het onderwijs tot onze veiligheid. Quantum computers bieden de mogelijkheid om rekenproblemen op te lossen die buiten de capaciteit van klassieke ICT liggen, b.v. voor nieuwe materialen, chemie, logistieke processen en machine learning. Compositietechnologie levert lichte, sterke en duurzame materialen die bijdragen aan CO2-reductie en circulariteit.

Onderstaande tekst beschrijft een aantal voorbeelden van MJP's:

Het Nationaal Artificiële Intelligentie (AI) Onderzoekscentrum

Het voorstel in het MJP is om krachten te bundelen in een nationaal onderzoekscentrum. Het doel van het nationale onderzoekscentrum is om de Nederlandse AI-kennisbasis te versterken, en Nederland aantrekkelijker te maken voor AI-talent en organisaties met eigenstandige AI-R&D, zodat de toepassing van AI vervolgens breed – door diverse organisaties – kan worden opgepakt. Hierbij wordt het verwerven van één van de Europese onderzoekscentra zoals die momenteel onder bespreking zijn met de Europese Commissie als neven doel gesteld. Het onderzoekscentrum wordt langs vier lijnen ontwikkeld:

- Een onderzoekscentrum, als netwerk van verschillende laboratoria;
- Een groot kennisprogramma, uitgevoerd door de verschillende laboratoria;
- Een valorisatieprogramma voor nationale disseminatie van kennis;
- Een outreach naar verschillende Europese initiatieven.

De Nationale agenda quantumtechnologie

Op dit moment wordt de Nationale Agenda Quantum Technologie uitgewerkt door betrokken partijen waarbij input en draagvlak vanuit heel Nederland wordt gezocht. Naast een breed onderzoeksprogramma, zijn ook een maatschappelijk debat, nationale testbeds, ecosysteem- en marktontwikkeling en een fysiek "house of quantum" onderdeel van de agenda. Ook is een omvattende human capital agenda nodig voor het aantrekken, opleiden en behouden van technisch ondernemend talent voor deze nieuwe industrie. QuTech vormt de nucleus van het nationale quantum-veld. Onder de vlag van Q-campus ontstaat rondom QuTech een kenniscluster waar ook bedrijven, start-ups en andere kennispartijen onderdeel van uitmaken. QuTech draait op wetenschappelijk gebied mee in de top, met omvangrijke investeringen door Intel en Microsoft, onder andere vanwege de in Delft aanwezige kennis.

CITC

Het Chip Integration Technology Centre, kortweg CITC, is een open innovatiecentrum dat zich richt op de ontwikkeling en toepassing van de nieuwe generatie chips (halfgeleiders), inclusief fotonica chips als ook de implementatie van chips in producten. Kenmerkend hiervoor is dat meerdere chips en functies in één verpakking worden geplaatst. Binnen Nederland zijn veel bedrijven en kennisinstellingen actief op het vlak van Advanced Chip Packaging & Chip Integration. Het CITC maakt intensieve samenwerking tussen bedrijven

¹ Elsevier (2018). Kwantitatieve analyse van onderzoek en innovatie in sleuteltechnologieën in Nederland

in de semiconductorsector en kennis- en onderzoeksinstituten mogelijk. Het CITC helpt bedrijven innoveren, door het gat te dichten tussen academische kennis en praktisch toepasbare oplossingen, met een focus op productie(technologie). Tegelijkertijd is het CITC een opleidingscentrum voor nieuw én bestaand talent. Onderwijsinstellingen als de Radboud Universiteit, TU Delft, TU Eindhoven, Universiteit Twente en de Hogeschool Arnhem- Nijmegen (HAN) zijn nauw betrokken.

Composieten

Nederland heeft al een sterke positie in high-tech composietmaterialen, bijvoorbeeld voor lichtgewicht delen van vliegtuigen en sterke en lichte bladen voor windmolens. 53 bedrijven, waaronder veel mkb, en kennisinstellingen hebben in 2019 gezamenlijk een agenda opgesteld voor de volgende stap voorwaarts. Gezamenlijk voeren bedrijven en instellingen als NLR en universiteiten onderzoeksprogramma's uit. Onder meer wordt geïnvesteerd in de opschaling van bedrijven, het toegankelijk maken van R&D-faciliteiten en faciliteiten voor kleine productieseries. Ze komen uit zeer diverse sectoren (de lucht- en ruimtevaart, maritieme sector, automotive sector, energie & offshore, bouw & infrastructuur) maar hebben een focus op composietmaterialen gemeenschappelijk. Daarvoor hebben ze samen de nationale samenwerkingsagenda Composiet opgesteld die de toepassing van composieten verder gaat verbreden, de kosten verder verlagen en de duurzaamheid verder verhogen. Daartoe zijn zes deelprogramma's opgesteld voor onder meer het verder automatiseren en digitaliseren van de productie, het maken van grote structuren met composieten, en het helpen groeien van het MKB (SME scale up). Deze agenda draagt bij aan verduurzaming van de economie door CO2-emissies terug te dringen en uiteenlopende sectoren meer circulair te maken.

Nano4Society

Een hoofdzakelijk nieuw programma dat een selectieve continuering is van het programma NanoNextNL met als focusgebied Quality of Society. Nano4Society is een overkoepelend programma met nanotechnologie als grote toegevoegde waarde voor maatschappij en industrie op het gebied van gezondheid, landbouw, veiligheid, duurzaamheid & energie (klimaat). Als Key-Enabling Technology (KET) zal nano vrijwel nooit rechtstreeks in het eindresultaat zichtbaar zijn maar wel essentieel aanwezig ("*nano-inside*"): zonder nano was er geen oplossing geweest. Ook de risico's van het gebruik van nanotechnologie, in het bijzonder safe by design, en acceptatie zijn onderdeel van dit programma. Nano4society als overkoepeld programma op het gebied van nanotechnologie heeft als belangrijk doel om de cross-over tussen de afzonderlijke programma's te stimuleren. Denk hierbij o.a. aan gemeenschappelijk infrastructuur, aanbieden van cursussen, organiseren van workshops e.d..

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 12 juli 2019 09:16
Aan: Sujker, drs. F.W. (Frans); Boots, mr. M.P. (Michiel); 10.2.e
Onderwerp: FW: Terugkoppeling haardvuurgesprek #2

Urgentie: Hoog

t.i.
 ik ben in contact met collega's en FIN over vervolgacties.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 11 juli 2019 23:05
Aan: Sweers, drs. P.M. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl>; Vijselaar, F.W. (Focco) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Terugkoppeling haardvuurgesprek #2
Urgentie: Hoog

Collega's,

Gisteren vond het tweede haardvuurgesprek plaats. Hieronder een korte weergave van het gesprek, met ook de follow-up.
 [voel je vrij om door te sturen als ik iemand ben vergeten]

In essentie:

10.2.g

- Voor volgende week is al een vervolgoverleg gepland op mdw-niveau om het huiswerk op te pakken
- Het gesprek wordt in augustus vervolgd, in de week nadat alle 3 terug zijn. Dat lijkt pas eind augustus te worden, wat ongelukkig is ivm de augustusbesluitvorming die dan al klaar is. **Aandachtspunt om nog te bespreken met AEP en BBR!**

10.2.g

10.2.g

26/8 11⁰⁰
29/8 17¹⁵

11.1

TER ADVISERING

11.1

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur
10.2.e
T 07010.2.e
10.2.e @minezk.nl

Datum
14 augustus 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19200539

Bhm: 19204566

nota

Vervolg haardvuursessies innovatie

11.1

Kopie aan
10.2.e

Parafenroute

AEP Plv. directeur
Frans Suijker

I&K, Directeur
Michiel Sweers

FEZ, Directeur
Regine Doornbos

Bijlage(n)
1

BBR
10.2.e

Aanleiding

Op 29 augustus 2019 staat een vervolgspraak gepland met MFIN over investeringen in innovatie ('haardvuursessie'). Op 26 augustus is er een voorbespreking.

Zoals besproken tijdens het overleg met MFIN op 10 juli jl. is een aangepaste two-pager opgesteld. Deze two-pager moet kunnen worden benut om breder politiek draagvlak te creëren voor intensiveringen op het gebied van innovatie. Een conceptversie van de two-pager wordt aan u en MFIN voorgelegd.

Advies

U kunt instemmen met bijgevoegde two-pager. Indien gewenst kunt u aangeven op welke punten u aanpassingen in de two-pager wilt zien, zodat deze nog verwerkt kunnen worden voorafgaand aan de nieuwe 'haardvuursessie' op 29 augustus.

Kernpunten

- Er is getracht het nieuwe overleg zo snel mogelijk na de vakanties in te plannen. Het overleg vindt plaats daags voor de MR waarin de augustusbesluitvorming voorligt en vlak na de Begrotingsraad van EZK op 29 augustus. Derhalve zijn de mogelijkheden beperkt om een intensivering voor sleuteltechnologieën te realiseren voor de begroting van 2020.
- U ontvangt voor het overleg van 29 augustus nog een separate voorbereiding. Hieronder zijn reeds twee punten opgenomen die in de recente contacten met ambtelijk FIN aan de orde zijn geweest. Naar verwachting zullen deze zaken aan de orde komen tijdens het gesprek op 29 augustus. De uitwerking van en argumentatie bij de onderstaande twee punten zullen worden meegenomen in de nota voor de voorbereiding van de haardvuursessie.
 - A. In de bijgevoegde two-pager wordt gepleit voor het opzetten van een nieuw Innovatiefonds met een initiële omvang van 2 miljard. Een dergelijk

Ontvangen BBR

begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan. Hiermee kunnen we een belangrijke stap zetten om de publieke investeringen in sleuteltechnologieën meer in lijn te brengen met referentielanden.

Ambtelijk FIN ziet weinig politiek draagvlak voor een dergelijke vergaande beleids optie en wil de prioriteit in de two-pager leggen op de mogelijke korte termijn intensivering van 90 miljoen/jaar. Een innovatiefonds is naar de mening van FIN bovendien geen onderwerp van gesprek geweest tijdens de eerdere haardvuursessies. FIN is inhoudelijk ook geen voorstander van een dergelijk fonds, o.a. omdat men bezorgd is dat een omvangrijk fonds tot ondoelmatige uitgaven zal leiden, vanwege druk om substantiële middelen die "op de plank liggen" zo snel mogelijk te besteden. Bovendien wordt bij een begrotingsfonds een deel van de middelen op de rijksbegroting apart gezet, wat een integrale afweging van alle inkomsten en uitgaven kan bemoeilijken.

11.1

- B. Tijdens het overleg op 10 juli is gesproken over een bijdrage vanuit de EZK-begroting aan de mogelijke intensivering van € 90 miljoen/jaar voor sleuteltechnologieën. Ambtelijk FIN ziet een bijdrage vanuit EZK als voorwaarde voor draagvlak voor een eventuele intensivering. Inmiddels is duidelijk dat er substantiële incidentele tekorten zijn op de EZK-begroting, m.n. vanwege hogere kosten voor de ETS-compensatie en tekorten bij ACM vanwege lagere boete-opbrengsten. In de nota over de EZK-begroting bent u daarover uitgebreider geïnformeerd. De IRF is daarom van mening dat eventuele meevallers op de EZK-begroting volledig moeten worden ingezet om deze tekorten te dekken.

Dit betekent dat de overgebleven opties voor een bijdrage vanuit de EZK-begroting beperkt zijn: het gaat dan om inzet van middelen uit de WBSO (wat een kadercorrectie zou vereisen) of een herprioritering richting sleuteltechnologieën binnen bestaande budgetten. In dit kader wordt in beeld gebracht hoe de middelen die nu worden ingezet binnen het missiegedreven innovatiebeleid ten goede kunnen komen aan investeringen in sleuteltechnologieën.

Toelichting

- In de two-pager wordt directer aangesloten bij de argumentatie uit de 'groeiagenda' ten opzichte van de versie die voorlag tijdens het overleg op 10 juli jl..
- *Samenvatting van de two-pager - Investeren voor de Toekomst*
 - Het verhogen van de structurele economische groei is noodzakelijk. Er zijn veel belangrijke wensen voor de toekomst, bijvoorbeeld ten aanzien van beter onderwijs, kwalitatief hoogwaardige ouderenzorg en de aanpak van het klimaatprobleem. Daarnaast willen burgers daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat.
 - Onderzoek en innovatie zijn belangrijke pijlers om onze economische groei te verhogen. En ze zijn van groot belang voor het oplossen van de diverse maatschappelijke uitdagingen variërend van goede en betaalbare zorg, het oplossen van het klimaatprobleem, tot veiliger en gezonder voedsel en een veilige samenleving.

- Vanwege de oplopende geopolitieke spanningen en toenemende internationale concurrentie zijn onderzoek en innovatie ook belangrijk om eenzijdige afhankelijkheid op het gebied van cruciale technologieën te voorkomen.
- De R&D-uitgaven in Nederland zijn internationaal vergeleken relatief laag. We blijven achter bij de ambitie van het kabinet om 2,5% van het bbp aan R&D te besteden. Om die reden pleiten internationale organisaties (EC, OESO, IMF) al jaren voor een verhoging van de publieke en private R&D-uitgaven in Nederland. In vergelijking met andere landen blijven vooral de directe overheidsuitgaven geoormerkt voor sleuteltechnologieën in Nederland achter.
- Het innovatiebeleid maakt met het Missie gedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid een beweging door naar meer specifieke ondersteuning gericht op maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. De missies die centraal staan, zijn relevant voor het beleid van vrijwel alle ministeries. Het huidige beleid kent nog wel een sterk bottom-up karakter: de overheid geeft via missies wel richting, maar stuurt niet aan de voorkant via geoormerkte investeringen.
- Onze ambitie is om één van de meest innovatieve kenniseconomieën in de wereld te blijven. In de *Global Innovation Index* is Nederland recent ingehaald door Zweden en de VS (Nederland staat nu op positie 4). Daarom is het van belang dat Nederland gericht extra investeert in onderzoek en innovatie op het vlak van sleuteltechnologieën.
- Het idee is om tot een Innovatiefonds te komen van € 2 miljard. Vanuit een dergelijk fonds kunnen naar verwachting voor een periode van 5-10 jaar meerjarige publiek-private programma's voor sleuteltechnologieën worden gefinancierd. Een dergelijk begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan.
- Het opzetten van een dergelijk fonds zal enkele jaren in beslag nemen. Om ook binnen de huidige kabinetsperiode nog een stap extra te zetten is op korte termijn een intensivering van € 100 miljoen per jaar wenselijk. Bij VJN is al € 10 miljoen vrijgemaakt, waardoor het resterende benodigde bedrag € 90 miljoen per jaar is.

TER ADVISERING

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur
10.2.e
T 07010.2.e
10.2.e@minezk.nl

Datum
14 augustus 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19200539

Bhm: 19204566

Kopie aan
10.2.e

Bijlage(n)
1

nota

Vervolg haardvuursessies innovatie

Parafenroute

AEP Plv. directeur
Frans Suijker

I&K, Directeur
Michiel Sweers

FEZ, Directeur
Regine Doornbos

BBR
10.2.e

11.1

Aanleiding

Op 29 augustus 2019 staat een vervolgspraak gepland met MFIN over investeringen in innovatie ('haardvuursessie'). Op 26 augustus is er een voorbespreking.

Zoals besproken tijdens het overleg met MFIN op 10 juli jl. is een aangepaste two-pager opgesteld. Deze two-pager moet kunnen worden benut om breder politiek draagvlak te creëren voor intensiveringen op het gebied van innovatie. Een conceptversie van de two-pager wordt aan u en MFIN voorgelegd.

Advies

U kunt instemmen met bijgevoegde two-pager. Indien gewenst kunt u aangeven op welke punten u aanpassingen in de two-pager wilt zien, zodat deze nog verwerkt kunnen worden voorafgaand aan de nieuwe 'haardvuursessie' op 29 augustus.

Kernpunten

- Er is getracht het nieuwe overleg zo snel mogelijk na de vakanties in te plannen. Het overleg vindt plaats daags voor de MR waarin de augustusbesluitvorming voorligt en vlak na de Begrotingsraad van EZK op 29 augustus. Derhalve zijn de mogelijkheden beperkt om een intensivering voor sleuteltechnologieën te realiseren voor de begroting van 2020.
- U ontvangt voor het overleg van 29 augustus nog een separate voorbereiding. Hieronder zijn reeds twee punten opgenomen die in de recente contacten met ambtelijk FIN aan de orde zijn geweest. Naar verwachting zullen deze zaken aan de orde komen tijdens het gesprek op 29 augustus. De uitwerking van en argumentatie bij de onderstaande twee punten zullen worden meegenomen in de nota voor de voorbereiding van de haardvuursessie.
 - A. In de bijgevoegde two-pager wordt gepleit voor het opzetten van een nieuw Innovatiefonds met een initiële omvang van 2 miljard. Een dergelijk

Ontvangen BBR

begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan. Hiermee kunnen we een belangrijke stap zetten om de publieke investeringen in sleuteltechnologieën meer in lijn te brengen met referentielanden. Ambtelijk FIN ziet weinig politiek draagvlak voor een dergelijke vergaande beleids optie en wil de prioriteit in de two-pager leggen op de mogelijke korte termijn intensivering van 90 miljoen/jaar. Een innovatiefonds is naar de mening van FIN bovendien geen onderwerp van gesprek geweest tijdens de eerdere haardvuursessies. FIN is inhoudelijk ook geen voorstander van een dergelijk fonds, o.a. omdat men bezorgd is dat een omvangrijk fonds tot ondoelmatige uitgaven zal leiden, vanwege druk om substantiële middelen die "op de plank liggen" zo snel mogelijk te besteden. Bovendien wordt bij een begrotingsfonds een deel van de middelen op de rijksbegroting apart gezet, wat een integrale afweging van alle inkomsten en uitgaven kan bemoeilijken.

- B. Tijdens het overleg op 10 juli is gesproken over een bijdrage vanuit de EZK-begroting aan de mogelijke intensivering van € 90 miljoen/jaar voor sleuteltechnologieën. Ambtelijk FIN ziet een bijdrage vanuit EZK als voorwaarde voor draagvlak voor een eventuele intensivering. Inmiddels is duidelijk dat er substantiële incidentele tekorten zijn op de EZK-begroting, m.n. vanwege hogere kosten voor de ETS-compensatie en tekorten bij ACM vanwege lagere boete-opbrengsten. In de nota over de EZK-begroting bent u daarover uitgebreider geïnformeerd. De IRF is daarom van mening dat eventuele meevallers op de EZK-begroting volledig moeten worden ingezet om deze tekorten te dekken.
- Dit betekent dat de overgebleven opties voor een bijdrage vanuit de EZK-begroting beperkt zijn: het gaat dan om inzet van middelen uit de WBS11.1 (wat een kadercorrectie zou vereisen) of een herprioritering richting sleuteltechnologieën binnen bestaande budgetten. In dit kader wordt in beeld gebracht hoe de middelen die nu worden ingezet binnen het missiegedreven innovatiebeleid ten goede kunnen komen aan investeringen in sleuteltechnologieën.

Toelichting

- In de two-pager wordt directer aangesloten bij de argumentatie uit de 'groeiagenda' ten opzichte van de versie die voorlag tijdens het overleg op 10 juli jl..
- *Samenvatting van de two-pager - Investeren voor de Toekomst*
 - o Het verhogen van de structurele economische groei is noodzakelijk. Er zijn veel belangrijke wensen voor de toekomst, bijvoorbeeld ten aanzien van beter onderwijs, kwalitatief hoogwaardige ouderenzorg en de aanpak van het klimaatprobleem. Daarnaast willen burgers daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat.
 - o Onderzoek en innovatie zijn belangrijke pijlers om onze economische groei te verhogen. En ze zijn van groot belang voor het oplossen van de diverse maatschappelijke uitdagingen variërend van goede en betaalbare zorg, het oplossen van het klimaatprobleem, tot veiliger en gezonder voedsel en een veilige samenleving.

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Kenmerk
CE-AEP / 19200539

- o Vanwege de oplopende geopolitieke spanningen en toenemende internationale concurrentie zijn onderzoek en innovatie ook belangrijk om eenzijdige afhankelijkheid op het gebied van cruciale technologieën te voorkomen.
- o De R&D-uitgaven in Nederland zijn internationaal vergeleken relatief laag. We blijven achter bij de ambitie van het kabinet om 2,5% van het bbp aan R&D te besteden. Om die reden pleiten internationale organisaties (EC, OESO, IMF) al jaren voor een verhoging van de publieke en private R&D-uitgaven in Nederland. In vergelijking met andere landen blijven vooral de directe overheidsuitgaven geoormerkt voor sleuteltechnologieën in Nederland achter.
- o Het innovatiebeleid maakt met het Missie gedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid een beweging door naar meer specifieke ondersteuning gericht op maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. De missies die centraal staan, zijn relevant voor het beleid van vrijwel alle ministeries. Het huidige beleid kent nog wel een sterk bottom-up karakter: de overheid geeft via missies wel richting, maar stuurt niet aan de voorkant via geoormerkte investeringen.
- o Onze ambitie is om één van de meest Innovatieve kenniseconomieën in de wereld te blijven. In de *Global Innovation Index* is Nederland recent ingehaald door Zweden en de VS (Nederland staat nu op positie 4). Daarom is het van belang dat Nederland gericht extra investeert in onderzoek en innovatie op het vlak van sleuteltechnologieën.
- o Het idee is om tot een Innovatiefonds te komen van € 2 miljard. Vanuit een dergelijk fonds kunnen naar verwachting voor een periode van 5-10 jaar meerjarige publiek-private programma's voor sleuteltechnologieën worden gefinancierd. Een dergelijk begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan.
- o Het opzetten van een dergelijk fonds zal enkele jaren in beslag nemen. Om ook binnen de huidige kabinetsperiode nog een stap extra te zetten is op korte termijn een intensivering van € 100 miljoen per jaar wenselijk. Bij VJN is al € 10 miljoen vrijgemaakt, waardoor het resterende benodigde bedrag € 90 miljoen per jaar is.

Investeren voor de toekomst

Verstevigen van ons verdienvermogen

- **Het verhogen van onze structurele economische groei is noodzakelijk.** Er zijn veel belangrijke wensen voor de toekomst, bijvoorbeeld ten aanzien van beter onderwijs, kwalitatief hoogwaardige ouderenzorg en de aanpak van het klimaatprobleem. Alleen al de stijging van de zorgkosten en AOW-uitgaven vraagt om een economische groei van 0,7% per jaar als we het beschikbaar inkomen per persoon gelijk willen houden.¹ En dat is niet genoeg: mensen willen juist **daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat.**
- **Onderzoek en innovatie zijn belangrijke pijlers om onze economische groei te verhogen.** Waar de groei van de Nederlandse economie in de afgelopen decennia voor een belangrijk deel werd bepaald door een groter arbeidsaanbod, moet de groei in de komende jaren vooral komen uit de stijging van de arbeidsproductiviteit. Een hogere loonstijging is ook afhankelijk van een sterkere stijging van de arbeidsproductiviteit.²
- **Onderzoek en innovatie zijn ook van belang voor het oplossen van de diverse maatschappelijke uitdagingen, variërend van goede en betaalbare zorg, het oplossen van het klimaatprobleem, tot veiliger en gezonder voedsel en een veilige samenleving.** Met het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid heeft dit kabinet de relatie versterkt tussen economische kansen en maatschappelijke uitdagingen. Tussen de genomineerden voor de verkiezing van de nieuwe Nationale Iconen zitten bijvoorbeeld partijen die actief zijn op het gebied van volksgezondheid, circulaire economie, duurzame mobiliteit en een duurzame waterhuishouding.³
- Internationaal wordt fors geïnvesteerd in nieuwe sleuteltechnologieën. Die technologieën hebben veel invloed op de wereld en het leven van morgen. **Vanwege de oplopende geopolitieke spanningen en toenemende internationale concurrentie zijn onderzoek en innovatie ook belangrijk om eenzijdige afhankelijkheid op het gebied van cruciale technologieën te voorkomen.** Europa en Nederland lopen momenteel achter bij de VS en Azië als het gaat om investeringen in nieuwe technologische ontwikkelingen zoals AI en Europese spelers ontbreken bij de grootste techbedrijven.

Huidige innovatiebeleid: bottom-up aanpak met focus op maatschappelijke uitdagingen

- Investeringen in R&D worden door de overheid gestimuleerd omdat de totale maatschappelijke opbrengst van investeringen in R&D hoger is dan de opbrengst van de partij die de investering doet (door kennispillers). Bovendien zijn de opbrengsten erg onzeker, wat financiering moeilijker maakt. Hierdoor wordt er zonder overheidsbeleid te weinig geïnvesteerd in R&D.⁴
- **De overheid stimuleert in het huidige beleid generiek alle bedrijven om te investeren in R&D,** bijvoorbeeld via de WBSO en door middel van bescherming van intellectueel eigendom (patenten). De gedachte hierachter is dat bedrijven zelf het beste in staat zijn om in te schatten waar de grootste kansen liggen.
- Met het **Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid,** ingezet door dit kabinet, geeft de overheid daarnaast richting aan R&D die tot stand komt in publiek-private samenwerking en gericht is op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en/of de ontwikkeling van sleuteltechnologieën. Investeringen in innovatie gericht op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen komen niet altijd vanzelf tot stand, bijvoorbeeld omdat er nog geen markt voor is. De missies die centraal staan in deze aanpak zijn opgesteld onder leiding van departementen, in nauw overleg met het bedrijfsleven en kennisinstellingen (de internationaal onderscheidende samenwerking in de 'gouden driehoek'). Daarmee zijn ze relevant voor het beleid van vrijwel alle ministeries en gaan economische kansen en maatschappelijke uitdagingen hand in hand.

¹ De structurele economische groei wordt voor Nederland op dit moment geraamd op 1,2% per jaar.

² Verontrustend is dat volgens de Juniraming van het CPB de arbeidsproductiviteit in 2019 zelfs daalt.

³ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/Innovatief-ondernemen/nationale-iconen>

⁴ In totaal investeerde de overheid zelf in 2018 circa 5,6 miljard euro in R&D (voorlopige schatting), waarvan 3,9 miljard via de begroting van OCW en 0,9 miljard via de begroting van EZK. Daarnaast bedraagt de fiscale stimulering van R&D circa 1,4 miljard per jaar, voornamelijk via de WBSO. <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/geld/wat-geeft-nederland-uit-aan-rd/overheidsfinanciering-van-rd>

- **Dit beleid komt bottom-up tot stand; het initiatief voor het doen van voorstellen voor publiek-private onderzoeksprogramma's ligt bij marktpartijen.** Wanneer die initiatieven bijdragen aan de missies of sleuteltechnologieën ondersteunt de overheid deze. De overheid geeft dus wel richting door missies en sleuteltechnologieën centraal te stellen, maar stuurt niet door het aanwijzen van specifieke investeringen of technologieën.

Een stap extra is nodig

Onze ambitie is om één van de meest innovatieve kenniseconomieën in de wereld te blijven. Alleen op die manier kunnen we de toekomstige welvaart in Nederland borgen. De grote maatschappelijke uitdagingen, groeiende internationale concurrentie en veranderende geopolitieke omstandigheden vragen om scherpere keuzes. Daarom is het van belang dat Nederland gericht extra investeert in onderzoek en innovatie op het vlak van sleuteltechnologieën.

- **Het huidige beleid leidt tot goede resultaten: met relatief weinig middelen doet Nederland het goed in internationale innovatie-ranglijsten.** We profiteren hierbij onder andere van investeringen uit het verleden in onderzoek en innovatie, bijvoorbeeld op het terrein van nanotechnologie, biotechnologie en slimme materialen.
- De R&D-uitgaven in Nederland zijn internationaal vergeleken relatief laag. **We blijven achter bij de ambitie van het kabinet om 2,5% van het bbp aan R&D te besteden, dit is nu slechts 1,99%.⁵** Ter vergelijking: in Duitsland en Denemarken liggen de R&D-bestedingen boven de 3% van het bbp. Om die reden pleiten internationale organisaties (EC, OESO, IMF) al jaren voor een verhoging van de publieke en private R&D-uitgaven in Nederland.
- **In vergelijking met andere landen blijven vooral de overheidsuitgaven geormerkt voor sleuteltechnologieën achter,** terwijl de kwaliteit van ons onderzoek in sleuteltechnologieën hoog is. Nederland kan de goede kennispositie gebruiken om topposities op een aantal terreinen op te bouwen of te verstevigen. Sleuteltechnologieën kunnen leiden tot baanbrekende innovaties en een belangrijke bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Recent onderzoek in opdracht van EZK laat zien dat Nederland ongeveer € 650 miljoen per jaar extra zou moeten investeren in sleuteltechnologieën, willen we de achterstand op referentielanden inlopen.^{6,7}
- We moeten dan ook **voorkomen dat Nederland in de komende jaren voorbij wordt gestreefd** door andere landen die meer investeren in innovatie en onderzoek. In de *Global Innovation Index* is Nederland recent ingehaald door Zweden en de VS (Nederland staat nu op positie 4).
- We zoeken daarbij nadrukkelijk naar **versterkte samenwerking in Europa.** Om de concurrentiekracht te versterken zal de EU steviger inzetten op specifieke technologieën en waardeketens. Veel EU-programma's hebben als eis dat er cofinanciering vanuit de lidstaat wordt verleend. Willen we daar als Nederland dus aan mee kunnen doen, dan zijn gerichte innovatiemiddelen nodig die kunnen worden ingezet voor cofinanciering.⁸

Extra middelen voor sleuteltechnologieën

- **Het is wenselijk om extra middelen vrij te maken voor investeringen in innovatie die gericht kunnen worden ingezet voor het stimuleren van een aantal sleuteltechnologieën.** We kiezen voor technologieën die de grootste bijdrage leveren aan de economie van Nederland en het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Samen met wetenschap en bedrijven zal de overheid kansrijke meerjarige programma's rondom bepaalde sleuteltechnologieën versterken. Op die manier creëren we focus en massa.
- Binnen het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid is aan bedrijven en kennisinstellingen gevraagd om voorstellen te doen voor investeringen in sleuteltechnologieën

⁵ Bij gelijkblijvende verhouding tussen publieke en private investeringen vraagt het bereiken van de 2,5%-doelstelling in de nabije toekomst jaarlijks extra publieke investeringen van €1,3 mld (bovenop de intensiveringen van het Regeerakkoord) en extra private investeringen van €3,8 mld. https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2019-04/TWIN%202017-2023_Def_0.pdf

⁶ Technopolis (2019) https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2019Z11691&dld=2019D24091

⁷ Dit sluit aan bij het recente pleidooi van de Taskforce AI voor extra publieke investeringen in AI.

⁸ Dit sluit aan bij het pleidooi van de minister van Financiën in de Humboldt-rede.

in publiek-private samenwerkingsverbanden. De animo is enorm: in totaal zijn voorstellen ingediend die optellen tot meer dan € 4 miljard aan investeringen (publiek en privaats gecombineerd) met een substantiële private bijdrage. Het gaat daarbij om voorstellen voor concrete programma's voor sleuteltechnologieën zoals AI, quantum en nanotechnologie. En het betreft zowel voorstellen voor fundamenteel als meer toepassingsgericht onderzoek. Nog niet al deze programma's zijn startklaar, maar het is wel duidelijk dat er genoeg voorstellen van voldoende kwaliteit zijn. Een bijdrage vanuit de overheid is nodig om de programma's van de grond te krijgen.

Voorgestelde inzet

- Het idee is om tot een **Innovatiefonds** (begrotingsfonds) te komen van **€ 2 miljard** (publieke middelen). Vanuit een fonds met deze omvang kunnen naar verwachting voor een periode van 5-10 jaar meerjarige publiek-private programma's voor sleuteltechnologieën worden gefinancierd, zoals op het terrein AI, quantum en nanotechnologie. Op basis van de eerste inventarisatie in het huidige Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid is het aannemelijk dat op middellange termijn € 200 tot 400 miljoen per jaar benodigd is voor het ondersteunen van dergelijke kwalitatief hoogwaardige programma's. Een dergelijk bedrag kan dus doelmatig worden ingezet. Hiermee kunnen we een belangrijke stap zetten om de publieke investeringen in sleuteltechnologieën meer in lijn te brengen met referentielanden.
- Een begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan: maatwerk is vereist. Hierbij zijn heldere doelen, goede monitor- en effectmeting en periodieke evaluaties van groot belang. Een dergelijk innovatiefonds moet de mogelijkheid bieden om gerichte ondersteuning te bieden voor investeringen in sleuteltechnologieën die niet hoeven te revolven, zoals via subsidie. Een bijdrage vanuit de private sector - naar verwachting gemiddeld circa 40% van het geïnvesteerde publieke bedrag - is daarbij een belangrijke voorwaarde en indicator van het belang voor de Nederlandse economie.
- In dit kader kan een programmaraad of regiegroep worden ingesteld die advies geeft op basis van objectieve criteria. Op basis van dit advies kan het kabinet bepalen in welke mate op welke sleuteltechnologieën wordt ingezet.
- Het opzetten van een dergelijk fonds zal enkele jaren in beslag nemen. **Om ook binnen de huidige kabinetsperiode nog een stap extra te zetten is op korte termijn een intensivering van € 100 miljoen per jaar wenselijk.** Deze middelen kunnen worden besteed via de reguliere begroting en kunnen op korte termijn worden ingezet voor startklare programma's. Dit bedrag past bij een ambitie om 10 extra PPS-programma's op sleuteltechnologieën te ondersteunen.¹⁰ Bij VJN is al € 10 miljoen vrijgemaakt, waardoor het resterende benodigde bedrag € 90 miljoen per jaar is. [PM bijdrage vanuit EZK-begroting mogelijk door herprioritering richting sleuteltechnologieën?]

Alternatieven

- Een alternatieve beleidsoptie is om het innovatiebeleid bottom-up te versterken. Het beleid kent dan relatief weinig sturing. Hierbij past bijvoorbeeld een intensivering van de WBSO. Op dit moment lijkt dit minder effectief dan gerichte investeringen in sleuteltechnologieën, omdat minder focus kan worden gecreëerd op terreinen waar Nederland sterk in is.
- Een ander alternatief zou zijn dat de overheid zelf bepaalt op welke technologieën en welke projecten extra moet worden ingezet, en daarbij het private commitment niet leidend zou laten zijn (het Aziatische model). Dit maximaliseert de strategische sturingsmogelijkheden, maar heeft een groot risico dat de overheid verkeerde keuzes maakt. Bovendien maakt de overheid onder dit alternatief geen gebruik van private co-financiers, waardoor de publieke investeringen veel groter moeten zijn om dezelfde impact te bereiken.

⁹ Daarmee vormt het een aanvulling op het financieringsinstrumentarium van Invest-NL.

¹⁰ Gemiddelde publieke investering van € 10 miljoen per jaar.

26-8-2019

TER INFORMATIE

11.1 [Redacted]

Aan de Minister
Cc: de Staatssecretaris

Chief Economist
Directie Algemene Economische Politiek

Auteur
10.2.e [Redacted]
T 070 10.2.e [Redacted]
10.2.e @minezk.nl

Datum
20 augustus 2019

Kenmerk
CE-AEP / 19207026

Bhm: 19207740

Kopie aan
10.2.e [Redacted]

Bijlage(n)

nota

Sovereign Wealth Fund

Parafenroute
Chief Economist
Michiel Boots

BBR
10.2.e [Redacted]

Aanleiding

U heeft gevraagd om meer informatie over de overwegingen bij het door MFIN geopperde idee van een Sovereign Wealth Fund (SWF).

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

- MFIN heeft in overweging dat Nederland een Sovereign Wealth Fund (SWF) zou kunnen opzetten. 10.2.g [Redacted] en FIN is voornemens dit in de Miljoenennota op te nemen als nader uit te werken idee. Ambtelijk FIN is geen voorstander van een dergelijk SWF en heeft MFIN hier meermaals negatief over geadviseerd.
- MFIN ziet een SWF voor zich waarvan het jaarlijkse rendement aangewend zou kunnen worden voor investeringen in onderzoek en innovatie. MFIN maakt in dit kader de vergelijking tussen het rendement dat ABP maakt op zijn beleggingen (gemiddeld 7%, maar met grote fluctuaties jaar-op-jaar), en de Staat die op dit moment met een negatieve rente kan lenen.
- Er lijken op dit moment geen inhoudelijke gronden te zijn om een SWF op te zetten in Nederland. Om de productiviteitsgroei te stimuleren is het een aantrekkelijker alternatief om direct in een Innovatiefonds te investeren.
- Deze nota bevat; (a) een overzicht van de overwegingen bij een SWF; (b) een korte weergave van landen die een SWF bezitten dat niet gevoed wordt door inkomsten uit fossiele brandstoffen of overschotten uit buitenlandse reserves; (c) meer informatie over de SWF's van Singapore.

Ontvangen BBR

A. Overwegingen bij een SWF

Algemeen

- Een staatsvermogensfonds (Sovereign Wealth Fund) is gericht op vermogensopbouw door te beleggen in een brede beleggingsportefeuille, zowel qua type beleggingen als qua geografische spreiding. Het doel van het fonds is dus niet om specifieke marktfalens aan te pakken en het heeft geen impact op de productiviteitsgroei in Nederland. Het beleggen in een brede beleggingsportefeuille kan in de Nederlandse context dan ook niet gezien worden als een publieke taak.
- Andere landen die een groot SWF hebben, doen dit of vanwege spreiding van inkomsten uit fossiele brandstoffen over de tijd en behoud van vermogen (Noorwegen, Saudi-Arabië) of om overschotten aan buitenlandse valuta met een goed rendement te beleggen (Singapore, China).
- Dat de nominale rente waartegen de Staat kan lenen op dit moment negatief is, betekent niet per definitie dat het op dit moment financieel aantrekkelijker is om een SWF te starten dan in het verleden. De Nederlandse overheid leent namelijk altijd tegen een lagere rente dan marktpartijen; er is sprake van een risk premium tussen kapitaallasten voor overheden en marktpartijen vanwege het verschil in risicoprofiel. Er zijn geen aanwijzingen dat deze risk premium in de laatste jaren gestegen is (bijvoorbeeld als gevolg van het ruime monetair beleid) waardoor het opzetten van het SWF rendabeler zou zijn geworden. Sterker nog: deze risk premium was ten tijde van de financiële crisis van 2008-2013 waarschijnlijk hoger dan nu.

Liquiditeit staatsschuld

- Een steeds verder dalende staatsschuld kan wel een reden zijn om een SWF op te zetten. Dit stelt een overheid namelijk in staat om de netto-schuld te verlagen, terwijl er voldoende overheidsschuld verhandeld wordt op de financiële markten. De markt voor overheidsschuld blijft daardoor voldoende liquide. Voldoende overheidsschuld is van belang voor een goed functionerend financieel stelsel en om de financieringsbehoeften van de overheid flexibel genoeg te kunnen invullen. Zo heeft de Noorse overheid nog altijd een staatsschuld van circa 36% BBP, terwijl het SWF enkele malen groter is.
- De Nederlandse staatsschuld lijkt in principe nog voldoende omvangrijk om de liquiditeit te borgen. Er zijn wel (onbevestigde) signalen dat het Agentschap zich zorgen maakt over de liquiditeit van de staatsschuld, bijvoorbeeld bij langere looptijden. Dit komt doordat de overheid steeds minder vraag naar financiering uitzet in de markt bij de huidige begrotingsoverschotten en dalende schuld. Relevante vervolgvragen zijn wel of dit niet een tijdelijk probleem is (wat weer wordt opgelost als de Staat weer begrotingstekorten heeft) en of het niet mogelijk zou zijn de termijnstructuur van de staatsschuld anders in te richten. Dit lijkt voornamelijk in ieder geval een magere onderbouwing voor de vergaande stap naar een SWF.

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Kenmerk
CE-AEP / 19207026

Rendement SWF

- Hierbij dient ook te worden aangetekend dat de overheid naar verwachting een lager rendement zal maken dan het langjarig rendement van het ABP. Dit heeft verschillende oorzaken: (i) het portfolio waarin geïnvesteerd mag worden zal naar verwachting door de politiek beperkt worden; (ii) indien er geld wordt onttrokken uit het fonds is geen sprake van rente op rente; (iii) het geld moet langjarig (20-jaars) op de kapitaalmarkt worden aangetrokken en de rente daarop is hoger; (iv) er zijn waarschijnlijk relatief hogere beheerskosten door de kleinere omvang van het fonds.
- Het daadwerkelijke rendement binnen het SWF hangt af van het startmoment en de gekozen beleggingsmix (obligaties, aandelen en overige beleggingen). Rendementen op de financiële markten zijn zeer volatiel; dit kan betekenen dat het SWF in de eerste jaren (zeer) tegenvallende resultaten boekt wat zowel in politiek als in financieel opzicht tot problemen kan leiden voor het SWF.

B. Landen met omvangrijke overheidsfondsen – niet gevoed door inkomsten uit fossiele brandstoffen of overschotten aan buitenlandse reserves¹

NB: Vrijwel alle Europese landen hebben een investeringsinstelling zoals Invest-NL. Hoewel sommige van deze instellingen in overzichten soms worden gekwalificeerd als SWF, hebben zij eerder de kenmerken van een pensioenfonds of investeringsfonds zoals Invest-NL. Zie hieronder een aantal van de meest relevante voorbeelden.

- *Ierland*
Het Ireland Strategic Investment Fund (ISIF), kan gezien worden als de Ierse tegenhanger van Invest-NL, gecombineerd met functies van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROMs). Het fonds richt zich op het ondersteunen van de economie en werkgelegenheid in Ierland, en wil tegelijkertijd een commercieel rendement maken. Het fonds heeft circa € 8 miljard onder beheer. Het fonds belegt niet in een geografisch gediversifieerd portfolio; investeringen richten zich op de Ierse economie. ✓
- *Frankrijk*
BPIfrance kan gezien worden als de Franse tegenhanger van Invest-NL, gecombineerd met functies van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROMs). In totaal had het in 2018 zo'n € 30 miljard aan equity-investeringen in beheer en € 35 miljard aan leningen uitstaan. BPIfrance belegt niet in een geografisch gediversifieerd portfolio; investeringen richten zich op de Franse economie. ✓

¹ Voor een overzicht van landen met een SWF zie o.a. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_sovereign_wealth_funds

Chief Economist
Directie Algemene Economische
Politiek

Kenmerk
CE-AEP / 19207026

- **Australië**
Het Future Fund heeft als doel om de toekomstige pensioenverplichtingen van de Australische overheid te dekken. Het kan dan ook gezien worden als een tegenhanger van het ABP in Nederland. In totaal had het fonds in 2018 circa € 89 miljard aan vermogen (\$146 miljard) onder beheer. ✓

C. De SWF's van Singapore

- **GIC (Government Investment Company)**
GIC is een SWF opgezet door de overheid van Singapore dat de buitenlandse valutareserves beheert. Het doel van GIC is het behouden en verbeteren van de internationale koopkracht van deze reserves en daarbij een goed lange termijn rendement te behalen. GIC bezit een gediversifieerd beleggingsportefolio met een geschatte waarde van 400 miljard euro, oftewel 140% van het BBP. Het rendement komt ten bate aan de begroting van Singapore. ✓

- **Temasek Holdings**
Het andere SWF van Singapore is een investeringsmaatschappij genaamd Temasek. Temasek beheert een portefeuille deelnemingen (van minderheidsbelang tot 100%) in Singaporese (ongeveer een kwart) en buitenlandse bedrijven ter waarde van zo'n 200 miljard euro (70% BBP). Het richt zich op het behalen van een 'goed' rendement op de lange termijn. De Singaporese overheid heeft hier geen beslissingsbevoegdheid in. 11.1

11.1

Investeren voor de toekomst

Verstevigen van ons verdienvermogen

- **Het verhogen van onze structurele economische groei is noodzakelijk.** Er zijn **veel belangrijke wensen voor de toekomst**, bijvoorbeeld ten aanzien van beter onderwijs, kwalitatief hoogwaardige ouderenzorg en de aanpak van het klimaatprobleem. Alleen al de stijging van de zorgkosten en AOW-uitgaven vraagt om een economische groei van 0,7% per jaar als we het beschikbaar inkomen per persoon gelijk willen houden.¹ En dat is niet genoeg: mensen willen juist **daadwerkelijk in hun portemonnee merken dat het beter gaat.**
- **Onderzoek en innovatie zijn belangrijke pijlers om onze economische groei te verhogen.** Waar de groei van de Nederlandse economie in de afgelopen decennia voor een belangrijk deel werd bepaald door een groter arbeidsaanbod, moet de groei in de komende jaren vooral komen uit de stijging van de arbeidsproductiviteit. Een hogere loonstijging is ook afhankelijk van een sterkere stijging van de arbeidsproductiviteit.²
- **Onderzoek en innovatie zijn ook van belang voor het oplossen van de diverse maatschappelijke uitdagingen, variërend van goede en betaalbare zorg, het oplossen van het klimaatprobleem, tot veiliger en gezonder voedsel en een veilige samenleving.** Met het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid heeft dit kabinet de relatie versterkt tussen economische kansen en maatschappelijke uitdagingen. Tussen de genomineerden voor de verkiezing van de nieuwe Nationale Iconen zitten bijvoorbeeld partijen die actief zijn op het gebied van volksgezondheid, circulaire economie, duurzame mobiliteit en een duurzame waterhuishouding.³
- Internationaal wordt fors geïnvesteerd in nieuwe sleuteltechnologieën. Die technologieën hebben veel invloed op de wereld en het leven van morgen. **Vanwege de oplopende geopolitieke spanningen en toenemende internationale concurrentie zijn onderzoek en innovatie ook belangrijk om eenzijdige afhankelijkheid op het gebied van cruciale technologieën te voorkomen.** Europa en Nederland lopen momenteel achter bij de VS en Azië als het gaat om investeringen in nieuwe technologische ontwikkelingen zoals AI en Europese spelers ontbreken bij de grootste techbedrijven.

Huidige innovatiebeleid: bottom-up aanpak met focus op maatschappelijke uitdagingen

- Investeringen in R&D worden door de overheid gestimuleerd omdat de totale maatschappelijke opbrengst van investeringen in R&D hoger is dan de opbrengst van de partij die de investering doet (door kennisspillovers). Bovendien zijn de opbrengsten erg onzeker, wat financiering moeilijker maakt. Hierdoor wordt er zonder overheidsbeleid te weinig geïnvesteerd in R&D.⁴
- **De overheid stimuleert in het huidige beleid generiek alle bedrijven om te investeren in R&D**, bijvoorbeeld via de WBSO en door middel van bescherming van intellectueel eigendom (patenten). De gedachte hierachter is dat bedrijven zelf het beste in staat zijn om in te schatten waar de grootste kansen liggen.
- Met het **Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid**, ingezet door dit kabinet, geeft de overheid daarnaast richting aan R&D die tot stand komt in publiek-private samenwerking en gericht is op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en/of de ontwikkeling van sleuteltechnologieën. Investeringen in innovatie gericht op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen komen niet altijd vanzelf tot stand, bijvoorbeeld omdat er nog geen markt voor is. De missies die centraal staan in deze aanpak zijn opgesteld onder leiding van departementen, in nauw overleg met het bedrijfsleven en kennisinstellingen (de internationaal onderscheidende samenwerking in de 'gouden driehoek'). Daarmee zijn ze relevant voor het beleid van vrijwel alle ministeries en gaan economische kansen en maatschappelijke uitdagingen hand in hand.

¹ De structurele economische groei wordt voor Nederland op dit moment geraamd op 1,2% per jaar.

² Verontrustend is dat volgens de juniraming van het CPB de arbeidsproductiviteit in 2019 zelfs daalt.

³ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/innovatief-ondernemen/nationale-iconen>

⁴ In totaal investeerde de overheid zelf in 2018 circa 5,6 miljard euro in R&D (voorlopige schatting), waarvan 3,9 miljard via de begroting van OCW en 0,9 miljard via de begroting van EZK. Daarnaast bedraagt de fiscale stimulering van R&D circa 1,4 miljard per jaar, voornamelijk via de WBSO. <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/geld/wat-geeft-nederland-uit-aan-rd/overheidsfinanciering-van-rd>

in publiek-private samenwerkingsverbanden. De animo is enorm: in totaal zijn voorstellen ingediend die optellen tot meer dan € 4 miljard aan investeringen (publiek en privaat gecombineerd) met een substantiële private bijdrage. Het gaat daarbij om voorstellen voor concrete programma's voor sleuteltechnologieën zoals AI, quantum en nanotechnologie. En het betreft zowel voorstellen voor fundamenteel als meer toepassingsgericht onderzoek. Nog niet al deze programma's zijn startklaar, maar het is wel duidelijk dat er genoeg voorstellen van voldoende kwaliteit zijn. Een bijdrage vanuit de overheid is nodig om de programma's van de grond te krijgen.

Voorgestelde inzet

- Het idee is om tot een **Innovatiefonds** (begrotingsfonds) te komen **van € 2 miljard** (publieke middelen). Vanuit een fonds met deze omvang kunnen naar verwachting voor een periode van 5-10 jaar meerjarige publiek-private programma's voor sleuteltechnologieën worden gefinancierd, zoals op het terrein AI, quantum en nanotechnologie. Op basis van de eerste inventarisatie in het huidige Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid is het aannemelijk dat op middellange termijn € 200 tot 400 miljoen per jaar benodigd is voor het ondersteunen van dergelijke kwalitatief hoogwaardige programma's. Een dergelijk bedrag kan dus doelmatig worden ingezet. Hiermee kunnen we een belangrijke stap zetten om de publieke investeringen in sleuteltechnologieën meer in lijn te brengen met referentielanden.
- Een begrotingsfonds past bij het karakter van innovatie, waarbij meerjarige, onregelmatige en ongelijksoortige investeringsbehoeften bestaan: maatwerk is vereist. Hierbij zijn heldere doelen, goede monitor- en effectmeting en periodieke evaluaties van groot belang. Een dergelijk innovatiefonds moet de mogelijkheid bieden om gerichte ondersteuning te bieden voor investeringen in sleuteltechnologieën die niet hoeven te revolveren, zoals via subsidies.⁹ Een bijdrage vanuit de private sector - naar verwachting gemiddeld circa 40% van het geïnvesteerde publieke bedrag - is daarbij een belangrijke voorwaarde en indicator van het belang voor de Nederlandse economie.
- In dit kader kan een programmaraad of regiegroep worden ingesteld die advies geeft op basis van objectieve criteria. Op basis van dit advies kan het kabinet bepalen in welke mate op welke sleuteltechnologieën wordt ingezet.
- Het opzetten van een dergelijk fonds zal enkele jaren in beslag nemen. **Om ook binnen de huidige kabinetsperiode nog een stap extra te zetten is op korte termijn een intensivering van € 100 miljoen per jaar wenselijk.** Deze middelen kunnen worden besteed via de reguliere begroting en kunnen op korte termijn worden ingezet voor startklare programma's. Dit bedrag past bij een ambitie om 10 extra PPS-programma's op sleuteltechnologieën te ondersteunen.¹⁰ Bij VJN is al € 10 miljoen vrijgemaakt, waardoor het resterende benodigde bedrag € 90 miljoen per jaar is. [PM bijdrage vanuit EZK-begroting mogelijk door herprioritering richting sleuteltechnologieën?]

Alternatieven

- Een alternatieve beleidsoptie is om het innovatiebeleid bottom-up te versterken. Het beleid kent dan relatief weinig sturing. Hierbij past bijvoorbeeld een intensivering van de WBSO. Op dit moment lijkt dit minder effectief dan gerichte investeringen in sleuteltechnologieën, omdat minder focus kan worden gecreëerd op terreinen waar Nederland sterk in is.
- Een ander alternatief zou zijn dat de overheid zelf bepaalt op welke technologieën en welke projecten extra moet worden ingezet, en daarbij het private commitment niet leidend zou laten zijn (het Aziatische model). Dit maximaliseert de strategische sturingsmogelijkheden, maar heeft een groot risico dat de overheid verkeerde keuzes maakt. Bovendien maakt de overheid onder dit alternatief geen gebruik van private co-financiers, waardoor de publieke investeringen veel groter moeten zijn om dezelfde impact te bereiken.

⁹ Daarmee vormt het een aanvulling op het financieringsinstrumentarium van Invest-NL.

¹⁰ Gemiddelde publieke investering van € 10 miljoen per jaar.

Aanvulling voorbereiding haardvuuroverleg - actuele ontwikkelingen

11.1

Positie MFIN

- Uit de laatste contacten met ambtelijk FIN blijkt dat MFIN een Sovereign Wealth Fund voor zich zou zien als een manier om additionele middelen te genereren voor productiviteitsverhoging *in den brede*, met name op het terrein van innovatie, onderwijs en infrastructuur. 11.1

11.1

11.1 MFIN heeft in het kader van de zogenaamde mid-term review van het kabinet ook aandacht gevraagd voor deze thematiek.

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: dinsdag 20 augustus 2019 14:33
Aan: 10.2.e [redacted] Doornbos - Neyt, drs. R.G.M.
(Regine); 10.2.e [redacted]
Onderwerp: RE: [verslag] politieke vijfhoek 20 augustus

11.1

Van: 10.2.e [redacted]
Verzonden: dinsdag 20 augustus 2019 13:12
Aan: 10.2.e [redacted] @minezk.nl; Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)
10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted]
10.2.e [redacted] @minezk.nl; Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e [redacted]@minezk.nl>
Onderwerp: FW: [verslag] politieke vijfhoek 20 augustus

11.1

Met vriendelijke groet,

10.2.e [redacted]

Van: 10.2.e [redacted]
Verzonden: dinsdag 20 augustus 2019 12:50
Aan: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten) <10.2.e [redacted]@minezk.nl>; Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e [redacted]@minezk.nl>;
Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e [redacted]@minezk.nl>; Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e [redacted]@minezk.nl>;
10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted] @minezk.nl; Sweers, drs. P.M. (Michiel)
<10.2.e [redacted]@minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted] @minezk.nl;
<10.2.e [redacted]@minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted] @minezk.nl;
<10.2.e [redacted]@minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl; 10.2.e [redacted] @minezk.nl;
<10.2.e [redacted]@minezk.nl>
Onderwerp: [verslag] politieke vijfhoek 20 augustus

Allen,

Buiten reikwijdte

26-8-2019

TER ADVISERING

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Directie Financieel Economische Zaken

Auteur
10.2.e
T 07010.2.e
10.2.e@minezk.nl

Datum
21 augustus 2019

Kenmerk
FEZ / 19207745

nota

MN-passage Investeringsfonds

Kopie aan
MT FEZ, MT AEP, MT I&K, 10.2
[redacted].e

Parafenroute	FEZ, directeur	AEP, directeur
Piv. DG B&I Michiel Sweers	Regine Doornbos-Neyt	Michiel Boots

Bijlage(n)
11.1
[redacted]

BBR
10.2.e

Aanleiding

21 augustus heeft de minister met FEZ, AEP en I&K gesproken over een eventueel innovatiefonds. De minister vroeg daarbij te achterhalen wat er nu in de Miljoenennota wordt opgenomen. Ook verzocht hij bij FIN in te brengen dat in de tekst moet worden opgenomen dat EZK aan de lat staat voor deze beleidswijziging. De Miljoenennota wordt aanstaande vrijdag besproken in de MR. Mogelijk komt het investeringsfonds vanavond ook aan bod in het Coalitieoverleg.

Advies

U wordt verzocht in te stemmen met onderstaande lijn als insteek richting de MR van aanstaande vrijdag. Indien akkoord zullen wij enkele bullets hiervoor voorbereiden.

Kernpunten

- De Miljoenennota bevat een nieuwe paragraaf 1.2 'Blik op te toekomst', waarin wordt ingegaan op de lagere groeiverwachtingen, uitdagingen voor de Nederlandse economie (vergrijzing, lagere groei arbeidsproductiviteit en technologische ontwikkelingen) en de noodzaak het Nederlandse groeivermogen te versterken.
- Hierbij worden drie opties geschetst om geld opzij te zetten voor investeringen:
 - o Een begrotingsfonds à la FES, genaamd 'Nationaal Investeringsfonds'.
 - o Een beleggingsfonds à la Sovereign Wealth Fund, genaamd 'Investerings- en beleggingsfonds'.
 - o Een hybride mix tussen deze twee.
- Tot slot belooft het kabinet de Tweede Kamer in het voorjaar nader te informeren over deze plannen.
- Ambtelijk FIN was niet bereid om nog over de tekst te discussiëren. Discussie over de tekst moet uiterlijk in de MR plaatsvinden. Er is een aantal dingen dat voor EZK van belang is om ter discussie te stellen:

Ontvangen BBR

**Directie Financieel
Economische Zaken**

Kenmerk
FEZ / 19207745

- De beleidsverantwoordelijkheid van EZK voor innovatie moet in de tekst worden opgenomen. Daarbij moet een EZK-rol in de governance van het fonds expliciet worden genoemd.
 - Het voorstel voor een investeringsfonds is nu vrij breed verwoord. Ook onderwijs en infrastructuur worden genoemd als onderwerpen waarin geïnvesteerd moet worden.
 - Met een brede doelstelling dreigt het fonds het FES achterna te gaan. De tekst zou meer gericht moeten worden op sleuteltechnologieën en innovatie, technologieën die NL (en Europa) klaar maken voor de toekomst. In de uitwerking van het fonds moet deze bestemming helder worden vastgelegd.
 - Een beleggingsfonds/sovereign wealth fund heeft, zoals eerder met u besproken, niet de voorkeur van EZK. Idealiter wordt deze optie al geschrapt uit de Miljoenennota. Ons beeld is echter dat het niet aannemelijk is dat MFIN hiermee akkoord gaat.
- Bijgevoegd vindt u de passage over de plannen voor een investeringsfonds.
 - In de EZK-begroting moet een corresponderende tekst worden opgenomen die meer ingaat op belang sleuteltechnologieën. Hiervoor werken I&K, AEP en FEZ de komende dagen een voorstel uit dat u kunt inbrengen voor de begrotingsraad EZK op 29 augustus.

Bijlage: één-op-één overgenomen passage uit paragraaf 1.2 Blik op de toekomst over het investeringsfonds.Kenmerk
FEZ / 19207745**Het kabinet onderzoek mogelijkheden om het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn te versterken door investeringen in onderwijs/een leven lang leren, innovatie en R&D en infrastructuur.**

Vooropstaat dat deze publieke investeringen ten gunste moeten komen aan het verdienvermogen van Nederland en derhalve aan toekomstige welvaart. Dit waarborgt dat niet de korte termijn, maar het belang van huidige én toekomstige generaties als belangrijk afwegingskader geldt voor deze publieke investeringen. Om die reden verkent het kabinet de mogelijkheid van meer investeringen gericht op het verdienvermogen op lange termijn. Onderstaand wordt ingegaan op opties om deze publieke investeringen vorm te geven.

1. Nationaal Investeringsfonds

Een tweede manier is een specifiek begrotingsfonds op te richten en de uitgaven te oormerken voor investeringen in het verdienvermogen van Nederland. Een begrotingsfonds is een fonds binnen de rijksbegroting, waarbij de gerealiseerde onderuitputting kan worden meegenomen naar het volgende jaar. Een voorbeeld van een begrotingsfonds is het Nederlandse Infrastructuurfonds. Om te voorkomen dat de publieke investeringen worden verdrongen en de korte termijn regeert, kan worden afgesproken deze uitgaven te oormerken voor dit doel. Uitgaven uit een begrotingsfonds maken in dat geval geen deel uit van integrale besluitvorming, maar vallen wel onder het uitgavenplafond. Het risico bestaat wel dat het oormerken van uitgaven op termijn leidt tot middelen die op zoek zijn naar een bestemming, in plaats van andersom. De begroting van een begrotingsfonds wordt bij wet vastgesteld in een instellingswet, die de reikwijdte van het fonds vaststelt. Het meenemen van de onderuitputting via een begrotingsfonds doet recht aan het meerjarige karakter van publieke investeringen.

2. Investerings- en beleggingsfonds

Een andere manier om publieke investeringen te voeden is via een beleggingsfonds, ook wel sovereign wealth fund genoemd. Voorbeelden van landen met een beleggingsfonds zijn Noorwegen en Singapore. De vormgeving verschilt per land en heeft in elk land een eigen achtergrond. In Noorwegen zijn de inkomsten uit de winning van fossiele brandstoffen erin ondergebracht; het Singaporese fonds GIC fungeert in feite als alternatief pensioenfonds. In de Nederlandse context zou de Nederlandse staat geld lenen op de markt. Het geleende bedrag wordt gestort in een beleggingsfonds, dat deze middelen via een fondsbeheerder in het binnen- en buitenland belegt. Na kostenaf trek kan het rendement dat overblijft worden aangewend voor publieke investeringen. Hoewel beleggingsfondsen in bovengenoemde landen op basis van historische cijfers gemiddeld genomen renderen, is het jaarlijkse rendement volatiel, en zijn in een crisis verliezen op de beleggingsportefeuille niet uitgesloten.

3. Hybride variant van opties 1 en 2

Ook een combinatie van 1 en 2 is denkbaar.

Het kabinet onderzoekt verschillende opties en zal de Kamer hier begin 2020 over informeren. Bovengenoemde opties kennen specifieke voor- en nadelen. In het algemeen geldt dat publieke investeringen het verdienvermogen daadwerkelijk ten goede moeten komen. Voorkomen moet worden dat overheidsuitgaven als gevolg van investeringen toenemen, en lasten stijgen, zonder dat dit rendeert, en zich op de lange termijn terugverdient. Het kabinet wil voorbij gaan aan de waan van de dag. Alleen dan kunnen de baten van lage financieringskosten worden benut ten gunste van toekomstige generaties. Het is in de ogen van het kabinet essentieel dat plannen objectief en extern getoetst worden op toegevoegde waarde. Dit is complex en behoeft verdere reflectie. Daarbij mag dit uiteraard niet ten koste gaan van het democratische besluitvormingsproces en betrokkenheid van beide Kamers en belanghebbenden. Het kabinet zal de komende maanden aangrijpen om zich hierover te beraden en begin volgend jaar in meer detail aan de Kamer rapporteren.

TER ADVISERING

11.1

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

**Directie Financieel
Economische Zaken**

Auteur

10.2.e

10.2.e

mniezk.nl

Datum

21 augustus 2019

Kenmerk

FEZ / 19207745

nota

MN-passage Investeringsfonds

Kopie aan

MT FEZ, MT AEP, MT I&K, 10.2

e

Bijlage(n)**Parafenroute****Plv. DG B&I**

Michiel Sweers

FEZ, directeur

Regine Doornbos-Neyt

AEP, directeur

Michiel Boots

BBR

10.2.e

Aanleiding

Vanochtend heeft u met FEZ, AEP en I&K gesproken over een eventueel innovatiefonds. U vroeg daarbij te achterhalen wat er nu in de Miljoenennota wordt opgenomen. Ook verzocht u bij FIN in te brengen dat in de tekst moet worden opgenomen dat EZK aan de lat staat voor deze beleidswijziging. De Miljoenennota wordt aanstaande vrijdag besproken in de MR. Mogelijk komt het investeringsfonds vanavond ook aan bod in het Coalitieoverleg.

Advies

U wordt verzocht in te stemmen met onderstaande lijn als insteek richting de MR van aanstaande vrijdag. Indien akkoord zullen wij enkele bullets hiervoor voorbereiden.

Kernpunten

- De Miljoenennota bevat een nieuwe paragraaf 1.2 'Blik op te toekomst', waarin wordt ingegaan op de lagere groeiverwachtingen, uitdagingen voor de Nederlandse economie (vergrijzing, lagere groei arbeidsproductiviteit en technologische ontwikkelingen) en de noodzaak het Nederlandse groeivermogen te versterken.
- Hierbij worden drie opties geschetst om geld opzij te zetten voor investeringen:
 - Een begrotingsfonds à la FES, genaamd 'Nationaal Investeringsfonds'.
 - Een beleggingsfonds à la Sovereign Wealth Fund, genaamd 'Investerings- en beleggingsfonds'.
 - Een hybride mix tussen deze twee.
- Tot slot belooft het kabinet de Tweede Kamer in het voorjaar nader te informeren over deze plannen.
- Ambtelijk FIN was niet bereid om nog over de tekst te discussiëren. Discussie over de tekst moet uiterlijk in de MR plaatsvinden. Er is een aantal dingen dat voor EZK van belang is om ter discussie te stellen:

11.1

Ontvangen BBR

2019-08-21

- De beleidsverantwoordelijkheid van EZK voor innovatie moet in de tekst worden opgenomen. Daarbij moet een EZK-rol in de governance van het fonds expliciet worden genoemd.
- Het voorstel voor een investeringsfonds is nu vrij breed verwoord. Ook onderwijs en infrastructuur worden genoemd als onderwerpen waarin geïnvesteerd moet worden.
- Met een brede doelstelling dreigt het fonds het FES achterna te gaan. De tekst zou meer gericht moeten worden op sleuteltechnologieën en innovatie, technologieën die NL (en Europa) klaar maken voor de toekomst. In de uitwerking van het fonds moet deze bestemming helder worden vastgelegd.
- Een beleggingsfonds/sovereign wealth fund heeft, zoals eerder met u besproken, niet de voorkeur van EZK. Idealiter wordt deze optie al geschrapt uit de Miljoenennota. Ons beeld is echter dat het niet aannemelijk is dat MFIN hiermee akkoord gaat.
- Bijgevoegd vindt u de passage over de plannen voor een investeringsfonds.
- In de EZK-begroting moet een corresponderende tekst worden opgenomen die meer ingaat op belang sleuteltechnologieën. Hiervoor werken I&K, AEP en FEZ de komende dagen een voorstel uit dat u kunt inbrengen voor de begrotingsraad EZK op 29 augustus.

Bijlage: één-op-één overgenomen passage uit paragraaf 1.2 Blik op de toekomst over het investeringsfonds.Kenmerk
FEZ / 19207745***Het kabinet onderzoek mogelijkheden om het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn te versterken door investeringen in onderwijs/een leven lang leren, innovatie en R&D en infrastructuur.***

Vooropstaat dat deze publieke investeringen ten gunste moeten komen aan het verdienvermogen van Nederland en derhalve aan toekomstige welvaart. Dit waarborgt dat niet de korte termijn, maar het belang van huidige én toekomstige generaties als belangrijk afwegingskader geldt voor deze publieke investeringen. Om die reden verkent het kabinet de mogelijkheid van meer investeringen gericht op het verdienvermogen op lange termijn. Onderstaand wordt ingegaan op opties om deze publieke investeringen vorm te geven.

1. Nationaal Investeringsfonds

Een tweede manier is een specifiek begrotingsfonds op te richten en de uitgaven te oormerken voor investeringen in het verdienvermogen van Nederland. Een begrotingsfonds is een fonds binnen de rijksbegroting, waarbij de gerealiseerde onderuitputting kan worden meegenomen naar het volgende jaar. Een voorbeeld van een begrotingsfonds is het Nederlandse Infrastructuurfonds. Om te voorkomen dat de publieke investeringen worden verdrongen en de korte termijn regeert, kan worden afgesproken deze uitgaven te oormerken voor dit doel. Uitgaven uit een begrotingsfonds maken in dat geval geen deel uit van integrale besluitvorming, maar vallen wel onder het uitgavenplafond. Het risico bestaat wel dat het oormerken van uitgaven op termijn leidt tot middelen die op zoek zijn naar een bestemming, in plaats van andersom. De begroting van een begrotingsfonds wordt bij wet vastgesteld in een instellingswet, die de reikwijdte van het fonds vaststelt. Het meenemen van de onderuitputting via een begrotingsfonds doet recht aan het meerjarige karakter van publieke investeringen.

2. Investerings- en beleggingsfonds

Een andere manier om publieke investeringen te voeden is via een beleggingsfonds, ook wel sovereign wealth fund genoemd. Voorbeelden van landen met een beleggingsfonds zijn Noorwegen en Singapore. De vormgeving verschilt per land en heeft in elk land een eigen achtergrond. In Noorwegen zijn de inkomsten uit de winning van fossiele brandstoffen erin ondergebracht; het Singaporese fonds GIC fungeert in feite als alternatief pensioenfonds. In de Nederlandse context zou de Nederlandse staat geld lenen op de markt. Het geleende bedrag wordt gestort in een beleggingsfonds, dat deze middelen via een fondsbeheerder in het binnen- en buitenland belegt. Na kostenafrek kan het rendement dat overblijft worden aangewend voor publieke investeringen. Hoewel beleggingsfondsen in bovengenoemde landen op basis van historische cijfers gemiddeld genomen renderen, is het jaarlijkse rendement volatiel, en zijn in een crisis verliezen op de beleggingsportefeuille niet uitgesloten.

3. Hybride variant van opties 1 en 2

Ook een combinatie van 1 en 2 is denkbaar.

Het kabinet onderzoekt verschillende opties en zal de Kamer hier begin 2020 over informeren. Bovengenoemde opties kennen specifieke voor- en nadelen. In het algemeen geldt dat publieke investeringen het verdienvermogen daadwerkelijk ten goede moeten komen. Voorkomen moet worden dat overheidsuitgaven als gevolg van investeringen toenemen, en lasten stijgen, zonder dat dit rendeert, en zich op de lange termijn terugverdient. Het kabinet wil voorbij gaan aan de waan van de dag. Alleen dan kunnen de baten van lage financieringskosten worden benut ten gunste van toekomstige generaties. Het is in de ogen van het kabinet essentieel dat plannen objectief en extern getoetst worden op toegevoegde waarde. Dit is complex en behoeft verdere reflectie. Daarbij mag dit uiteraard niet ten koste gaan van het democratische besluitvormingsproces en betrokkenheid van beide Kamers en belanghebbenden. Het kabinet zal de komende maanden aangrijpen om zich hierover te beraden en begin volgend jaar in meer detail aan de Kamer rapporteren.

TER ADVISERING

Aan de Minister
Aan de Staatssecretaris

Chief Economist

Directie Algemene Economische
Politiek

Auteur

10.2.e

T 10.2.e

10.2.e@minezk.nl

Datum

22 augustus 2019

Kenmerk

CE-AEP / 19208333

Kopie aan

10.2.e

nota

Vooroverleg Haardvuursessie met MFIN

Parafenroute

Plv. directeur AEP

Frans Suijker

Chief Economist

Michiel Boots

Dir. I&K

Michiel Sweers

Dir FEZ

Regine Doornbos

BBR-paraaf

Bijlage(n)

Aanleiding

Donderdag 29 augustus staat een nieuwe "haardvuursessie" met MFIN gepland. Vanwege de actuele ontwikkelingen is het onzeker of dit overleg doorgaat en wat de precieze scope van het overleg moet zijn. Vanuit ambtelijk FIN hebben wij signalen gekregen dat zij niet direct noodzaak zien om de haardvuursessie door te laten gaan. U hebt hiervoor op maandag 26 augustus binnen EZK een vooroverleg gepland staan.

Advies

U wordt geadviseerd:

- De haardvuursessie met MFIN door te laten gaan om afspraken te maken over de samenwerking tussen FIN en EZK bij de uitwerking van een nationaal investerings- of beleggingsfonds. Ook kunt u dit overleg benutten om inhoudelijk enkele uitgangspunten te delen en eventueel (nogmaals) uw bezwaren bij een Sovereign Wealth Fund kenbaar te maken.
- De resterende claim van € 90 miljoen/jaar voor sleuteltechnologieën onderdeel te laten uitmaken van de verdere uitwerking. Dit is met name relevant omdat de oprichting van een fonds meerdere jaren in beslag kan nemen en eventueel ook in de tussenliggende periode een intensivering op dit terrein gewenst is. Deze claim kan eventueel in voorjaar 2020 opnieuw worden ingediend.

Ontvangen BBR

Kernpunten

Stand van zaken

NB: De actuele situatie verandert snel. Onderstaande tekst reflecteert de stand van zaken op het moment van schrijven.

- MFIN stelt voor om in de Miljoenennota een additionele paragraaf op te nemen. Hierin wordt ingegaan op de lagere groeiverwachtingen, uitdagingen voor de Nederlandse economie en de noodzaak het Nederlandse groeivermogen te versterken. Hierbij worden drie beleidsopties geschetst:
 - Een begrotingsfonds genaamd 'Nationaal Investeringsfonds'.
 - Een beleggingsfonds/Sovereign Wealth Fund, genaamd 'Investerings- en beleggingsfonds'.
 - Een hybride mix tussen deze twee.
- In de Miljoenennota zijn investeringen in onderwijs/een leven lang leren, innovatie en R&D en infrastructuur bestempeld als mogelijke doelen om het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn te versterken.
- Daarnaast wordt de woningmarkt als mogelijk doel genoemd. Dit is onwenselijk omdat bestedingen op dit terrein niet direct gezien kunnen worden als investering in het toekomstig verdienvermogen van Nederland en de scope van het eventuele fonds daarmee onduidelijk wordt.
- In de Miljoenennota wordt ook aangegeven dat het kabinet de verschillende opties onderzoekt en de Kamer hier begin 2020 over zal informeren. De begroting van EZK zal eventueel nog worden aangepast om aan te sluiten bij de Miljoenennota.

Mogelijke uitgangspunten ter bespreking met MFIN

- FIN en EZK zijn samen verantwoordelijk voor de uitwerking van de verschillende varianten.
- Een eventueel nieuw investeringsfonds ziet voornamelijk toe op innovatie, eventueel aangevuld met onderwijs, aangezien er al een infrastructuurfonds bestaat. Het is niet wenselijk om een nieuws fonds met de volledige scope van het FES op te richten.
- Op het terrein van innovatie ligt de focus op publiek-private programma's voor sleuteltechnologieën.
- Het is belangrijk een programmaraad of regiegroep in te stellen die advies geeft op basis van objectieve criteria. Op basis van dit advies kan het kabinet bepalen in welke mate op welke sleuteltechnologieën wordt ingezet. Qua governance model moeten de lessen van het FES ter harte worden genomen; dit betekent o.a. dat er een duidelijke rolverdeling moet zijn tussen externe adviseurs en de overheid. En dat de relevante adviseurs binnen één adviesgremium gecombineerd zijn, waardoor tegenstrijdige externe adviezen worden voorkomen.
- Goede monitor- en effectmeting is integraal onderdeel van de verdere uitwerking.
- Indien er gekozen wordt voor de variant van een Sovereign Wealth Fund is het belangrijk dat het rendement dat onttrokken wordt voor investeringen stabiel is en dus niet afhangt van het daadwerkelijke (jaarlijks fluctuerende) rendement binnen het Sovereign Wealth Fund.

- De term "Sovereign Wealth Fund" kan beter vervangen worden door "Groeifonds".

Toelichting

Tabel 1. Voor- en nadelen van fondsvarianten

	<i>Voordelen</i>	<i>Nadelen</i>
Beleggingsfonds/ Sovereign Wealth Fund	<ul style="list-style-type: none">• Uit het rendement zijn extra investeringen mogelijk zonder dat dit direct ten laste komt van het begrotingssaldo	<ul style="list-style-type: none">• Gericht op financieel rendement. Grijpt niet direct aan op marktfalens of versterken verdienvermogen. Beleggen is geen overheidstaak• Risico op tegenvallende rendementen en politieke beïnvloeding beleggingsportfolio• Opzetten zal meerdere jaren in beslag nemen (vergl. InvestNL)
Investeringsfonds/ Innovatiefonds	<ul style="list-style-type: none">• Kan worden gericht op investeringen die het toekomstig verdienvermogen van Nederland versterken• Meenemen van middelen over de jaargrens heen is mogelijk	<ul style="list-style-type: none">• Risico op ondoelmatige uitgaven vanwege "middelen die op zoek gaan naar een bestemming"• Risico op uitbreiding van scope van het fonds

TER ADVISERING

Aan de Minister

Chief Economist

Auteur

10.2.e

T 10.2.e

10.2.e@minezk.nl

Datum

22 augustus 2019

Kenmerk

CE / 19208080

nota

Eerste bespreking Miljoenennota 2020

Kopie aan

10.2.e

Frans Suijker; 10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

Directeur AEP

Michiel Boots

MT-lid AEP

10.2.e

Directeur FEZ

Regine Doornbos - Neyt

BBR-paraaf

Aanleiding

Vrijdag 23 augustus 2019 wordt de Miljoenennota (MJN) voor het eerst in de MR besproken. De MJN beschrijft de ontwikkeling van de uitgaven en inkomsten van het Rijk en de ontwikkeling van de welvaart in Nederland. De MJN wordt per hoofdstuk doorgelopen.

Advies

U kunt instemmen met de Miljoenennota mits in paragraaf 1.2 over een Investeringsfonds nog een aanpassing wordt gedaan.

- U kunt aangeven dat u de paragraaf in de miljoenennota ondersteunt, maar dat u opgenomen wilt hebben dat het initiatief voor de uitwerking bij de ministeries van EZK en FIN komt te liggen (zie tekstvoorstel in bijlage).

10.2.g

- U kunt aangeven dat er goed over nagedacht moet worden welke variant van een fonds het beste past bij de Nederlandse economie. Grondig onderzoek en uitwerking zijn gewenst voor er keuzes gemaakt kunnen worden.
- Het SWF lijkt voor Nederland niet de beste optie te zijn om de volgende redenen:
 - Een SWF is in feite een beleggingsfonds, met als doel rendement te behalen, niet om marktfaalens aan te pakken. Het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn zal dit niet versterken. Hiervoor is een innovatiefonds, naast het al bestaande infrastructuurfonds, een veel beter middel.

Ontvangen BBR

- o Ook is het rendement van een SWF niet zeker, een negatief rendement in de eerste jaren behoort tot de risico's en is politiek lastig verkoopbaar.
- o Daarnaast is de verwachting dat de Tweede Kamer ook zeggenschap zal willen hebben over het portfolio waarin geïnvesteerd wordt. Dit zal het rendement niet ten goede komen en het fonds zou een politieke speelbal kunnen worden.
- o Het opzetten van een SWF zal meerdere jaren in beslag nemen, vergelijkbaar met Invest-NL. Een innovatiefonds kan veel sneller ingezet worden.
- U kunt aangeven dat de naam sovereign wealth fund (SWF) misleidend is en de lading niet dekt. Groeifonds is een beter alternatief.

Buiten reikwijdte

Kernpunten

- De Miljoenennota bevat een nieuwe paragraaf 1.2 'Blik op de toekomst', waarin wordt ingegaan op de lagere groeiverwachtingen, uitdagingen voor de Nederlandse economie en de noodzaak het Nederlandse groeivermogen te versterken. Hierbij worden drie opties geschetst om geld opzij te zetten voor investeringen: Een begrotingsfonds genaamd 'Nationaal Investeringsfonds'; een beleggingsfonds/Sovereign Wealth Fund, genaamd 'Investerings- en beleggingsfonds'; en een hybride mix tussen deze twee. Een belangrijke reden voor FIN om een Sovereign Wealth Fund te prefereren boven een Investeringsfonds is dat het begrotingssaldo met deze constructie niet direct belast wordt.

Buiten reikwijdte

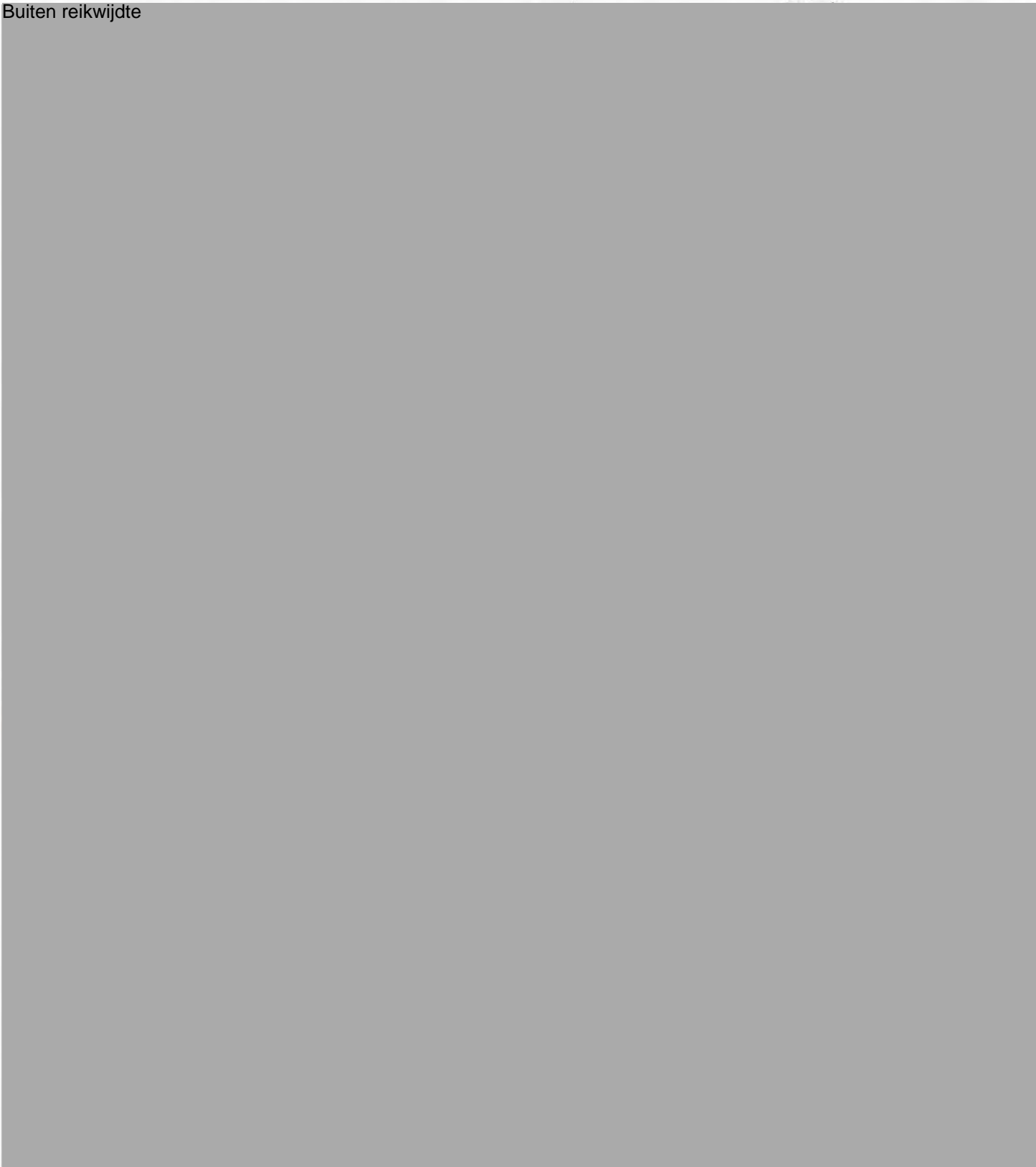
Buiten reikwijdte

rk
208080

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

mist

0

Bijlage: Tekstpassage Miljoenennota met voorgestelde track changes***Het kabinet onderzoek mogelijkheden om het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn te versterken door investeringen in onderwijs/een leven lang leren, innovatie en R&D en infrastructuur.***

Vooropstaat dat deze publieke investeringen ten gunste moeten komen aan het verdienvermogen van Nederland en derhalve aan toekomstige welvaart. Dit waarborgt dat niet de korte termijn, maar het belang van huidige én toekomstige generaties als belangrijk afwegingskader geldt voor deze publieke investeringen. Om die reden verkent het kabinet de mogelijkheid van meer investeringen gericht op het verdienvermogen op lange termijn. Onderstaand wordt ingegaan op opties om deze publieke investeringen vorm te geven.

1. Nationaal Investeringsfonds

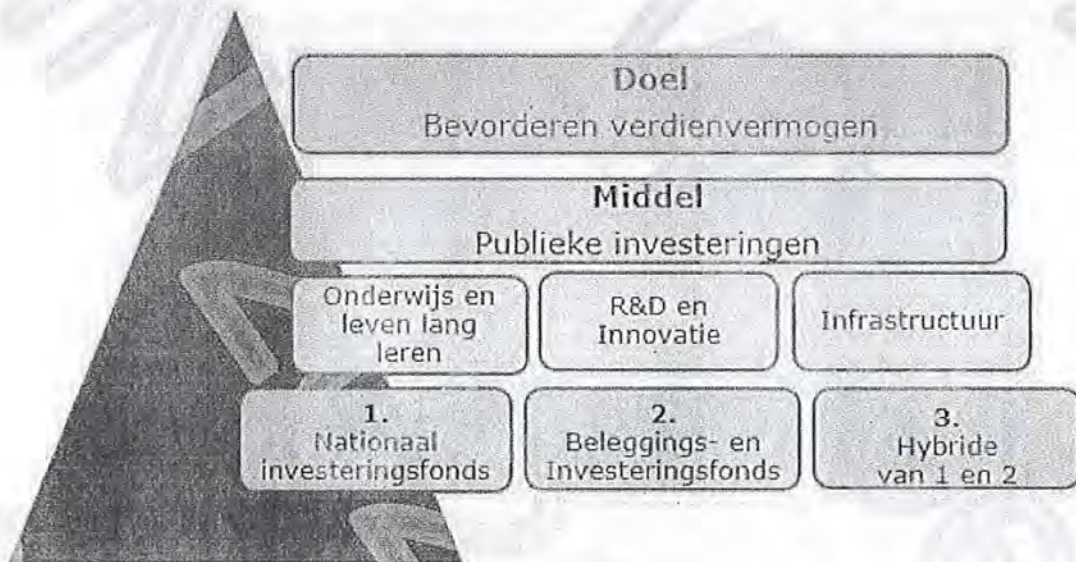
Een tweede manier is een specifiek begrotingsfonds op te richten en de uitgaven te oormerken voor investeringen in het verdienvermogen van Nederland. Een begrotingsfonds is een fonds binnen de rijksbegroting, waarbij de gerealiseerde onderuitputting kan worden meegenomen naar het volgende jaar. Een voorbeeld van een begrotingsfonds is het Nederlandse Infrastructuurfonds. Om te voorkomen dat de publieke investeringen worden verdrongen en de korte termijn regeert, kan worden afgesproken deze uitgaven te oormerken voor dit doel. Uitgaven uit een begrotingsfonds maken in dat geval geen deel uit van integrale besluitvorming, maar vallen wel onder het uitgavenplafond. Het risico bestaat wel dat het oormerken van uitgaven op termijn leidt tot middelen die op zoek zijn naar een bestemming, in plaats van andersom. De begroting van een begrotingsfonds wordt bij wet vastgesteld in een instellingswet, die de reikwijdte van het fonds vaststelt. Het meenemen van de onderuitputting via een begrotingsfonds doet recht aan het meerjarige karakter van publieke investeringen.

2. Beleggingsfonds

Een andere manier om publieke investeringen te voeden is via een beleggingsfonds, ook wel sovereign wealth fund genoemd. Voorbeelden van landen met een beleggingsfonds zijn Noorwegen en Singapore. De vormgeving verschilt per land en heeft in elk land een eigen achtergrond. In Noorwegen zijn de inkomsten uit de winning van fossiele brandstoffen erin ondergebracht; het Singaporese fonds GIC fungeert in feite als alternatief pensioenfonds. In de Nederlandse context zou de Nederlandse staat geld lenen op de markt. Het geleende bedrag wordt gestort in een beleggingsfonds, dat deze middelen via een fondsbeheerder in het binnen- en buitenland belegt. Na kostenaf trek kan het rendement dat overblijft worden aangewend voor publieke investeringen. Hoewel beleggingsfondsen in bovengenoemde landen op basis van historische cijfers gemiddeld genomen renderen, is het jaarlijkse rendement volatiel, en zijn in een crisis verliezen op de beleggingsportefeuille niet uitgesloten.

3. Hybride variant van opties 1 en 2

Ook een combinatie van 1 en 2 is denkbaar.

Het kabinet onderzoekt de verschillende opties en zal de Kamer hier begin 2020 over informeren. Bovengenoemde opties kennen specifieke voor- en nadelen. In het algemeen geldt dat publieke investeringen het verdienvermogen daadwerkelijk ten goede moeten komen. Voorkomen moet worden dat overheidsuitgaven als gevolg van investeringen toenemen, en lasten stijgen, zonder dat dit rendeert, en zich op de lange termijn terugverdient. Het kabinet wil voorbij gaan aan de waan van de dag. Alleen dan kunnen de baten van lage financieringskosten worden benut ten gunste van toekomstige generaties. Het is in de ogen van het kabinet essentieel dat plannen objectief en extern getoetst worden op toegevoegde waarde. Dit is complex en behoeft verdere reflectie. Daarbij mag dit uiteraard niet ten koste gaan van het democratische besluitvormingsproces en betrokkenheid van beide Kamers en belanghebbenden. Het kabinet, onder leiding van de ministers van Economische Zaken en Klimaat en Financiën, zal de komende maanden aangrijpen om zich hierover te beraden en begin volgend jaar in meer detail aan de Kamer rapporteren.

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: donderdag 22 augustus 2019 18:21
Aan: Boots, mr. M.P. (Michiel); 10.2.e
Onderwerp: Re: Terugkoppeling CO gisterenavond

11.1

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 22 aug. 2019 om 14:14 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e@minezk.nl> het volgende geschreven:

Eric,

10.2.g
Buiten reikwijdte
10.2.g

Frans

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 13:50
Aan: 10.2.e
CC:
Onderwerp: FW: Fonds en groeibrief

Allen,
 Zie onder. Brainstormen jullie alvast over een opzet van stuk.
 2-pager met pro's en cons van SWF lijkt mij een mooi uitgangspunt.
 Groet,
 Frans

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e
 Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 13:45
 Aan: Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl>; Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; Sweers, drs.
 P.M. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>
 Onderwerp: Fonds en groeibrief

Allen,

10.2.g

10.2.g

11.1

11.1

Proces;

- woensdag in vijfhoek gezamenlijk stuk met tekstvoorstel miljoenennota. Hoe concreter hoe beter maar kan ook pas in groeibrief
- donderdag extra CO hierover
- vrijdag MR miljoenennota
- Q4 groeibrief met details invulling

Goed om dus zsm met FIN tot stukken te komen. @ Frans pak jij dit op? 10.2. is op de hoogte. Ambtelijk FIN vraagt straks aan MFIN of ze eerdere stukken mogen delen.

Groeten, 10.2.e

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 16:40
Aan: 10.2.e Suijker, drs. F.W. (Frans)
CC:
Onderwerp: RE: Wensen MEZK

1. Maandag: 1,5-2 A4 met :
 - a. Analyse dat de groei terugloopt terwijl er allerlei wensen zijn. Nu voorziene groei te weinig om al die wensen te honoreren.
 - b. Daarom komt MEZK in Q3 met brief over groeiagenda voor duurzame economische groei.
 - c. Fonds is een middel om dat te bereiken. Wordt uitgewerkt met EZK/FIN. Onderdeel moet zijn dat voorstellen gerant worden o.b.v. de bijdrage aan duurzame economische groei.
 - d. Kan gaan over meer dan innovatie, mits dat ook bijdraagt aan duurzame econ. groei.

Buiten reikwijdte

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 16:27
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e@minezk.nl>
CC: 10.2.e@minezk.nl; 10.2.e@minezk.nl
Onderwerp: Wensen MEZK

Wensen MEZK

vrijdag 23 augustus 2019
 16:09

-Stukje voor miljoenennota, woensdag in MR/5-hoek. 1,5 à 2 pagina's. Coproductie met Fin, ma versie naar bewindspersonen:

- Groei zakt af
- Wensen op gebied onderwijs zorg portemonnee
- Voorziene groei is te weinig om te honoreren
- MEZK komt in 4e kwartaal met brief over duurzame economische groei
- Onderdeel is dat investeringen gedaan zullen worden
- Fonds kan daarbij helpen en wordt samen met MFin uitgewerkt
- Objectieve ranking obv bijdrage economische groei (niet brede welvaart)
- Meer dan innovatie

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

11.1

Gemaakt met Microsoft OneNote 2016

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 17:24
Aan: Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten); Vijselaar, F.W. (Focco); Gaastra, mr. A.F. (Sandor); Boots, mr. M.P. (Michiel); Rooij, H.J.I.M. de (Ric); Zunderman, mr. H.W. (Henny)
CC: Suiker, drs. F.W. (Frans); Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine); 10.2.e
 10.2.e 10.2.e Sweers, drs. P.M. (Michiel)
Onderwerp: Terugkoppeling MR over tekst in MJN en duurzame groeibrief

Allen,

10.2.g

Passage MJN

10.2.g afgesproken dat FIN en EZK gezamenlijk een tekstpassage opstellen voor de MJN langs de volgende lijnen:

- Er dient een analyse in te staan langs de lijnen van het groeiagenda-verhaal (voorzien structurele economische groei is onvoldoende om de stijgende zorgkosten en de vergrijzing op te kunnen vangen en de koopkracht de komende tien jaar op peil te houden/te laten toenemen)
- Economische groei stimuleren is de oplossing.
- Dit kan onder meer door investeringen die duurzame economische groeivermogen stimuleren, maar investeringen is maar een deel van het beleid
- Bovendien is een mogelijk fonds slechts een vehikel (m.a.w. het staat nog niet vast dat het een fonds wordt en zo ja wat voor fonds)
- Verder is het begrip brede welvaart een zinvol begrip en we willen brede welvaart boosten. Maar het moet niet als toetssteen dienen voor eventuele projecten/investeringen. Het criteria daarvoor is: bijdrage aan daadwerkelijke economische groeivermogen.
- Bovendien is het niet zinvol al een verdeling te maken waarin wordt geïnvesteerd of wat wordt gestimuleerd. Het kabinet moet vanuit de voorgaande analyse op enige afstand objectief bezien wat de grootste bijdrage is aan de lange termijn groei van Nederland. Het moet gaan om de maximale impact op het groeivermogen.
- Tot slot zal in de passage worden gesproken over:
 - o Enerzijds een Kamerbrief die MFIN en MEZK zullen sturen waarin zij de Kamer nader informeren over de besluitvorming over het bovenstaande.
 - o Anderzijds een lange termijn duurzame groei-brief, opgesteld door MEZK, te versturen in Q4.

Lange termijn duurzame groei brief

MEZK gaat een 'Lange termijn duurzame groei'-brief schrijven en in het vierde kwartaal aan de Kamer sturen. Deze brief moet in de komende periode geschreven worden. De brief zal voortborduren op het groeiagenda-verhaal en moet worden geladen met concrete voorbeelden om economische groei te stimuleren. MEZK wil daarvoor onder meer:

- Input ophalen d.m.v. sessies met externen (bijv. economen of experts op bepaalde onderdelen).
- Langsgaan bij andere departementen en lunchbijeenkomsten organiseren om input op te halen bij andere bewindspersonen voor zijn duurzame groeibrief.

De verdere uitwerking van de brief zal in de komende weken worden besproken aan de hand van brainstorms en bovengenoemde sessies.

Buiten reikwijdte

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Boots, mr. M.P. (Michiel)
Verzonden: zondag 25 augustus 2019 19:10
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans)
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: terugkoppeling MR

Frans,
 11.1

Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 25 aug. 2019 om 18:39 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e@minezk.nl> het volgende geschreven:

Hoi Michiel
 11.1

Fijne avond,
 Frans

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)

Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 18:16

Aan: Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e@minezk.nl>; <10.2.e@minezk.nl>;
 <10.2.e@minezk.nl>

CC: <10.2.e@minezk.nl>; <10.2.e@minezk.nl>;
 <10.2.e@minezk.nl>

Onderwerp: terugkoppeling MR

Buiten reikwijdte

3. Investeringsfonds/SWF

FIN en EZK maken gezamenlijk een tekstpassage van 1,5 à 2 pagina's voor de MJN. Bespreking woe in MR, dond in CO (incl MEZK) en vrij finaal in MR.

Opzet:

- a. Analyse dat de groei terugloopt terwijl er allerlei wensen zijn. Nu voorziene groei te weinig om al die wensen te honoreren.
- b. Daarom komt MEZK in Q4 met brief over groeiagenda voor duurzame economische groei.
- c. Onderdeel van deze agenda is dat er meer investeringen zullen worden gedaan om e economische groei op termijn te verhogen
- d. Een fonds is een vehikel om meer investeringen te bereiken. Wordt uitgewerkt door EZK/FIN. 11.1

11.1

Dit moeten volgens MEZK echt goede teksten worden waarbij hij intensief meekijkt (inmiddels 2 afspraken voor geboekt)

11.1

Buiten reikwijdte

Goed weekend,
Frans

10.2.e

Van: Boots, mr. M.P. (Michiel)
Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 07:34
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Re: Concept-Miljoenennota 2020

Ha 10.2.e

Als je dit zo om 9:00 uur op een A4 (paar exemplaren) meeneemt, is dat wel handig.

Tot zo,
 Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 27 aug. 2019 om 23:12 heeft 10.2.e <[redacted]@minezk.nl> het volgende geschreven:

Hoi Frans, Michiel,

Heb de stukken doorgenomen. 11.1
 11.1

Op basis van wat er ligt, in onderstaande een paar kernpunten voor advisering aan MEZK. Dat kan morgen om 9:00 uur mondeling, of ik kan het op een A4 zetten.

Mvg, 10.2.e

- Op basis van de discussie in de MR kunnen er nadere concretisering en aan de tekst worden toegevoegd. Er liggen drie discussiepunten voor:
 1. Investeringsdoeleinde, randvoorwaarden en begrenzing.
 2. Voeding van het fonds: vanuit saldo of beleggingsrendement (Sovereign Wealth Fund)
 3. Governance en uitvoeringsvarianten
- Allereerst is het de vraag of er nu al meer richting moet worden gegeven. Er zijn verschillende argumenten tegen:
 - o Extra inkleuring (bv over begrenzing of governance) geeft al snel meer opening voor discussie en kan beter uit een gedragen analyse volgen.
 - o De beslissingen zijn groot, complex en langjarig. Daarmee ook gevaarlijk om nu snel tussen de bedrijven door richtinggevend beslissingen op te nemen.
- Indien het toch nodig is om nu meer richting te geven, dan kan dat het beste gaan over de voeding (discussiepunt 2). Er zijn verschillende argumenten tegen een Sovereign Wealth Fund (SWF) en daarmee voor een begrotingsfonds, waaronder:
 - o *Groot risico voor een beperkte opbrengst.* Ambtelijk Financiën schat dat het gemiddeld jaarlijks netto reëel rendement van een SWF ongeveer 2,78% bedraagt. Bij waardebehoud van het fonds (in percentage bbp) blijft ongeveer 1% rendement over voor investeringen. Dat wil zeggen dat er €50 miljard moet worden belegd om jaarlijks €500 mln op te leveren.
 - o *Kans op negatief rendement.* Er is een reële kans voor een negatieve rendement over een langdurige periode. De vraag die dan opkomt is of er dan bezuinigd moet worden.
 - o *Tijdpad.* Opzetten zal meerdere jaren in beslag nemen (vergl. InvestNL; aangekondigd miljoenennota 2016, wordt in 2019 opgericht). Als FES-fonds opnieuw activeren kan veel sneller.
 - o *Kosten.* Afhankelijk van de vormgeving zal een SWF niet geringe beheerskosten kennen.

- Van AZ begrijpen we dat zij tevens de MP adviseren om – indien er gekozen moet worden – niet het SWF in de lucht te laten hangen, maar te kiezen voor een begrotingsfonds. AZ heeft de voorkeur om in de tekst enige concreetheid geven (bv: we kijken naar de mogelijkheid van een begrotingsfonds) waarnaar in de APB naar verwezen kan worden.

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 27 augustus 2019 22:13
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Re: Concept-Miljoenennota 2020

Hoi Frans,

11.1

Mvg 10.2.e

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Verstuurd vanaf mijn iPhone

> Op 27 aug. 2019 om 21:46 heeft Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

>

> Heren,

11.1

> Groet,

> FRans

>

> Van: 10.2.e

> Verzonden: dinsdag 27 augustus 2019 18:25

> Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>

> Onderwerp: Fwd: Concept-Miljoenennota 2020

>

>

> Verstuurd vanaf mijn iPhone

>

> Begin doorgestuurd bericht:

> Van: 10.2.e

> <10.2.e @minezk.nl>>

> Aan: 10.2.e

> 10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>, 10.2.e

> 10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>

> Kopie: 10.2.e

> 10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>

> Onderwerp: Doorst. : Concept-Miljoenennota 2020 De MN!

> Verstuurd vanaf mijn iPhone

>

> Begin doorgestuurd bericht:

> Van: "Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)"

> <10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>

> Aan: 10.2.e

> 10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>, 10.2.e

> 10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>

> Onderwerp: Doorst. :[FS] Concept-Miljoenennota 2020[PDF] Delen jullie met AEP?
> Verstuurd vanaf mijn iPhone
>
> Begin doorgestuurd bericht:
> Van: 10.2.e (BZ/BBH)"
> <10.2.e @minfin.nl<mailto:10.2.e @minfin.nl>>
> Aan: "Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)"
> <10.2.e @minezk.nl<mailto:10.2.e @minezk.nl>>
> Onderwerp: Concept-Miljoenennota 2020
> Beste Regine,
>
> Conform afspraak bijgaand de concept-Miljoenennota 2020 en de bijlagen voor minister Wiebes.
Deze stukken worden in de Ministerraad van 28/08 besproken.
>
> Vanwege het formaat is de inhoud in een ZIP-bestand geplaatst.
>
> Uiteraard is de inhoud vertrouwelijk en daarom rekenen wij op een zorgvuldige behandeling.
>
>
> Met vriendelijke groeten,
> 10.2.e
>
> -----
> Ministerie van Financiën
> Directoraat-Generaal Rijksbegroting
> Directie Begrotingszaken
> Korte Voorhout 7 | 2511 CW | Den Haag
> Postbus 20201 | 2500 EE | Den Haag
> -----
> T 070 -10.2.e
> M 06 -
> 10.2.e @minfin.nl<mailto:10.2.e @minfin.nl>
>
>
> -----
> Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
> This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
> <Nota over de toestand van 's rijks financiën Wiebes.zip>

10.2.e

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 22:10
Aan: Boots, mr. M.P. (Michiel)
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: Conceptdiscussiememo t.b.v. Coalitie Overleg inz. Investeringsfonds

Lijkt me wel. 10.2.e pak jij dit svp op?

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 28 aug. 2019 om 22:08 heeft Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e@minezk.nl> het volgende geschreven:

Ha 10.2.e Frans,

Volgens mij goed te verwerken, toch, deze suggesties van de minister?

10.2.e als je dit voor 11 uur leest, voel je vrij me nog even te bellen. Anders morgen vroeg even contact?

Groeten,
 Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Wiebes, Ir. E.D. MBA (Eric)" 10.2.e@minezk.nl>
Datum: 28 augustus 2019 om 21:08:25 CEST
Aan: "Boots, mr. M.P. (Michiel)" 10.2.e@minezk.nl>
Kopie: "Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)" 10.2.e@minezk.nl>, 10.2.e@minezk.nl>, "Sweers, drs. P.M. (Michiel)" 10.2.e@minezk.nl>, "Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine)" 10.2.e@minezk.nl>, 10.2.e@minezk.nl>, "Suijker, drs. F.W. (Frans)" 10.2.e@minezk.nl>, 10.2.e@minezk.nl>
Onderwerp: Antw.: Conceptdiscussiememo t.b.v. Coalitie Overleg inz. Investeringsfonds

Drie opmerkingen:

10.2.g

10.2.g 11.1
 11.1

2. De lezer dondert na de groeiambitie meteen in een beschrijving van een fonds. Er ontbreken stappen. Er is allerlei beleid nodig voor die groei. Eén daarvan is investeren. Dat kan op allerlei manieren. Eén daarvan is een fonds.

10.2.g

10.2.g

3. Wil graag onder proces opnemen dat MEZK zijn groeibrief maakt in consultatie van de relevante collega's en dat hij ook een rondje maakt langs de fv's.^{11.1}

11.1

Hartelijke groet, Eric Wiebes

Op 28 aug. 2019 om 18:36 heeft Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

Eric,

Bijgevoegde anderhalf A4 hebben we zojuist samen met de MinFin collega's opgesteld 10.2.g

10.2.g

De MinFin collega's leggen het nu vanavond voor aan hun minister. Verder wordt het conceptstuk vanavond alleen gedeeld met 10.2.e van AZ.

Als jij nog opmerkingen hebt, kun jij die aan 10.2.e en mij doorgeven? Wij zullen die dan vanavond of morgenochtend vroeg verwerken. We kunnen uiteraard morgenochtend ook langskomen voor laatste overleg of om je schriftelijke opmerkingen te verwerken (dat zal dan wel 10.2.e zonder mij zijn omdat ik van 9 tot 10 met het CBS in gesprek ben).

Groet,
Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: 10.2.e
10.2.e @minfin.nl>
Datum: 28 augustus 2019 om 17:57:57 CEST
Aan: "10.2.e @minezk.nl"
10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Conceptdiscussiememo Coalitie
Investeringsfonds_

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 3 september 2019 10:33
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Nota haardvuursessie
Bijlagen: DOMUS-19208333-v6-Vooroverleg_Haardvuursessie_met_MFIN_docx

11.1

11.1

Tav FES: het AR-rapport over het FES vind ik zelf nog altijd het meest toegankelijke overzicht van dat Fonds.
<https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2014/10/07/besteding-van-aardgasbaten-feiten-cijfers-en-scenarios>

Ik ben tot nu toe geen andere rapporten tegengekomen die een dergelijk integraal overzicht bieden helaas.

De evaluatie van het innovatiedeel binnen het FES die o.a. 10.2.e heeft uitgevoerd richtte zich met name op het proces. Wel relevant dus qua inrichting van een nieuw governance-model en processchema, maar minder relevant voor de afbakening scope van een eventueel nieuw fonds.
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-85320.pdf>

Referenties staan ook overigens (als het goed is) allemaal in de eerste notitie die we voor MEZK en SEZK hebben gemaakt, waarin we in zijn gegaan op SWF, Innovatiefonds en andere varianten. Te vinden op
 T:\KD4\AEP\Innovatie en bedrijfslevenbeleid\Haardvuursessies

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 11:13
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl; Boots, mr. M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl
CC: Sweers, drs. P.M. (Michiel) <p.m.sweers@minezk.nl>; Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl
Onderwerp: RE: Nota haardvuursessie

Allen,

Bijgevoegde versie van de nota – waarin de verschillende suggesties verwerkt zijn – staat klaar in Domus om te verzenden, afhankelijk van uitkomsten MR.

Uitgangspunt van het huidige concept is dus wel dat de betreffende passage in de MN behouden blijft.

Groet,
 10.2.e

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: vrijdag 23 augustus 2019 09:45
Aan: 10.2.e @minezk.nl
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e @minezk.nl; Sweers, drs. P.M. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl; Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) <10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Re: Nota haardvuursessie

10.2.e

Voorlopig nota maar even tegenhouden, gelet op CO-ontwikkelingen.
GR, Frans

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 23 aug. 2019 om 09:00 heeft 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

Michiel, Frans,

Ik heb de tekst van de nota nog iets aangepast: de bullet over de voorkeur vanuit coalitieoverleg voor een SWF-variant is geschrapt.

(Zag de discussie tussen de coalitiepartijen over het fonds ook nog in de pers terugkomen: <https://nos.nl/artikel/2298589-coalitie-is-het-eens-over-verbeteren-koopkracht-lage-inkomens.html>)

Tegelijkertijd staat het tekstvoorstel van FIN gewoon in concept-MN die vanmiddag in MR ligt toch? Dat is nu de enige actualiteit waar de nota op inzoomt, mede om de Stas daarvan op de hoogte te brengen. De rest lijkt me allemaal zo onzeker dat we dat maar beter niet op kunnen nemen in de nota en mondeling kunnen bespreken as. maandag.

Wat jullie betreft ok?

Groet,
10.2.e

Van: Sweers, drs. P.M. (Michiel)

Verzonden: donderdag 22 augustus 2019 20:03

Aan: 10.2.e @minezk.nl>

CC: Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; Suijker, drs.

F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; Boots, mr.

M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: Re: Nota haardvuursessie

10.2.e

Er zijn nogal wat ontwikkelingen gaande rond dit fonds en de onthullingen in de Telegraaf rond de plannen van Hoekstra om een fonds van 50 mrd te investeren. Vanochtend is daarover ook intensief gesproken met de Minister. Ik heb het gevoel dat deze notitie niet meer helemaal actueel is, maar wellicht kent Michiel B. de laatste stavaza beter dan ik.

Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 22 aug. 2019 om 17:43 heeft 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

Beste Michiel en Regine,

Aanstaande maandag (26/8) staat een vooroverleg gepland met onze Minister en Stas voor een eventuele nieuwe haardvuursessie (29/8). Dit overleg kan worden benut om de stand van zaken na deze week door te spreken en vervolgspraken te maken.

Op verzoek van BBR hebben we een korte nota opgesteld die benut kan worden bij dit overleg. Deze nota moet dus morgen mee in de weekendtas.

Zouden jullie kunnen aangeven of jullie akkoord zijn met deze nota (mede tbv de verslaglegging in Domus)?

Groet.
10.2.e

<DOMUS-19208333-v3-Vooroverleg_Haardvuursessie_met_MFIN_.docx>

<DOMUS-19208333-v4-Vooroverleg_Haardvuursessie_met_MFIN_.docx>

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Boots, mr. M.P. (Michiel)
Verzonden: maandag 9 september 2019 23:03
Aan: 10.2.e
CC: Suijker, drs. F.W. (Frans); 10.2.e
Onderwerp: Fwd: Q&A's investeringsfonds vrijdag in MR

10.2.e

Maar even in volle transparantie: zie onderstaand verzoek van onze minister, die hij blijkbaar met jullie minister heeft besproken.

Morgenochtend maar even contact, hoe we dit in een paar uur gezamenlijk kunnen realiseren,

Groeten,
 Michiel

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Wiebes, Ir. E.D. MBA (Eric)" <10.2.e @minezk.nl>
Datum: 9 september 2019 om 22:33:05 CEST
Aan: "Boots, mr. M.P. (Michiel)" <10.2.e @minezk.nl>, Michiel Sweers <10.2.e @minfin.nl>
Kopie: 10.2.e @minezk.nl, "Zunderman, mr. H.W. (Henny)"
 10.2.e @minezk.nl
Onderwerp: Q&A's investeringsfonds vrijdag in MR

Ha Michiels,

Ik sprak Wopke over bovenstaande. Zouden we beiden dinsdag voor 12.00 u. een (desnoods concept-) set van antwoorden op de belangrijkste vragen over de groeibrief en het investeringsfonds kunnen krijgen? Dan kunnen we bepalen of we er morgen nog voor moeten samenkomen. Woensdag moet het naar AZ tbv de MR.

Denk aan zaken als: wat verstaan we onder verdienvermogen? Welke soorten en bestemmingen investeringen komen daarvoor in aanmerking? Wat zijn de criteria voor investeringen (incidenteel/structureel, extra/regulier, financieel rendement/MKBA/effect op groei, publiek/privaat)? Wat is proces, timing, concreetheid van de groeibrief? Komen alle investeringen noodzakelijkerwijs uit een fonds? Wat is de omvang, de verdeling over departementen? Hoe voorkomen we een verloop zoals bij FES?

Hartelijke groet, Eric Wiebes

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 14:35
Aan: 10.2.e
CC: Suijker, drs. F.W. (Frans); 10.2.e
Onderwerp: FW: Vragen FD

Ha,
 Zie onderstaande interviewvragen van FD aan onze minister. Interview zal maandag plaatsvinden. Graag donderdagochtend input aanleveren bij mij.

10.2.e willen jullie de vraag over FES opnemen.

10.2.e zit ook weer vragen in over fonds, hier moeten we denk ik gewoon onze set Q&A's maar aan de minister meegeven. Is ook prima voor AD trouwens.

10.2.e er komen nog twee FD-artikelen over mogelijke investeringen, ik zl aan DC melden dat ze niet naar jou mogen doorsturen.

De rest pak ik wel op.

Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 14:07
Aan: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Vragen FD

Ha 10.2.e

FD net gesproken. Ze willen volgende onderwerpen aan MEZK voorleggen:

1. Verdienvermogen. De serie loopt t/m vrijdag. Ik krijg zo de laatste twee voorstellen onder embargo. FD gaat kort vragen naar de voorstellen. Wat MEZK er van vindt en of en nog een ontbreekt. Zodra ik de andere twee heb, mail ik die door. Als jullie nog suggesties hebben voor ander voorstel, graag.
2. Economische groeiagenda LT
 Hoe moet die er uit gaan zien?
 Waar gaat het geld naar toe?
3. Investeringsfonds
 Wie gaat het fonds besturen?
 Hoe belangrijk vindt MEZK het dat investeringen moeten renderen? Of is dat geen vereiste? Kan het ook dat de investering goed is voor de samenleving?
4. Ambitie regering
 Gaat de regering bedrijven stimuleren om te investeren?
 Hoe?
5. Fondsen uit verleden
 FES is in 2010 gestopt. Geen groot succes. Hoe kijkt MEZK daar tegen aan?
 Wat kunnen we daar van leren?
 Krijgt Invest NL een relatie/rol met het fonds?

buiten reikwijdte

Ik snap dat het wat uitzoek werk is en dat vandaag in de tas wat te optimistisch is. Interview is vrijdag dus als je het donderdagochtend kunt mailen is dat prima.

Groet,
 10.2.e

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 17:13
Aan: 10.2.e (AFEP); 10.2.e BZ/BBL; 10.2.e (BZ/BBL)
CC: 10.2.e (AFEP); Suijker, drs. F.W. (Frans); Boots, mr. M.P. (Michiel)
Onderwerp: RE: Opmerkingen MEZK bij QA's fin
Bijlagen: QA-Set_10-09_FIN_EZK.docx

Hoi,

11.1

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e van (AFEP) 10.2.e@minfin.nl>
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 16:29
Aan: 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e (BZ/BBL) 10.2.e@minfin.nl; 10.2.e (BZ/BBL) 10.2.e@minfin.nl
CC: 10.2.e @minezk.nl; 10.2.e (AFEP) 10.2.e@minfin.nl
Onderwerp: RE: Opmerkingen MEZK bij QA's fin

Ha,

11.1

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e @minezk.nl>
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 15:48
Aan: 10.2.e (AFEP) <t.dijk@minfin.nl>; 10.2.e (BZ/BBL) 10.2.e@minfin.nl; 10.2.e (BZ/BBL) 10.2.e@minfin.nl
CC: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Opmerkingen MEZK bij QA's fin

Hoi 10.2.e,

Bijgevoegd onze Q&A's met de opmerkingen verwerkt. Zetten jullie hier jullie Q&A's in?

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 15:35
Aan: 10.2.e van (AFEP) 10.2.e@minfin.nl; 10.2.e@minfin.nl; 10.2.e@minfin.nl;

10.2.e [redacted]@minfin.nl' <10.2.e [redacted]@minfin.nl>

CC: 10.2.e [redacted]@minezk.nl>

Onderwerp: Opmerkingen MEZK bij QA's fin

Ha,

Hierbij de opmerkingen van onze minister bij jullie Q&A's. Een deel heeft hij genoemd (zoals meer nadruk op investeren en minder op fonds), maar een aantal detailleringen hebben jullie nog niet gehad.

Wij zijn ook bijna rond met verwerken van alle opmerkingen bij onze eigen Q&A's, die krijgen jullie snel.

Groet,

10.2.e [redacted]

11.1

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch

verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 18:40
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e, Suijker, drs. F.W. (Frans); 10.2.e
 10.2.e Boots, mr. M.P. (Michiel)
Onderwerp: RE: Voorbereiding interview
Bijlagen: Factsheets AD 10-9.docx

Ha 10.2.e

Hierbij, vandaag nog, input op de drie vragen van AD over het economische verhaal.

Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 12:22
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Voorbereiding interview

Ha 10.2.e

Graag vandaag. Moet de tas is voor de voorbespreking morgen. Aanvullende dingen kunnen woensdag of donderdagochtend

Gr 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 12:11
Aan: 10.2.e 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Voorbereiding interview

Ha 10.2.e

Gaan we wat voor leveren. Wanneer heb jij het nodig? Wil je dit eigenlijk vandaag hebben zodat je het mee kan nemen voor gesprek morgen of is het prima om donderdag aan te leveren?

Dat scheelt wel in hoe schetsmatig of uitgewerkt we dingen kunnen aanleveren.

Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 10 september 2019 09:57
Aan: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Voorbereiding interview

AD

10.2.e en 10.2.e

Twee hoofdonderwerpen:

1. Economisch verhaal

Welvaartsniveau; wat is dat , hoe houden we dat op peil? Hoe kunnen we dat duurzaam maken?

Wat zijn de oplossingen? Wat is de visie van de minister van Economische Zaken en Klimaat

Fonds: hoe gaat dat er uitzien? Wat kan de minister daar over zeggen?

Buiten reikwijdte

FD

Volgt in de ochtend

Factsheets voor AD

1. Welvaart, wat is dat?
2. Oplossingen voor meer economische groei
3. Q&A's over investeren en een fonds.

Welvaartsniveau; wat is dat ,

Welvaart is een breed containerbegrip dat bestaat uit allerlei zaken die wij belangrijk vinden. Je hebt de *usual suspects*: zoals ons inkomen waarmee wij direct goederen en diensten nuttigen, onze vrije tijd, en de kwaliteit van voorzieningen, zoals onderwijs en zorg. Maar het gaat verder dan dat: zo vinden wij ook de kwaliteit van instituties, het behoud van onze natuurgebieden en het borgen van onze veiligheid, belangrijk.

Hoe houden we dat op peil?

De volgende vraag is dan: hoe houden we deze verschillende dimensies van welvaart op peil?

Een antwoord op deze vraag is tweezijdig:

1. Enerzijds moeten wij investeren in ons verdienvermogen.
 - *Verbeteren van onze welvaart kost namelijk ook gewoon geld.* Investeren in de zorg, onderwijs, en verduurzaming zijn niet gratis. Economische groei maakt het mogelijk om te investeren in al deze zaken die wij belangrijk vinden. Economische groei is hierbij niet het doel, maar het middel om onze welvaart te verbeteren.
 - *Onze verdienvermogen staat echter onder druk.* Al enkele decennia daalt de structurele groei van de Nederlandse economie. Een belangrijke oorzaak hiervan is de vergrijzing die leidt tot minder toetreders tot de arbeidsmarkt. De groei van de economie moet daarom vooral komen van een hogere productiviteit per werkende. Maar ook bij de productiviteitsgroei is sprake van een geleidelijke daling sinds de jaren '70.
 - *Het kabinet legt zich hier niet bij neer.* Productiviteitsgroei is nodig om een toename van de welvaart in brede zin te garanderen. Er zijn veel belangrijke wensen voor de toekomst, bijvoorbeeld ten aanzien van beter onderwijs en de aanpak van het klimaatprobleem. Daarnaast zorgt de vergrijzing voor een stijgend beroep op collectieve arrangementen, zoals de zorg. Tevens is productiviteitsgroei een belangrijk pijler onder het toekomstig besteedbaar inkomen van huishoudens. Bij een lagere productiviteitsgroei wordt het lastiger om aan al deze wensen te voldoen.
2. Anderzijds moet je goed nadenken over de samenhang tussen verschillende aspecten van welvaart. Sommige aspecten beïnvloeden elkaar positief, maar bij andere aspecten kan er sprake zijn van afruilen. Het is belangrijk om hier slim mee om te gaan:
 - *Klimaatbeleid brengt kosten met zich mee, maar kan (op lange) termijn ook leiden tot productiviteitsgroei* - Met het klimaatbeleid beoogt de overheid bedrijven aan te zetten tot investeringen in (schonere) technologieën die bijdragen aan de reductie van broeikasgasemissies. Dit leidt op korte termijn tot hogere (productie)kosten die ten koste kunnen gaan van de productiviteit en daarmee groei. Dit zijn de nationale kosten van technische maatregelen. Dat is niet het hele verhaal: hogere kosten van productie kunnen innovaties uitlokken in groene technologieën, die op langere termijn leiden tot dalende productiekosten en een groei in de productiviteit.
 - Geen (of een beperkt negatief) effect op groei zal in combinatie met een positief effect op milieu per saldo in een toename van de brede welvaart resulteren.
 - Het kabinet wil met de vormgeving van het klimaatbeleid de negatieve effecten op de economie op korte termijn zo veel mogelijk beperken. Daarom worden technieken met de laagste nationale kosten gestimuleerd. Tevens is oog voor het gelijke speelveld van belang. Bedrijven kunnen besluiten om hun productie te verplaatsen naar landen waar zij geen hogere lasten ondervinden als gevolg van klimaatbeleid. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen wordt de beprijzing in de industrie zo vormgegeven dat de weglek van economische activiteiten beperkt blijft. Voor versterking van de economie op langere termijn zet het kabinet er met een missiegedreven aanpak innovaties op in groene technologieën te stimuleren.

Wat zijn de oplossingen?

Economisch gezien komt ons inkomen van hoeveel uren we werken en hoeveel werk we kunnen doen per uur. Hoeveel werk we kunnen doen per uur wordt onder meer bepaald door de stand van de technologie, de hoeveelheid technologische hulpmiddelen waar we over beschikken, en de vaardigheden van mensen. De oplossingen zitten dus in vier blokken.

1. Participatie

We kunnen nog steeds met meer mensen aan het werk gaan. Er is nog een onbenut potentieel van 1 miljoen mensen. Dit zijn onder meer werklozen en mensen die graag meer uren zouden willen werken. Het probleem is hier vaak dat hun kennis en vaardigheden niet aansluiten op de gevraagde kennis en vaardigheden bij potentiële werkgevers. Daarom investeren we in leven lang ontwikkelen.

2. Innovatie

De stand van de technologie wordt wereldwijd bepaald. Nederland staat al jaren aan de top en kan dus maar beperkt winst halen uit het kopiëren van technologie uit het buitenland. Daarom investeren we in technologische ontwikkelingen. Specifiek op gebied van duurzaamheid waar dringend behoefte is aan nieuwe technologische oplossingen. En specifiek op het gebied van sleuteltechnologieën, omdat die de grootste potentie voor toekomstige groei hebben.

3. Infrastructuur

Ondernemers maken gebruik van de infrastructuur in ons land, van wegen tot energievoorziening tot snel internet. Deze infrastructuur moet steeds aangepast worden aan de veranderende eisen van de technologie. Daarom investeren we in experimenten met zelfrijdende auto's, in slimme energienetwerken en 5G.

4. Onderwijs

Het Nederlandse onderwijs is van hoge kwaliteit, maar de afgelopen decennia is de kwaliteit afgenomen. Daarnaast vraagt de veranderende arbeidsmarkt om nieuwe, veelal digitale vaardigheden, terwijl scholen nog steeds op dezelfde wijze wordt lesgegeven als we 100 jaar geleden al deden. Daarom investeren we in kwaliteit van leraren en nieuwe lesmethoden.

Doel Fonds

Wat wordt verstaan onder verdienvermogen?

- Het Nederlands duurzaam verdienvermogen is de structurele capaciteit om inkomen genereren voor toekomstige huishoudens en bedrijven en onze collectieve arrangementen zoals zorg en pensioen blijvend te kunnen bekostigen.
- De focus van duurzaam verdienvermogen ligt op de economie van de toekomst, binnen de kaders van het klimaatakkoord van Parijs.

Hoe kan het verdienvermogen worden versterkt?

- Het toekomstige Nederlandse verdienvermogen, de capaciteit om ook in de toekomstwelvaart te genereren, is niet gegarandeerd.
- Op de lange termijn staat het verdienvermogen voor uitdagingen, door vergrijzing, lage productiviteitsgroei en nieuwe technologieën die de samenleving kunnen veranderen.
- De vraag is hoe de overheid de voorwaarden kan creëren voor het verdienvermogen op de lange termijn. Dit gaat voor een groot gedeelte over niet-financiële maatregelen. Denk aan beleid, regelgeving en hervormingen.
- Onder financiële maatregelen vallen zowel private als publieke investeringen. De overheid probeert de juiste randvoorwaarden te scheppen voor private investeringen, maar kijkt tegelijkertijd of er meer publiek geïnvesteerd kan worden in het duurzame verdienvermogen.

Investerings

Waarom is dit een goed moment voor investeringen?

- Nederland verkeert momenteel in bijzondere macro-economische omstandigheden: de overheidsfinanciën (schuld en saldo) zijn gunstig en de rente historisch laag.
- Nederland heeft met haar AAA-status de hoogst mogelijke kredietwaardigheid, wereldwijd zijn er maar 11 landen met deze status. Een lichte verhoging van de staatsschuld zal deze rating hoogstwaarschijnlijk niet in gevaar brengen. Zeker niet wanneer de schuld onder de in het SGP afgesproken 60 procent blijft.
- Onder andere vanwege de kredietwaardigheid van Nederland ligt de rente op Nederlandse staatsobligaties historisch laag (min 0,47 voor obligaties met een looptijd van tien jaar). Bij lage rente zijn investeringen eerder rendabel.
- Dit maakt dat de situatie gunstig is om investeringen te doen voor de lange termijn.

Welke soorten en bestemmingen investeringen komen hiervoor in aanmerking?

A:

- Met publieke investeringen kan het structurele verdienvermogen van Nederland op duurzame wijze worden versterkt. Dit waarborgt dat niet de korte termijn, maar het belang van huidige én toekomstige generaties als belangrijk afwegingskader geldt voor deze publieke investeringen.

- De Miljoenennota noemt als belangrijkste investeringscategorieën kennisontwikkeling, innovatie en R&D en infrastructuur.

Waarom (1) kennisontwikkeling, (2) R&D en innovatie en (3) infrastructuur?

- Verdienvermogen is natuurlijk afhankelijk van een veelvoud aan factoren. Op een groot gedeelte kan de overheid redelijkerwijs geen directe controle uitoefenen. Dit is ook niet gewenst. Zo is het niet de overheid, maar Philips die besloot een "joint venture" op te richten onder de naam ASML. En is het niet de overheid die verschillende technologieën bijeenraapte en een smartphone ontwierp.
- Wat de overheid wel kan doen is goede randvoorwaarden creëren. Bijvoorbeeld stevige instituties, een onafhankelijke overheid en een goed ondernemersklimaat, waarin kleine en grote bedrijven kunnen innoveren en floreren.
- Daarnaast kan de overheid door middel van publieke investeringen doen die direct aangrijpen op productiviteitsgroei. Idealiter gaat dit om investeringen die niet via de private weg tot stand komen.
- Vandaar dat we bij de thema's infrastructuur, R&D en innovatie en kennisontwikkeling uitkomen.

Wat zijn de criteria voor investeringen?

- Er kan worden gedacht aan de volgende criteria:
 - De toegevoegde waarde voor het verdienenvermogen moet aangetoond zijn en opwegen tegen kosten. Zodat Nederland inkomen kan blijven genereren voor toekomstige huishoudens en bedrijven en we onze collectieve arrangementen zoals zorg en pensioen blijvend kunnen bekostigen.
 - Overlap met/duplicatie van bestaande publieke initiatieven moet worden voorkomen.
 - Onder de scope van de investeringen vallen geen private investeringen met een marktconform rendement, zoals bij Invest-NL wel het geval is.
 - Investeringen moeten binnen de grenzen van het Parijs-akkoord vallen. Investeringsprojecten moeten evalueerbaar zijn.
- De precieze criteria zullen de komende maanden worden uitgewerkt.
- De ministers van Financiën en Economische Zaken en Klimaat zullen de Kamer uiterlijk begin 2020 over de opties van een fonds informeren.

Waarom is een fonds nodig voor investeringen?

- In de Miljoenennota wordt aangekondigd dat onderzoek wordt gedaan naar het verdienenvermogen.
- Daarnaast wordt onderzocht hoe investeringen via een investeringsfonds het verdienenvermogen kunnen versterken.
- Investeringen kunnen ook worden gedaan vanuit de reguliere begroting.

In de praktijk hebben investeringen in het verdienvermogen binnen de reguliere besluitvorming concurrentie van overheidsuitgaven van meer consumptieve aard.

- Door een fonds op te richten kunnen uitgaven worden geormerkt voor een specifieke doel.
- Een investeringsfonds wordt alleen opgericht als het toegevoegde waarde heeft ten opzichte van reeds bestaande fondsen en besteding via de algemene middelen.

Governance

Hoe kan een fonds vormgegeven worden c.q. op afstand geplaatst? Hoe wordt democratische betrokkenheid gegarandeerd?

- De politiek beslist over omvang en investeringsthema's (bij oprichting)
- Voor de *governance* van het fonds zijn de volgende criteria van belang:
 1. Het fonds zal worden vormgegeven zodat het optimaal investeringen kan doen gericht op het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn (tot 30 jaar).
 2. Daarbij zullen objectieve toetsingscriteria worden gehanteerd.
 3. Externe onafhankelijke experts zullen worden gevraagd om te beoordelen of de projecten aan de toetsingscriteria voldoen.
 4. Het fonds zal geen onderdeel zijn van het reguliere begrotingsproces, maar een aanvulling zijn hierop en onderworpen zijn aan parlementaire controle. Hiermee wordt voorkomen dat reguliere uitgaven de investeringen in het verdienvermogen verdringen.
 5. Het beleidsdepartement is verantwoordelijk voor de uitvoering.
- Welk type instituut bij deze doelen hoort zal de komende tijd worden onderzocht. Mogelijkheden zijn een zbo, een staatsdeelneming of een investeringsfonds met begrotingsmiddelen. De resultaten van het onderzoek zullen in Q1 aan de kamer worden verzonden.

Afgrenseling:

Hoe wordt getoetst of investeringen van toegevoegde waarde zijn voor het verdienvermogen?

- De volgende elementen noodzakelijk voor de inhoudelijke afgrenseling.
 - Helder gedefinieerd mandaat
 - Een nauwe definiëring van het mandaat van het fonds nodig is nodig om te waarborgen dat de link tussen investeringsprojecten en het doel van het fonds niet erodeert.
 - Daarnaast helpt een duidelijke taakopdracht/mandaat bij het op afstand plaatsen van de dagelijkse besluitvorming.
 - Toetsingskader projecten.
 - Een toetsingskader moet toegevoegde waarde van een investeringsproject op het verdienvermogen waarborgen.

- Een toetsingskader maakt het idealiter ook mogelijk om een integrale afweging te maken tussen investeringstrajecten op verschillende beleidsterreinen.
 - Dit vergt operationalisering van het begrip "verdienvermogen".
 - Het toetsingskader moet meewegen of een investering ook privaat tot stand kan komen.
- Onafhankelijke experts:
 - Het onafhankelijke karakter van de fondsbeheerder moet niet ter discussie staan. Voorkomen moet worden dat de fondsbeheerder als verlengstuk van bestaande belangen wordt gezien.
 - Onafhankelijkheid van het fondsbeheer vergt ook dat experts over voldoende middelen en capaciteit beschikken. De fondsbeheerder moet in staat zijn tegenwicht te bieden aan departementen.
 - Tot slot moet in de benoemingsprocedure van de experts rekening worden gehouden met de onafhankelijke status van de experts. Benoeming moet niet leiden tot vraagtekens bij de onafhankelijkheid.
- Evaluatie
 - Een belangrijke les uit FES is dat tussentijdse evaluatie van belang is. Goede evaluatie draagt bij aan goed beleid.
 - Daarom moeten alle projecten die vanuit het fonds worden gefinancierd ook evalueerbaar zijn. Daar zal streng op worden geselecteerd.
- Al deze elementen vergen zorgvuldige reflectie en hangen bovendien samen met de *governance* en het type investeringen.

Wat is de toegevoegde waarde ten opzichte van InvestNL?

- Invest-NL richt zich op het ontwikkelen van projecten en bedrijven en het bevorderen van financiering die de markt vanwege verschillende oorzaken niet oppakt. Zo is er in de markt een gebrek aan aanbod van risicokapitaal, onder meer vanwege regulering en te hoge risicokosten voor marktpartijen. Projecten waar Invest-NL in investeert dienen een marktconform rendement te behalen.
- Een publiek investeringsfonds richt zich op het versterken van het duurzame verdienvermogen van Nederland op de lange termijn. Hierbij dienen de maatschappelijke opbrengsten groter te zijn dan de maatschappelijke kosten, maar hoeft geen financieel rendement te worden behaald.
- De Miljoenennota noemt dan ook als belangrijkste investeringscategorieën kennisontwikkeling, innovatie en R&D en infrastructuur.
- Een publiek investeringsfonds heeft een bredere scope dan Invest-NL.

Hoe wordt voorkomen dat private initiatieven worden verdrongen?

- Het is niet de bedoeling dat dat publieke investeringen ten koste gaan van private investeringen.
- Om te borgen dat projecten echt toegevoegde waarde hebben en niet ten koste gaan van private investeringen wordt er een toetsingskader ontwikkeld wat projecten hierop moet toetsen.

De kern van het verschil zit het onderscheid hetgeen in de markt vanzelf tot stand komt, omdat het privaat rendabel is.

Wat gebeurt er met het fonds als de macro-economische situatie verandert?

- Het fonds wordt overwogen in een gunstige macro-economische context. Verschillende macro-economische omstandigheden kunnen deze appreciatie ook veranderen.
- Indien een zeer zware recessie, in combinatie met de investeringen, de Nederlandse kredietwaardigheid ernstig onder druk zet en beleggers hoge rentes verlangen voor financiering van de Nederland schuld, kan het fonds worden herbezien (n.b. dit heeft wel een procyclisch effect).
- Nederland heeft zich gecommitteerd aan de Europese begrotingsregels. Dit is een kader voor de maximale omvang van uitgaven. Het fonds mag er niet voor zorgen dat Nederland boven de 60 procent schuld of 3 procent schuld uitkomt. De correctieve arm is voor Nederland op dit moment niet knellend. In de preventieve arm van het SGP is er in 2019 circa €1,2 miljard ruimte.
- Op dit moment is de rente laag. Het profijt dat we daar nu uithalen kan in een situatie met hogere rentes verdwijnen. Als de hogere rentes zwaar zouden gaan drukken op de overheidsfinanciën zal opnieuw naar het fonds moeten worden gekeken.

Hoe ziet het proces eruit?

- De minister van Economische Zaken zal de komende maanden gebruiken om de uitdagingen en knelpunten van het Nederlandse verdienvermogen in kaart te brengen, dit af te zetten tegen de huidige regelgeving en beleid en bezien wat de bijdrage kan zijn van publieke investeringen. Hier zal de Kamer eind dit jaar over worden geïnformeerd.
- Daarnaast zullen de ministers van Financiën en Economische Zaken en Klimaat zich buigen over hoe een Investeringsfonds het verdienvermogen kan versterken.
- De Kamer zal natuurlijk op de hoogte worden gehouden van de uitwerking.
- Het is niet zo dat in januari al begonnen wordt met investeren. Het gaat in eerste instantie om de vraag op welke manier we het langetermijnverdienvermogen van Nederland het beste kunnen versterken.

Suijker, drs. F.W. (Frans)

11.1

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 11 september 2019 09:48
Aan: 10.2.e Suijker, drs. F.W. (Frans)
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel); 10.2.e
Onderwerp: RE: Q&A's EZK en FIN voor MR
Bijlagen: QA-Set_11-09_FIN_EZK.docx

11.1

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 11 september 2019 09:36
Aan: 10.2.e @minezk.nl>; Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Q&A's EZK en FIN voor MR

11.1 Maarten en Eric. 11.1
 11.1 Frans 11.1

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 11 september 2019 09:08
Aan: Suijker, drs. F.W. (Frans) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Q&A's EZK en FIN voor MR

Maar 10.2.e is vrij...

Van: Suijker, drs. F.W. (Frans)
Verzonden: woensdag 11 september 2019 09:03
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
CC: Boots, mr. M.P. (Michiel) 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Re: Q&A's EZK en FIN voor MR

Pas jij de teksten nog aan, want 10.2.e zit ook in training

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 11 sep. 2019 om 08:48 heeft 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

11.1

Groet, 10.2.e

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 11 sep. 2019 om 07:41 heeft Boots, mr. M.P. (Michiel) <10.2.e [redacted]@minezk.nl> het volgende geschreven:

Zie reactie min:

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Wiebes, Ir. E.D. MBA (Eric)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>
Datum: 11 september 2019 om 00:40:50 CEST
Aan: <10.2.e [redacted]@minezk.nl>
Kopie: <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, "Zunderman, mr. H.W. (Henny)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, "Camps, drs. M.R.P.M. (Maarten)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, "Boots, mr. M.P. (Michiel)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, "Suijker, drs. F.W. (Frans)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>, "Sweers, drs. P.M. (Michiel)" <10.2.e [redacted]@minezk.nl>

Onderwerp: Antw. Q&A's EZK en FIN voor MR

Denk dat we er bijna zijn. Vind toetsingscriteria nog barok maar ben benieuwd wat Wopke er van vindt. Zou graag zien dat de notie van MKBA terugkomt omdat 10.2 daar steeds over begint.

En dan is er nog de kwestie van de omvang danwel het startkapitaal (ik ben voorstander van dat laatste).

Hartelijke groet, Eric Wiebes

Op 10 sep. 2019 om 18:49 heeft <10.2.e [redacted]@minezk.nl> het volgende geschreven:

Eric,

Bijgaand de gezamenlijke set Q&A's voor de MR van vrijdag. Er ligt ook een kopie op je bureau voor morgenochtend. De set wordt gelijktijdig aan MFIN voorgelegd.

Groet,

<10.2.e [redacted]>

<QA-Set_10-09_FIN_EZK.docx>

Verstuurd vanaf mijn iPhone

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 11 september 2019 11:03
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Denk sessie economen investeringsfonds; suggestie van de minister.
Bijlagen: Verslag gesprek 10.2.e 3 sept..docx.docx

Ha Collega's,

Vorige week sprak onze minister met 10.2.e (Rabobank) (voor de geïnteresseerden onder ons, verslag nogmaals bijgevoegd).

Daarbij nodigde de minister Rabo uit om mee te denken over hoe we met een vooralsnog theoretisch investeringsfonds 1% extra groei voor de komende decennia kunnen realiseren. Hij zegde toe om de chief-economist van Rabo, Menno middeldorp te betrekken bij stakeholder-sessies, brainstorms met externen, oid. 10.2.e @rabobank.nl. Zie: <https://economie.rabobank.com/auteurs/menno-middeldorp/>)

Aan jullie het volgende verzoek:

Zouden jullie deze informatie willen doorgeven aan de mensen die zich buigen over het theoretische investeringsfonds, zodat zij contact kunnen opnemen met Rabo hierover?

Hartelijke groet,
10.2.e

Suijker, drs. F.W. (Frans)

Van: Boots, mr. M.P. (Michiel)
Verzonden: donderdag 19 september 2019 16:17
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e Suijker, drs. F.W.
 (Frans)
Onderwerp: Re: OESO / Interim Economic Outlook

11.1

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 19 sep. 2019 om 15:45 heeft 10.2.e @minezk.nl> het volgende geschreven:

11.1

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 19 september 2019 15:16
Aan: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: Suijker, drs. F.W. (Frans) 10.2.e @minezk.nl>; 'Boots, M.P.' <10.2.e @minaz.nl>
Onderwerp: FW: OESO / Interim Economic Outlook

Zie onderstaand beoogde verwoording standpunt NL door 10.2.e bij de OESO. Als dit anders moet graag zsm reactie.

Van: 10.2.e @minbuza.nl>
Verzonden: donderdag 19 september 2019 15:08
Aan: 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minbuza.nl>;
 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minbuza.nl>;
 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;
 10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minbuza.nl>;
 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minbuza.nl>
Onderwerp: RE: OESO / Interim Economic Outlook

Dank 10.2.e

Ik verwacht dat de Chief Economist dit vanmiddag ook in de Council gaat benoemen.

Dit wordt mijn reactie, tenzij ik nog commentaar ontvang:

Fiscal stimulus and investment fund

- the Netherlands still believes in counter cyclical fiscal policy. Building up fiscal space in good times, which creates fiscal space to manoeuvre in times of recession. I hope our chief economist also holds this view.

- It is a pity and a missed opportunity that not all Countries were successful or lacked the political will to build up enough fiscal space in good times
- As it stands, the Netherlands is not in recession yet. This year's growth is envisaged at 1.8%, next year at 1,5%. We have a positive output gap. Hence, there is no need for a fiscal stimulus.
- The best way to act remains letting automatic stabilisers do their work. Comparative studies, among others from the EU, reveal that this is a more effective way to proceed.
- Dutch plans for an investment fund are of another nature. As our debt to GDP ratio is well below the 60% criteria, and as money is very cheap at the moment, there is good reason to borrow money, and invest in our structural growth capacity. Hence, the fund is aiming at strengthening potential growth, and investments in infrastructure, R&D and innovation are foreseen. Of course it is very important to have a good governance framework in place, in order to avoid that money is looking for projects, instead of useful projects looking for money.

Groet 10.2.e

Verzonden met BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

Van: 10.2.e @minbuza.nl>

Datum: donderdag 19 sep. 2019 2:20 PM

Aan: 10.2.e @minbuza.nl>, 10.2.e @minbuza.nl>,

10.2.e @minbuza.nl>, 10.2.e

10.2.e @minezk.nl>, 10.2.e @minfin.nl>, 10.2.e

10.2.e 10.2.e @minfin.nl>, 10.2.e @minfin.nl>, 10.2.e @minezk.nl

@minezk.nl>

Kopie: 10.2.e @minbuza.nl>, 10.2.e

10.2.e @minbuza.nl>, 10.2.e @minbuza.nl>, 10.2.e

@minbuza.nl>

Onderwerp: OESO / Interim Economic Outlook

Beste collega's

Hoofdeconoom Laurence Boone presenteerde vandaag de Interim Economic Outlook (zie bijlage). Het stuk, onder de kop "Warning: low growth ahead", laat een inmiddels bekend beeld zien. De OESO heeft de groeiverwachting verder verlaagd t.o.v. de Outlook van mei jl.

De oorzaken zijn bekend. Bovenaan staan de toegenomen handelsspanningen tussen de VS en China, maar ook elders (bijv. tussen Japan en Zuid-Korea). De handelsbeperkingen zijn het afgelopen jaar fors toegenomen en het totale wereldhandelsvolume voor het eerst sinds lange tijd zelfs gedaald. Dit leidt tot onzekerheid en tast het vertrouwen, investeringen en groei aan.

De Brexit vormt de andere grote risicofactor. De OESO heeft zijn eerdere analyse daarover geactualiseerd, met de nodige slagen om de arm. Volgens de berekeningen van de OESO zou een no-deal Brexit in het VK tot forse verlaging van de groei en mogelijk een recessie leiden (-1,8% t.o.v. baseline in 2020, oplopend tot -2,9% in 2022). Ook voor de EU-landen leidt een no-deal Brexit tot een aanzienlijke verlies aan groei (gemiddeld -0,5%).

De OESO wijst daarnaast op andere risicofactoren zoals de kwetsbaarheid van de financiële markten en de recente spanningen in het Midden-Oosten en het mogelijke effect daarvan op de olieprijs.

De OESO maakt zich zorgen over de structureel dalende groei en de afnemende arbeidsproductiviteit. Boone riep overheden op in actie te komen en iets te doen aan de toegenomen onzekerheid. Dat vereist allereerst het in goede banen leiden van de handelsgeschillen, maar ook actie op het gebied van monetair en budgettair beleid en structurele hervormingen.

De huidige situatie vereist volgens de OESO een voortzetting van het ruime monetaire beleid. de effectiviteit daarvan kan echter worden vergroot als het vergezeld gaat van een actiever budgettair beleid en structurele hervormingen. Dit geldt in het bijzonder voor de eurozone waar de te grote afhankelijkheid van het monetaire beleid tot verstoringen leidt.

Budgettair beleid moet een grotere rol spelen bij de ondersteuning van de groei en de lage rente biedt een kans om te investeren in infrastructuur, aldus Boone. Zij maakte tijdens de persconferentie op dit punt een expliciete verwijzing naar de Nederlandse plannen voor het opzetten van een investeringsfonds. "Een goed voorbeeld.... van iets waar de OESO al langer om gevraagd heeft".

Met vriendelijke groet

10.2.e

Economische raad

10.2.e

Tel 10.2.e

Sent with BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

From: 10.2.e @oecd.org <10.2.e @oecd.org>
Date: Wednesday, 18 Sep 2019, 2:45 PM
To: 10.2.e @mne.pt <10.2.e @mne.pt>, 10.2.e @state.gov <10.2.e @state.gov>, 10.2.e @mzv.sk <10.2.e @mzv.sk>, 10.2.e @mzv.sk <10.2.e @mzv.sk>, 10.2.e @gov.si <10.2.e @gov.si>, 10.2.e @msz.gov.pl <10.2.e @msz.gov.pl>, 10.2.e @oecd.org <10.2.e @oecd.org>, 10.2.e @treasury.gov.au <10.2.e @treasury.gov.au>, 10.2.e @dfat.gov.au <10.2.e @dfat.gov.au>, 10.2.e @dfa.ie <10.2.e @dfa.ie>, 10.2.e @state.gov <10.2.e @state.gov>, 10.2.e @international.gc.ca <10.2.e @international.gc.ca>, 10.2.e @mne.pt <10.2.e @mne.pt>, 10.2.e @nbb.be <10.2.e @nbb.be>, 10.2.e @diplobel.fed.be <10.2.e @diplobel.fed.be>, 10.2.e @eda.admin.ch <10.2.e @eda.admin.ch>, 10.2.e @od.mofa.go.jp <10.2.e @od.mofa.go.jp>, 10.2.e @eda.admin.ch <10.2.e @eda.admin.ch>

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 24 september 2019 17:19
Aan: 10.2.e
CC:
Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hallo 10.2.e

In onderstaande mailwisseling staat 'in de jaren waarin deze wetswijziging werd voorbereid is van de voedingssystematiek afgeweken middels de begrotingswetten van het fonds, zie bijgevoegd de twee laatste jaren. Gearceerd de afwijking van de Wet FES.' Zou één van jullie mij die bijlage met arcering kunnen toesturen?

Groet
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 24 september 2019 16:41
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
10.2.e

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hallo 10.2.e

Dat zoek ik graag voor jullie uit; ik kom erop terug als ik meer weet.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 24 september 2019 16:32
Aan: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;
10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Dank 10.2.e

10.2.e zoals hieronder ook al aangegeven: Vanuit AEP en FEZ proberen we het een en ander op een rijtje te zetten ihkv het nieuw op te richten investeringsfonds/groefonds. Een van de vragen die we proberen te beantwoorden is of we het FES nieuw leven in kunnen blazen, en wat daar dan precies de mogelijkheden van zijn.

Zou jij ons verder kunnen helpen met de vragen in bijgevoegd factsheet?

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 24 september 2019 15:38
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;
10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e

10.2.e [redacted] @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Ha 10.2.e [redacted],

Na wat speurwerk heb ik voor je de naam van mijn collega die mee kan denken met het onderstaande;-) Jullie kunnen terecht bij 10.2.e [redacted] zie cc.

Hartelijke groeten,

10.2.e [redacted]

Van: 10.2.e [redacted]

Verzonden: maandag 23 september 2019 16:29

Aan: 10.2.e [redacted] @minezk.nl>

CC: 10.2.e [redacted] @minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl>;

10.2.e [redacted] @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Beste 10.2.e [redacted]

Vanuit AEP en FEZ proberen we het een en ander op een rijtje te zetten ihkv het nieuw op te richten investeringsfonds/groefonds. Een van de vragen die we proberen te beantwoorden is of we het FES nieuw leven in kunnen blazen, en wat daar dan precies de mogelijkheden van zijn.

Weet jij wie van WJZ ons verder zou kunnen helpen met de vragen in bijgevoegd factsheet?

Met vriendelijke groet,

10.2.e [redacted]

Van: 10.2.e [redacted]

Verzonden: maandag 23 september 2019 11:10

Aan: 10.2.e [redacted] @minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl>;

10.2.e [redacted] @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Ha, daar wordt het heel juridisch.

Als ik me even beperkt tot de begrotingswet: die zijn niet zo ingewikkeld. Vaak slechts een aantal artikelen, waarin wordt gezegd dat met 'deze wet de begroting wordt vastgesteld'. FES kan meteen in het leven geroepen worden door een begroting te schrijven. Vanaf komend voorjaar moet dan (door ons denk ik, @10.2.e [redacted]?) een ontwerpbegroting opgesteld worden (zoals ook voor de departementale begrotingen), die geaurenae de zomer worden besproken in de SG-ronde, rond de julibrief en in de augustusbesluitvorming. Dan hebben we de volgende Prinsjesdag weer een FES-begroting (2021) te presenteren, welke dan operationeel is vanaf 1 januari 2021 nadat de Kamer heeft ingestemd.

Grote maar is natuurlijk dat je dan ook voor volgende zomer al voeding moet zijn overeengekomen met FIN, en een scope (die in de begrotingswet met een artikel kan worden gedefinieerd '... in afwijking van Wet FES bepaald dit artikel dat de reikwijdte...', zoiets. Maar wederom, moet WJZ uitsluitel over geven denk ik).

Wat betreft een eventuele wetswijziging kan ik je niet verder helpen. Ik heb even nagevraagd over iemand bij WJZ die hier destijds bij betrokken was, maar die zijn beiden weg bij EZK. Denk dat je het dus even bij hun secretariaat moet vragen 😊

Van: 10.2.e [redacted]

Verzonden: maandag 23 september 2019 10:42

Aan: 10.2.e [redacted] @minezk.nl>; 10.2.e [redacted] @minezk.nl>;

10.2.e [redacted] @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hoi 10.2.e

Veel dank voor je input 10.2.e Ik heb het in bijgevoegd factsheet verzameld. Ik mis nog een beetje informatie over de precieze details; hoe snel kan het FES operationeel worden, wat kan in een begrotingswet gewijzigd worden en wat moet in de Wet FES gewijzigd worden,...

Weten jullie toevallig bij wie ik moet zijn van WJZ om dit te checken? Hebben jullie verder nog opmerkingen bij het factsheet?

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: zondag 22 september 2019 18:26

Aan: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>;
10.2.e @minezk.nl>

CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minezk.nl>

Doornbos - Neyt, drs. R.G.M. (Regine) 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hoi 10.2.e

Ik ben er eens ingedoken. Een aantal observaties (die denk ik wel even bij WJZ gecheckt moeten worden):

- De (instellings-)Wet Fonds economische structuurversterking is nooit substantieel gewijzigd. De ontvangsten zijn volgens de wet nog steeds x procent van de aardgasbaten, zie: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007788/2019-01-01>
- In 2009 heeft toenmalig MEZ vd Hoeven de wet substantieel willen wijzigen qua voeding (door kabinet vast te stellen vast bedrag op basis van waarde aardgasvoorraad). Het wetsvoorstel van deze wijziging ([hier](#) te vinden, ook bijgevoegd) is volgens mij nooit aangenomen (ik vermoed door vallen Balkenende 4). Zie overzicht wijzigingen: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007788/2019-01-01/0/Artikel2/informatie#tab-wijzigingenoverzicht>
- In de jaren waarin deze wetswijziging werd voorbereid, is van de voedingssystematiek afgeweken middels de begrotingswetten van het fonds, zie bijgevoegd de twee laatste jaren. Gearceerd de afwijking van de Wet FES.
- Voor nu betekent dit volgens mij (maar laat vooral WJZ checken):
 - o we kunnen snel een doorstart maken met het FES. In de begrotingswet wijken we dan expliciet af van de Wet FES naar gelang huidige wensen.
 - o Er moet dan gestart worden met een aanpassing van de Wet FES, zodat de toekomst van het fonds geborgd wordt.

Overigens weet ik niet of we dan ook de naam van het FES kunnen veranderen (lijkt me was lastiger te doen middels een begrotingswet).

Wil je collega's @ 10.2.e en @ 10.2.e voor het factsheet meenemen voor de afstemming? Ik ben komende weken op vakantie.

Gr 10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: vrijdag 20 september 2019 15:29

Aan: 10.2.e @minezk.nl>

Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Geen probleem! En maandag zou super zijn 😊

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 20 september 2019 14:46
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Sorry!! Deze mail helemaal over het hoofd gezien. Ik ga eens nadenken. Is het goed als ik maandagochtend wat heb voor je?

Van: 10.2.e)
Verzonden: vrijdag 20 september 2019 14:44
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: RE: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hoi 10.2.e

Ik zou graag op korte termijn een factsheetje hierover willen afronden. Kan je even laten weten of ik bij jou aan het juiste adres ben?

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 17 september 2019 11:48
Aan: 10.2.e @minezk.nl>
Onderwerp: Vraag FES: opnieuw tot leven wekken

Hoi 10.2. ,

In het kader van het onderzoek naar het fonds zijn we alvast wat huiswerk aan het doen. Een van de vragen die opkwam was de volgende:

Stel dat we een fonds oprichten; zou dit kunnen door het FES weer nieuw leven in te blazen? Kunnen de criteria en governance dan makkelijk aangepast worden? Wat voor doorlooptijd zou dit hebben? Welke juridische haken en ogen zitten hieraan?

Weet jij hier meer misschien meer over? Op dit moment weten we het volgende:

- De begroting van een begrotingsfonds wordt bij wet vastgesteld in een instellingswet en geeft hierbij inrichting aan de reikwijdte van het fonds. Bij de keuze voor een begrotingsfonds zijn er twee opties:
 1. Het opstellen van een nieuwe instellingswet voor een begrotingsfonds die de gewenste inhoud regelt
 2. Het aanpassen van de wet ter oprichting van het FES, die nu 'slapend' is.
- Het oprichten van een nieuw begrotingsfonds door middel van een nieuwe instellingswet vergt naar onze inschatting qua voorbereiding en juridische afstemming een wetstraject van circa twee jaar.
- Het activeren van het begrotingsfonds FES kan in theorie op redelijk korte termijn. Door hiervoor in september 2020 een begroting in te dienen wordt het fonds weer geactiveerd. De toegestane uitgaven van het FES-fonds bestaan op dit moment uit bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken voor "investeringsprojecten van nationaal belang waarmee beoogd wordt de economische structuur te versterken". In de wet is beschreven hoe het FES-fonds begrotingstechnisch gevoed moet worden. Het begrotingsfonds kan momenteel gevoed worden door inkomsten uit gas aan het fonds toe te rekenen, maar kan door een wetswijziging ook op een andere manier gevoed worden. Het beheer moet in samenwerking met de minister van EZK geschieden (mede-eigenaar van FES-fonds) en tot op heden beleidsmatig verantwoordelijk. Het is mogelijk om de naam van het FES-fonds te veranderen.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

.....
Directie Algemene Economische Politiek
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag | B-zuid 2
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag